

Sáfrány Mihály

„Miskolci Ref. Lyceumot“ végzett diák,
az 1848–49. szabadságharcban önként résztvevő
honoédttüzér hadnagy,
később lelkipásztor

emlékiratai.

Összeállította :

vitéz Sáfrány Géza

ny. altábornagy

s felajánlotta a Miskolci Ref. Léovay József
gimnáziumban ref. lelkész, illetve tanító árváit
segélyező, apja nevét viselő alapítvány céljaira.

1941

Fekete Pál és társai Felsőmagyarországi Nomdávállalat
Miskolc

*Legkedvesebb istentisztelet
az Atya előtt:
megsegíteni
az
özvegyeket és árvákat
az ő nyomorúságukban*

Jakab 47. k. l.

Előszó

Úgy érzem, több oknál fogva kötelességem volt közreadni az 1848/49-iki dicső szabadságharcunkra vonatkozó, illetve azzal kapcsolatban levő azon adatokat, eseményeket, melyek ezen szerény munkában foglaltatnak. Tettem ezt hazafias, kegyeletes szempontokból, a miskolci ref. liceum iránt érzett hálából, de főként azért is, mert azok a szabadságharcot Pákozdtól, 1848 szeptember 29-től Világosig, 1849 augusztus hó 13-áig, vagyis jóformán elejétől végig becsülettel, sőt dicsőséggel végigharcolt, miskolci református diákból lett magyar honvédtüzér, később honvédtüzér hadnagy személyes* élményei, tényei, melyeket részint akkori, részint későbbi jegyzeteiből, illetve a szabadságharcra vonatkozó katonai művek beható tanulmányozása alkalmával felújult visszaemlékezéseiből vetett papírra, vagy mondott el hozzátartozói bizalmas körében.

Apám a szabadMgharci ténykedéseivel nem igen szeretett előhozakodni. Sok Hőmbe és fáradságomba került, míg rá tudtam venni, hogy írja le, vagy beszélje el azokat. Hogy bizonyos kényszert is gyakoroljak rá, illetve hogy kedvet csináljak neki, megszereztem néhány, a szabadságharcra vonatkozó katonai "munkát, térképeket s minden adandó alkalommal tárgyaltam vele, érdeklődtem szabadságharci ténykedései iránt is. Ilymódon mégis belemelegedett; a térképeken szorgalmasan kirakosgatta a gowibostükre maga ragasztotta különféle színű mé papírzászlócskákkal a magyar és osztrák »hadállásokat« s azokhoz papírra vetette — csakúgy ceruzával — visszaemlékezéseit is. Nagyon sajnálom, hogy ezeket az érdekes »hadállásokat« nem rögzíthettem meg.

Apám halála után rendelkezésemre maradt iratokat, jegyzeteket rendezve, 1906-ban feldolgoztam s Porcs János ref. gimn. tanár — apámnak a miskolci ref. liceumban volt kedves tanítványa — már megírta »Az olvasóhoz« itt közölt ajánlását. A munka kiadása azonban bizonyos történelmi és személyi vonatkozásai miatt nem volt időszerű, majd a naború s azt követő idők és viszonyok akadályozták közrebocsátását.

Akkori eredeti határozásomnak megfelelően, ezt a munkát felajánlottam a Miskolci Reform. Lévay József Gimnázium igazgatóságá-

gának oly célból, hogy a könyv kiadásából befolyó egész tiszta jövedelemből Apám nevére Alapítvány létesíttessék, mélynek kamataiból minden év március hó 15. napján, arra rászoruló, elsősorban a felsőborsodi egyházmegye kötelékébe tartozott ref. lelkipásztorok, illetve ref. tanítók — esetleg tanárok özvegyeinek a miskolci ref. gimnáziumban tanuló árva gyermekei segélyben részesíttessenek. Ilyenek hiányában a kamatjövedelem az igazgatóság határozata alapján más, arra rászoruló ref. árva tanuló részére is kiadható.

A szövegben mások által esteközölt megjegyzések, kiegészítések, magyarázatok Jegyzet alakban vétettek fel, — d rendes nyomástól beljebb fekvő sorokban, a közlő név jelzésével.

Apám 1848 augusztus hó 13-án mint újonc honvéd tüzér Budapesten lefényképeztette magát s ezt az eredeti fényképet {nem Dagerrotip!}, melyről a, könyvben levők sokszoro&ittaita,k, mint tő?"ténelmi dokumentumot, de mint fényképészeti ritkaságot és értéket is kegyelettel őrzöm.

Vajha a jó szándék, mélyei ezt a munkái a Miskolci Ref. Gimnáziumnak felajánlottam, megértésre találna, és Isten segítségével áldott gyümölcsöt teremne!

Miskolc, 1040 március hó 15.

*vitéz Sáfrány Géza
ny. honvéd altábornagy*

SÁFRÁNY MIHÁLY
184-8|49. HONVÉDTÜZÉR HADNAGY.

Az olvasóhoz

Míg lesz ember a föld kerekiségén, aki magát magyarnak tartja, addig lesz olyan ember is, aki a magyar nemzetnek 1848/49-iki szabadságharcát ismerni akarja.

Aki tehát az 1848-ban és 1849-ben lefolyt nemzeti küzdelemnek történetéhez bármilyen jelentéktelennek látszó adattal járul, annak fáradsága nem vesz kárba.

A magas mennyboltozaton a fénylő nap mellett helyet találnak a tündöklő csillagok is. A nemzet egén ragyogó nap fénye nem fog elhomályosodni azáltal, ha szemünket olykor azok felé az apróbb csillagok felé fordítjuk, melyek szintén részei a nagy egésznek, a világot alkotó mindenségnek. Szeretnők tudni azok nevét, rendeltetését.

Történelmünk egén is ragyogó fényben tündökölnék a nagy alakok, a vezető férfiak, a kiváló hősök; de azok nagysága nem csökken azáltal, ha olykor figyelmünket a névtelen hősökre fordítjuk, hogy helyet kérjünk számukra a történelem egyik zugában, hol szerényen meghúzódhatnak; hiszen a történelem cjsinálására ezek is befolyással voltak életükkel, tetteikkel és halálukkal.

Sok viszontagságot kiállóit hazánkban mindig szükség volt arra, hogy a nemzeti önértet ébren tartassék. Minden egyes jelesünknek bármilyen alakú és bármilyen rövid életrajza figyelmeztetőül szolgálhat arra, hogy folytonosan ébren legyünk, őrkdjünk.

A Sáfrány Mihály életrajza talián csak sípocska és nem messzehangzó harsona; de azért az, aki hallja, elmereng a hősök tettein, elmereng a nemzet törekvésein és álmain és vágyat és erőt érez arra, hogy ezért a szabadságért hevülő, békésen tűrő és élni akaró nemzetéit ő is *tegyen* valkmit.

Szedjük össze azért a szétszórt csontokat; ha van még valahol egy homokszemnyi adat, mely a magyar nemzet történetének legfényesebb napjait világosabbakká teheti, keressük fel azt és tegyük a nemzet közös birtokává. Csak így tehetjük igazán ragyogókká a mi szabadságharcunk történetének egyes lapjait, tanulságul utódainknak, ébresztőjéül a nemzeti önértetnek.

Azokat a jegyzeteket, melyeket ebben a könyvecskében talál az

olvasó, a fiúi kegyelet szedte össze. Ha talán olyan is maradt benne, ami némelyek ítélete szerint el is maradhatott volna, az az én hibám, kit — mint a boldogult egyik tanítványát — az ő családja tisztelt meg azzal, hogy válogassam ki a közönséget érdeklő dolgokat és mellőzzem azokat, amik nem tartoznak szorosan a nagy idők tanulmányozásához.

Ne ütközzék meg azonban senki azon, hogy én a családra vonatkozó jegyzeteket is érdemesnek tartottam az olvasó közönség elé bocsájtásra. Nem közönyös dolog tudnunk azt, hogy kiből, milyen körülmények közt nevelt ifjából lettek a hős honvédek; az a láng, amely hazánk fővárosában föllobbant, miként terjedt el mindenfelé, hol az igazi hazaszeretet csak alkalmat várt arra, hogy tettekben nyilatkozzék.

Magyar testvérek! Magyar ifjak! Ápoljátok kegyelettel azokat a sírokat, melyeknek hantjai alatt a magyar szabadságharcban résztvevők porai pihennek. Szentelt hantok azok! Szentekké avatta azokat az az ügy, melyért küzdöttek, szenvedtek és véreztek.

Miskolc, 1906 július 24.

A földesúr — a mai Radvánszky bárók apja —, mint apámtól haliám, egyszer csak megszólítja nagyapámat: „Te Pista! Neked három dolgos fiad is van, add ide nekem a Miskát, hadd küldöm Velezdbbe ispánnak.” — „Nem bánom, ha kedve van”, — felelt nagyapám s megvált az alku.

Így lett apám velezdi lakos 1829-ben, mikor már én egy éves voltam s Velezd lett végleges otthona is.

László bátyám két évvel volt idősebb. Amint bátyám iskolából kikerülve serdülni kezdett, apám azon volt, hogy ő dolgos ember legyen. Szerzett tehát egy fél jobbágy telket, hozzá két lovat, szekeret, s a telket bátyám dolgozta, szolgálta tőle az úrét s a robotot is. Később ugyanazon egész teleknek a második felét is megvette, sőt zsellértelket is, amelyre házat <stb. épített. A harmadik féltelket már a szabadságharc után az én számomra vette.

ötéves koromban, 1833-ban kezdtem iskolába járni Velezden. Ily korán részint azért, hogy egyrészt visszatartsanak a Sajótól, melyben igen szerettem fürdeni, mert féltettek a befelástól; — másrészt azért, mert oly gyenge voltam, hogy ha az utcán elestem, ott maradtam elájulva. Sokszor az ökrészek, lovászok vittek be, hogy a marha össze ne taposson. Ettől fogva ez a gyengeség is elmúlt rólam, de a Sajó ominózus maradt rám nézve azután is. Két évvel később majd belefúltam a „Keringős”-be. Beugrott értem Dienes András is, de hamarabb ért a révész a ladikkal s az utolsó percben szerencsésen kifogott, — már félholt állapotban.

1836-ban lettem miskolci tanulóvá, szinte véletlenül. Apám ugyanis Miskolcra ment a „Sámuel” vásárra. Ott találkozott Dienes György vejezdi kurátorral, ki az ő Gyuri fiát vitte tanulónak. Szabó János Velezdből való diáknak a mentorsága alá helyezte. A példa rögtön hatott apámra, — megbeszélte velük a dolgot s engem is beajánlott Szabó János mentorsága alá és velők ugyanazon kosztra, szállásra és a Meggyesalja-utcában. Vásárfiába szép piros tábla jű diákgrammatikát kaptam. Amint pedig diákos öltözékem itthon elkészült, be is rukkoltam declinistának.

Megjegyzem itt mégis, hogy a dolog nem egészen ily rögtönzött volt; — gondoltak erre szüleim előbb is, azért is, mert a legcsekélyebb dolgot is teljesíteni nem szerettem, amiből azt következtették, hogy nem lesz belőlem jó dolgos ember; de azért is, mert a papi hivatal s az akkori pap, Szilágyi Sándor szép papolása úgy hatott rám, hogy már akkor is sokszor mondtam, hogy én is pap leszek. De biztatólag hatott szüleimre Szabó Jánosnak és Ónody István papfiúnak, kivált pedig Péter nagybátyámnak példája is. Ez utóbbtól meg is kapta apám nemsokára a dicséretet.

Az *dbécisták* osztálya volt az efeő, a legelső osztály.

A *declinisták* osztályát Lipcsey Ádám tanította. Főtamtárgy volt a latin; — de meg is tanultuk a declinációt s ami hozzá tartozott: monatiót, comparatiót, pronomenetek stb., úgy, hogy abban minket elakasztani nem lehetett.

Én a Páli-napi félévkor már ötödik lettem a grádusban és e jó grádust mindvégig megtartottam.

Conjugista koromban épen úgy megtanultam a conjugációt Dálnoky Gábor tanítóm alatt.

Sokat köszönhettem Szabó János bátyámnak, aki nagy hűséggel és ügyességgel volt körülöttünk s nekem egész haláláig hálásan szeretett jó „János bátyám” volt. (Szendrőládon volt pap s ott is hali meg.)

Közel lakott hozzánk Lévay József, később koszorús költő. s hozzánk járt játszani, mert nekünk tágasabb udvarunk volt. Még csak grammatista volt s már Ludas Matyiből szindarabot csinált s eí is játszottuk nálunk. Ő volt Ludas Matyi, Döbrögi pedig Szarka Ferenc. Máskor „Mészáros” játszottunk. Ő volt a mészáros s mi többen a szemdekek. Ő uszított bennünket s mi utána, s körülötte a "bikának, Szarka Ferencnek. Meg is fogtuk, le is füleltük úgy, hogy kitört bele a jobbkarja.

Grammatista koromban Szép Károly tanított latinul a genusok reguláira s az á-tól az x-ig. Fújtuk is attól fogva, hogy: femineum a prima est, — egész addig, hogy: „aux, ox, ux muilliebria sunto.” Ez évben konfirmáltattam és kaptam bele a szépírásba.

Inferior syntaxista koromban Losonczy Imre volt a tanítóm. Ő vezetett bele a térképcsinálásba úgy, hogy a régi geographiához szükségelt térképekkel én láttam el csaknem az egész iskolát. Sőt Amerika, térképét is csináltam az iskola számára.

Superior syntaxista koromban Regéczy István tanított. Már nem diák, hanem professzor. Nagyon pedáns, de szorgalmas, odaadó és sikeres tanítónk, sőt nevelőnk volt, — nevelőnk vallásos és hazafias

irányban. Sokszor és erősen hangsúlyozá a hazát és annak szeretetét. Ez évben tanultam rajzolni Vanca. Mihály diáktól.

1841-ben mentem a „Humaniorák”-ba, — s lettem rhetor, humanista; így nevezték a három felsőbb osztályt. Azon tisztség járt ezzel, hogy ettől fogva magázták a diákokat és mások is, akikkel t. i. bizalmas viszonyban nem voltunk. Szavaltunk latinul is, Cicerót, Curtiust; — magyar verseket.

Tanárunk Rugócz János volt, igen finom ember. Meghajlít a következő évben. írott munkáimat — chriámat — legtöbbször megdicsérte. A gradusban negyedik voltam. Bódogh Albert, Batta Antal, Veresmarti József úrfiak voltak előttem, — utánam Baksi Imre, Szalatnay Berti s hátrább Dienes Gyuri és Csillay Józsi.

Ez évben már jól tudtam tilinkózni. Nyilas Samu sokat táncolt a tilinkóm mellett. A harmóniában jó discontista voltam. Játékokban közepszerű ügyességű, csak vakációban a vezeldi pajtásokat tudtam igen jól megsujtogatni a duplex rátában. Dienes Illés még most is emlegeti.

A poétákat és oratorokat együtt, egy füst alatt Osváth Lajos fiatal tanár tanította úgy, hogy egyik évben mindkét grádus poéta, a másikban mindkettő orator volt. Mi oratorok voltunk; — Cicero De oratore-t és Liviust fordítottuk.

Bódogh elment német szóra, Batta maradt elsőnek; elment Veresmarti is s én lettem második. Batta hatalmas első volt, pedig már kezdte a nagyobbakkal a lumpolgatást, de olyankor szorultságában a tiszta papirosról is tudott munkát olvasni.

Kölcseyt tanulmányoztuk és szavaltuk. Ez évben kaptam bele a szavalásba. Az első, amivel renomét csináltam, „Bakos Nymphája” volt Kölcsey tol. Mikor végsorait mondtam a katedrában:

„De neked élni kell, óh hon!
S örökre mint tavasz virulni,
Ah! mert omladékidon
Reszketve fognék szétomlani
Hazám! Hazám!

— tanárunkból kitört az öröm és helyeslő „bravó” kiáltása s ettől fogva úgy nekibuzdultam., hogy grádusunkban én lettem a legjobb szavaló s a Bakos Nymphájával a közvizsgán is felnyertem az egri nevet.

Poéták a következő évben lettünk. Vergilius, Ovidius és Horatius járta. Batta elment, Bódogh visszajött. A verselés nem könnyen ment, de azért ment, — állásomnak, grádusomnak megfelelőleg. Csak a Nyilasé volt néha könnyebben folyó, de másképp nem jobb.

Folyvást hazafias verseket, Garay-ódákat szavaltunk; kész hazafiakká lettünk és sokan jó szavalókká. A záró közvizsgán teljes öröme

volt bennünk a tanárunknak s az iskolai hatóság és díszes publikum előtt is nagy becsületet vallott velünk; amire éppen szüksége is volt, mert kezdtek tanártársai is a pozíciójában kicsinyelni.

A megelőző vasárnapon volt a közvizsgánk a vallásból az avasi templomban. Ott úgy jártam, hogy a felelésem nagyon megtetszett a vizsgái elnöknek, Soltész N. Jánosnak. Azért még egyszer akarván hallani, később váratlan ismét felszólított, nemcsak hogy felhívta az egész gyülekezetet, hogy figyelmezzon, hallani fog egy nagyon szép feleletet. De én meg erre úgy elpirultam, olyan zavarba jöttem, hogy alig tudtam felelni, a várt szép felelet egyáltalán nem lett oly szép. Azonban reno-mém, — mint később bebizonyult, — nem veszett el előtte. Negyednap ugyanis, midőn a zárvizsga után Osváth Lajos tanárunktól iskolai bizonyítványomat kivettem (a Szepességre akarván menni) s Papp János rectorprofesszorhoz vittem aláírni és megpecsételni, ott találtam Soltész N. János urat is és azzal fogadtak, hogy éppen rólam beszéltek s arról tudniillik, hogy Soltész úr engem választott s hívott volna meg fiai mellé nevelőnek, sajnálja, hogy itt hagyom a miskolci iskolát. Így azután Papszász Józsit hívta, fogadta fiai mellé.

1844. július 10-én tehát búcsút vettem Miskolctól egy évre; diáknak tehát nem subscribáltam, nem maradtam be, hanem szüleimet rábírván, mentem német szóra Lőcsére.

E vakációban papoltam először. Ballá Albert papunk készített s bátorított s látott el minden utasítással. — Persze nagyon betanultam s egész szavajlótehetségemet ráfordítottam. Jól is ment, a siker teljes volt s jött a dicséret mindenfelől. Egy hiba esett mégis, de amit számba se vettek, t. i. kimaradt a Miatyánkból egy kérés, még pedig mind a kétszer. Jól jártam, hogy észre nem vettem, mert szörnyű zavarba jöttem volna. Karsay Pál azt mondta róla másoknak, akik észre vették, hogy „így van már a divat, így mondják mások is másutt is”. Ettől fogva sokszor papoltam Velezden, sőt Putnokon is.

Szeptember elsején mentünk azután Kovács Ede barátommal Lőcsére, ahol együtt kosztoltunk és szállásoltunk. — Ugyanakkor ért oda Szepessy Guszti is, Miskolcra pedig Losonczy József osztálytársam (Tiszakeszi) és Dalnoky István lakótársam (Nyék) és sokan Grömörből. Nekem egy szerény házi nevelőségem akadván, ott maradtam a következő évre is és küzdöttem a latinnyelvű előadásokkal. Csupán a történelem volt ugyanis magyar tantárgy, — a többi filozófiai tantárgyakból az első évben szótárral szavakat kellett szednem s szoknom kellett a tót- és németnyelvű tanárok idegenszerű latin kiejtéséhez, ami szintén nehezé tette megérthetésüket. Mindamellert a második év végével tizenkét tantárgyból hoztam „kitűnő”-t, egyből „első osztály”, kettő-

ből „első elsők közül“ (primus e primis) calculust. Tanáraink voltak: Tomasek Pál, Hlapatsek Mihály, Müller György.

1846-ban M'skc'cra jöttem vissza s Papp János és Vágó tanároktól hallgattam nyolc philosophiai tantárgyat, — ugyanannyi kitűnő osztályzattal.

A következő 1847/48-ik évben az akkori miskolci szokás szerint gimnáziumi osztályt tanítottam, t. i. a grammatistákat, az első latin osztályt. Mindkét évben egyúttal nevelő voltam nyéki Jakos Négyesi Szepessy József úr András fia mellett, ki ezen években a superior syntactieai és rethorikai osztályokat végezte.

Az 1848-ik óv tavaszán „Napló“ vezetését határoztuk többen, melyet a nagy események bekövetkeztéig szorgalmasan s minden nap vezettem is. Sok érdekes dolog található abban. Éppen érdekes voltánál fogva álljon itt a „Napló“ tartalma is.

Mottó „együtt ivák meg ők, —

Nagy szent kötést e naptól egymásnak esküvők.“

Néhány nappal ezelőtt harmoniás hajlott s utána kolláció volt. A boros tonna ürültével keblünk mindinkább megteljesedett a derült kedvnek az ő vidámságával. A praecep tora tus *együvé* került. A tréfa egymást érte. A^ail'amelyik közülünk megpendítette a Naplót olyformá,n, hogy kérdést tett az Abécisták praeceptoráihoz, vájjon megke-rült-e már a naplója, melyben *egy* másfél év óta gyűjtögetett kincse sik-kadt el. így a napló tárgya lón beszélgetésünknek. Sokat beszélünk róla mindnyájan s nem hallatszott egy ige, mely azt nem méltányolta volna. Ily összhangzó érzetnek összhangzó akarat s ennek egy szép telt — az lett a következménye, hogy az.öt egyén becsületére fogadá rendes naplót vinni s határozattá lón, hogy minden két hétben legyen összejövétel, midőn megvizsgálatnak a naplók s akinek naplója rend-ben nem lesz írva, az egy ezüst forintra büntettetik. Erre kezet fog-tunk s a kézfogásnál a hét vezér szerződése jutott eszembe s citáltam is valamit Nagy Imre „Árpád“-jából. A'olt, aki azt akarta, hogy azok szerint ontsunk vért, fogadásunk szentségének pecsételésére, — de én erre felemelem a boroskancsót s ezt citáltam a „Magyarok Mózesed-ből: „Együtt ivák meg ők“. A kancsó kerülgetett s az „együtt ivák meg ők“ jelszó maradt. Kedvünk nőttön-nőtt s a jelszó — egyhangú határozat útján --- mottó is lett. A kancsó kiürült, megint megtelt, me-gint kifogyott tartalma, de a mi határozatunk megmaradt, mint Sión hegye.

Midőn „a Napló-vitel’re elhatározám (magamat, — felmetrülvén lelkemben annak minden fényoldalai, — elhatározám magam egyszer smind arra is, hogy azt holtom napjáig jó és balszerencse közt vinni fogom. Egy tükör lesz az, melyben éltem kellemesebb vonásait és szeplőit hú ecsettel rajzolva találaiidom. Egy orgánium lesz az, mely előteremtendi a múltkort, mint egy megaszott virágot, melynek mézét és illatát kiszívtam s melynek töviseket is adott a szigorúbb végzet. De lesz egy fa is az Éden-kertből, mely Kölcseyként — „Az élet minden szakában, a szerencse minden változásai közt gazdag táplálékot *nyújt* lelkemnek“.

És mivel akarom, hogy az említett példázatok ráülj ének Naplómra, mielőtt következő napjaimat egymásután leírnám, igen röviden kiemelem a főbb vonásokat eldigi életemből.

Én szüleim állítása szerint 1828-ban születtem, az év két első havának valamelyikében, (a matrikulát még nem néztem) Sajókázán. Egyéves még nem voltam, midőn szülőim Velezdbe költöztek s én itt nevelkedtem ötéves koromig, szabadon a kocsikban vagy utcán a porban; de ötéves koromban már iskolába küldtek szüleim, mi nekem nagyon kedvemre történt. Itt három évig taníttattam s tanultam, — 1836-han pedig szeptemberben Miskolcra hoztak szüleim s beírtattak deHnistának. Apám tudta, hogy nem. kis dolgot fog, midőn taníttatni kezd s ámbár a taníttatásomra szükségeseket megszerezni nem volt más eszköze, mint két keze, minden vagyon és fekvő birtok nélkül, mindazáltal nem állott el határozatától, hanem hogy új pályám kívánatainak tökéletesen eleget tehessen, szorgalmát megsokszorozta, melynek az elégtelenség és szép remény, — mit meglehetős előmenetelem korán felél eszte szívében, — mindig hatalmasabb rugója lett. Alsóbb iskoláimat jól és dicsőségesen végeztem, mindig az első eminensek között ülve s iskolai előljáróim által többször kitüntetve. Alsóbb iskoláim végeztével szüleim — kérésemre — a Szepességre küldtek s a tetemes költség terhét, melyet ezáltal magukra vállaltak, két évig örömmel viselték. Ottlétemnek az a jó oldala lett, hogy a diák és német nyelvben meglehetősen — de nem elég — előmenetelt tettem; rossz oldala pedig az, hogy mi-

veltség tekintetében egykori társaimtól elmaradtam. Hazajöttem három évesnek; egyszersmind nevelő lettem, midőn óriási munka után arattam parányi tetszést s még kevesebb jutalmat s ettem kenyerét az izzasztó és mégis hálátlan küzdelemnek. Négyéves diák lévén, mint köz- és magántanító léptem fel. Mint magántanítóval mindenki meg volt velem elégedve — magamon kívül. Látnivaló innen, hogy jelenleg mint köz- és magántanító működöm. Következő napjaimról pedig számoljanak a következő lapok.

Martius 1. Végén állok e napnak; s ha végignézek rajta, csaknem számba illőnek találok e kifejezést: „Amici, diem perdidí“. Rer>detlenség, pontatlanság volt az, mint a többi régóta s miként rendtelenségben széledez a csorda, mit érte senki számadásra nem von, magának pedig a rendben sem kedve, sem esze. Barmot vettem fel hasonlatossággul, mert eddigi életemben igen sok volt, mi okos teremtéshez alkalmasint nem *való*. Ma is 8—10 órát tanítottam, 1—3-ig Írattam, 7—9-ig naplómat eddig írtam; a többi része e napnak rám nézve valóban elveszett, pedig mely igen lehetett, sőt kellett volna azt felhasználnom. Szeretném magam sok szépre, jóra elhatározni, de megvallom, mivel *egy* idő óta sok szép terveim meghiúsultak, nem sok türelem van bennem az efféle elhatározásokhoz; — azért is majd máskor hozom magamat tisztába edihatározásaimmai.

Martius 2. Ma semmivel sem voltam jobb, mint tegnap. Még napom a megszokott régi módon folyt le, — egy részit hasznosan, más részit lebzselve töltöttem.

Martius 3. Délelőtt iskolámban egészségtant tanítottam, levelet olvastattam s azután comparáltattam. Délután írástvizsgáltam, földleírást írtattam, comparáltattam. Délelőtt megvertem S.-t a leckéért, délután elébb veszekedésért, később, mert írása nem volt — azután pedig plágáztam, mert comparálni figyelmetlensége miatt nehezen tanult.

Olvastam Jókai Mór „A^radon virágaidból, „A gonosz lélek“ és „Sonkoly Gergely“ című novellákat; de megvallom, sem azokról magokról, sem szerzőjükről tökéletes meggyőződéseim szerint csaknem semmit sem tudnék mondani, pedig már ez gyalázat. Most tehát erősen felteszem magamban, hogy amit ezután olvasandok, pzt egyszersmind meg is bírálanclom és pedig figyelemmel leszek 1-ször: a munka céljára, — 2-szor annak stylusára s előadási módjára, 3-szor következőt vonok az írói tehetségre, a szövedéket is megvizsgálván. Készítettem ma *egy* tervet, ami szerint Andris idejét osztom fel, hogy minden teendőjére jusson idő. Rövid időn a magam idejét is úgy osztom fel itthon és iskolában.

Martius 4. Igen nagy sár van. Este kalapos báil, melyben nemcsak én, hanem Solcz professzor, sőt Regéczy úr is jelen volt. Bezártuk a nyolchetes farsangot, a nyolchetes és élvezett dús farsangot, melyben a lakatos-, köteles-, takács- és kovács-céhen kívül talán minden céhbeli mesteremberek tartottak bált s nem volt eféle bál, melyben én jelen nem lettem volna, hacsak egy éjtszaka is; ezeken kiviil még nőegyleti, polgáregyesületi bálban, nőtlenek báljában és néhány csütörtöki bálban.

Sejtem, mily édes lesz valaha ez évre, e városra vagy e korra visszaemlékezni, ha majd beállnak a gond és életküzlelem évei; vagy ha majd néma és pusztá faluba veti balsorsa kínlódni a fiút, ki kedélyes, hű barátok ölen, zaj és izgalom közt szokta meg az életet; vagy megérkeznek az öregség napjai, melyeknek minden percei jelen napjaim egész terhét, egész keserűségét rejtik keblökben. Tudja Isten, ha így elgondolodom, eszembe jut, mennyire magamra leszek hagyatva ifjúságom évében, szinte csüggedez életem jövődjéje, mert nem érzek 'lelkemben annyi ruganyosságot, annyi erőt, hogy boldogságom chimeráii letiporni valaha kész és képes legyek. Ne adja Isten! De én félek.

Martius ,5. Délelőtt papválasztás az avasi templomban. Végeztetvén az egyházi szertartás, az ősz Palóczy úr, áldást mondva a boldogult püspök hamvaira, kijelenti a gyűlés célját s egyszersmind, hogy ha a nép nem egy akaraton leend: szavazat határozandó. Lementem a kar alá a kapásokhoz s kértem tolok: Ki vivát? „Mi Tompát akarnánk“ — szóla egy bizalmatlan hangon s hasonló tekintetet vet le rám. Én pedig, minthogy lelkemből szólt, neki bátorítám őket és lőn rettentő ordítás és hőség. Ilyennek képzelem a hánykódó tenger moráját. Tompa neve hal Játszott mindenfelől; — egy-kettő Papp Jánost is kiáltott, de az ő neve inkább *látszott* papirosra festve a diákok kórusán. Lőn pedig, hogy kijelentették, mikép szavazat történjék. Erre én egy olyan „Eljen Tompa“-t kiáltottam, hogy elrekedtem bele, felmentem a karba s a pulpitus mellé fűrődtem, a népség pedig a szavazás helye felé húzódott, mint egy nagy juhnyáj az esztrenga felé. Lőn pedig, hogy a diákság, mely szabadulni akart Papp Jánostól, de már látta, hogy neki jóéjszakát, haragjában széket törve, megveretek, gyaláztaték. Mi pedig Nyilas Samuval összeintve a karban, levágtunk rekedt torokkal, hogy csak úgy éledt alattunk a kapáság. Minden harmadik percben összenéztünk és egyszerre levágtunk, a nép pedig eehózta, sőt a kapás coetus irányunkban még szimpathiát is mutatott. Felszólíttatott vala pedig Samu által Vas Andor is, hogy szóljon a dologhoz, de ő mindamellet is szomszédja kedvéért nem nyilatkozott. Vala pelig, hogy a többi diákságnak figét mutatánk; valamint vala az is, hogy a szavazásnak vége lőn. A templom pedig

ismét tele vala, a főgondnoki helyettes által pedig kijelentetik vala, hogy Papp Jánosnak 128, — Tompának 588 szava van, és így ezen nagy különbségnél fogva miskolci papnak Tompa Mihály nieghivatik. És részünkről lön nagy örömkialtozás, az ellenpárt és diákság részéről pedig lön nagy hallgatás és megcondollás. A nap végefelé pedig beszélénk a történekről és Samu mindenek feletti örömét így fejezé ki: „Nem ad nám négy pengőért, hogy Tompa a pap.“ „Én meg ötért se“, felelek re kedt torokkal, mire vége lön a papválasztásnak és napnak.

Martius 6. Torkom rekedtsége miatt iskolába nem mentem, hanem itthon András naplóját rendeztem el s olvastam Jókai Mórtól „Vadon virágaidnak második kötetét.

Martius 7. Szobámban unatkozva töltém a napot: estefelé azonban Nyilas és Dienes barátom látogatásra jöttek hozzám s a cigánybálba csalogattak. Beszéd közben Samunak eszébe jutott, hogy engem Bénisz asztalostól egy leveliúi kerestek az iskolában s a levél tartalma az volt. hogy az általok rendezett estélyen egy jó barátommal szíveskedjek megjeleni. Ezenkívül ínég Veresegyházy bácsihoz is voltam híva egy kis lakomára a farsang utolsó estéjén. Három közül kellett tehát választanom. Az utóbbiról egyenesen lemondtam, az előbbieknék pedig akár melyikére elkészültén mentem barátaimmal iskolába. Itt utoljára is arra határoztuk magunkat, hogy Béniszhez megyünk, onnét pedig mulatság végével a cigánybálba. Az estély — nagyobb kényelem okáért — a Fáy Lojzi házában, Zimmermann nevű úrnál tartatott. A mulatságot Császár Zsuzsó, Serfőző Zsuzsó, Vágner Teri és Fabó Jolánka fűszerezték s észre sem vettük, midőn az 5 óra a nyakunkra jött, — nekem különben végefelé már nem sok kedvem volt. A bált nem láttuk, mert hamarabb eloszlott, mint a mienk.

Martius 8. Déli 12 óráig aludtam, — ebéden sem voltam. Délután felsétáltam az iskolába s rávettek Samuék, hogy menjek velők temetni az öreg Dálnokynét. Elmentem s kerestem 40 krajcárt. Torkom miatt nem diktálhattam, — mert akkor egy forintot kaptam volna. Iskolában estig mulattam, honnan hazafelé mentemben hallottam, mikép Veresegyházy Zsuzsónak a lába igen fáj s hogy neheztel azért, hogy az ő vacsorájuknak elébe helyeztem a Bénisz estélyét.

Martius 9. A háziurunk felmondott, Ma már voltam iskolában s tanítottam, de nehezen esett azt tennem, mivelhogy hevertemben a gyomrom és étvágyam megromolván, bágyadt vajlék. Reggel kérdőre vont a rektor, hogy mi bajom volt. S mivel egy kicsit éppen rosszul néztem ki, igen szerenesésen azt mondtam neki, hogy a gyomromról volt bajom, — Dedig arról csak ma kezdtem magamat rosszul érezni. Ma csak vacsorát ettem és semmi egyebet.

Martius 10. Délben nagy hurcolkodás történt, hazajöttünk lakni a családhoz.

A rektor felszólított, hogy 3 és 9 órakor pontosan eresszünk ki, hogy bennünk ne botránkozzon a világ.

Koós Pali tanítványomnak az atyja, Ts. Gencsy László főszolgabíró huszárja ma halt meg.

Martius 11. Semmi érdekes nem történt körülöttem, az egészségtant ma végeztem el s egész délutánt iskolában töltém.

Este vacsoránál Bárczy Miklós huszárhadnagyot ismertem meg.

Martius 12. Vasárnap volt. Délelőtt Nánássy úr papolt; szép és jó lájti prédikációt mondott. Délután Hézsér szinte lelkesen pap >lt. Beszéde első részében azt igyekezett megfejtetni, hogy szerencsésebbek a mesteremberekké nevelt ifjak, mint a tudományos pályára állított szegénylegények: másodikban pedig az élet megfontolását kötö hallgatói szívére.

Délután Koóst temettük, az éneklés nagyon jól ment mindenütt, collátió nem volt.

Vizitet ígértem Veresegyházy Zsuzsának, de magántanítói kötelességem miatt nem teljesíthetem ígéretem.

Este bál volt Soóséknál, — a család ott volt.

Martius 13. Egyszerűen folyt le a nap. Ma kezdtem el a privátakat.

Délután a rektor iskolámban volt, — kérdezősködött, hogy meddig mentem már a tanulmányokban. Utasítást adott a comparatio jól betanítására s felszólított, hogy a geográfiához mappákat készítsék.

Este Ragályi Jánosoknál bál volt, András is ott volt s én magamban unatkoztam az egész estén át.

Martius 14. Iskolában délután Béky Jánost, a szelídség, jóság és becsületesség ideálját résztvevőén, sőt elérzékenyülve emlegettük. Ő volK eddig a legjobb fiú, akit ismertem és jobbat ismerni nem kívánok.

Este a Téns úr beszédközben a többek közt így szólt hozzám: Sok pálya nyilik most becsületes fiatalok előtt, — „A szegénylegény, Téns úr“, — mondtam — „nem mindig arra a pályára lép, amire kedve, hivatása van, hanem többször arra, melyre lépni anyagi viszonyai megengedik.“ Elmondta ezután, hogy minden „fiatalnak találkozik szerencséje, melyet ha okosan használ, jövőjét annyira, amennyire biztosíthatja, úgy hogy ő nem képes mást hinni, minthogy mindenki, aki szerencsétlen; azért szerencsétien, mert szerencséjével visszaélt; — különben a becsületes és szorgalmas ember lehetetlen, hogy el ne éljen. Én ebből megértettem, ami rám tartozik és most erősen felteszem magamban, hogy olyan szorgalmas leszek, amilyennek lennem kell, mert biztat az a re-

mény, hogy ezáltal magot vetek el, mely a jóVÖben fog kikelni és gyümölcsöt hozni. Adjad, óh legjobb Isten, hogy legyen türelmem és erőm ezen feltételem teljesítésére.

Martius 15. Délután naplővizsgálás volt. Nyilas nem mutatott, bizonyosan, mert ludas, annál fogva azt határoztuk iskolában, hogy este, midőn vacsoráról eljön Nagy Károly és Papszász, kérjék tőle számon a Naplót és ha nem mutat, hónap végén a törvény rá alkalmaztassék és végrehaj tassék.

Délután és este Bocsor szerint a genusok reguláit dolgoztam másként.

Szinte este a setétben magamban gondolkodám; a tegnap esti jelentés jutott eszembe s úgy tetszett, mintha valakinek elbeszéltem volna, hogy már nekem csak nincs más céloom, mint pap lenni, még pedig azért, mert:

1. *Xjgy* érzem, hogy hivatásom van a papi pályára; minthogy pedig szavalással, sőt papolással is mindig felnyertem az egri nevet, igen hajlandó vagyok sok szerencsét reményelni. De ezenkívül egy kimondhatatlan édes érzés fog el mindannyiszor, valahányor azt gondoltam, hogy én egykor egy népet, — még pedig lelkiismeretesen, buzgón, sőt szenvedéllyel s nem száraz dogmákra, hanem hasznos és gyakorlati ismeretekre s tiszta erkölcsiségre — szerencsés sikerrel fogok tanítani. És nem kis hasznot teendek e honnak, melynek javáért életemet is oly kifejezetten örömmel adnám, —

2. Pap leszek, mert más pályán, mely talán több vagyont és fényt ígérhetne, név és rang nagyon figyelembe vétetnek. Nekem pedig sem nevem, sem rangom. De ha pap leszek, nevem, mint rangom „Tiszteletes“ lesz; — s jobb, szebb kis kört teljesen betölteni, mint nagyban hézagokat hagyni.

3. Pap leszek, mert atyám azt akarja, pedig én neki annyi hálával tartozom, hogy annak fejében életem is kevés volna. S nem akarom, hogy valaha szüleim ily szavakra fakadjanak: „Istenem, minek engedted, hogy érte küzdjem egy terhes élet minden veszélyeivel, ha nem adtál benne gyönyörűséget“, — mert akkor talán sírban sem nyugodnám békével.

Martius 16. Ma olvastam a Pesti Hírlapból, hogy a francia revólútiának még eddig az a következése lett, hogy ideiglenes kormány alakul, melynek minden tagjai, — mielőtt felavattatnának, — köteleztettek a jelszót: „Éljen a köztársaság“ kikiáltani.

Este bálban, voltam a viczispánnál, úgynevezett Kinclerbálban. Az egész multság csak olyan bőjtiesen ment, zongora mellett. Én éjfél utáni egy óráig mulattam, de egy polkán kívül semmit se táncoltam.

Vacsoránál Gyuri lopdosta a teli asszús butelliákat, azután pedig egy székre vetette magát, mellyel hátra esett, úgy hogy alig tudott belőle kikelni. Persze, a zsebekbe dugott butéliák nagy csörömpölés t vittek végbe, amiből kisült a turpisság és nagy mulatságnak és hecelődésnek lett okozója.

Martius 17. Európa vajúdik és hetek, legfeljebb hónapok alatt szülni fog. A jelen napokban vajúdik honunk is s nagyon lehet félni, hogy szörnyet szül a nemzet végveszélyére. Ugyanis a diétáról egy 80 egyénből álló küldöttség ment Bécsbe, István nádor elnöksége alatt egy felirati javaslattal, melyben az elhatározott jogegyenlőség, az úrbéri viszonyok kiegyenlítése, felelős minisztérium stb. megerősítése kéretik ő Felségétől. Nem mellőzték el a közös teherviselést s ez az, mely izzó lávát rejt keblében. A szegényebb nemesség ugyanis fázik az adózástól s csak egy szikra kell neki s a láva bizonyosan kiront, ha jó eleve nem igyekeznek azt eloltani, s a míveletlen nemeseket kapacitálva, védeni őket a rosszakaratúak bujtogatásai ellen. Tgy gondolkoznak a megyei előljárók s ma a tisztviselőkből álló titkos conferentiát tartottak s tanácskoztak mit-teendők felől; de úgy hallottam, hogy azon indítvány, „miként a szolgabírák falunként járjanak a pórnépet kapacitálni“, — még nem lön határozattá.

Az egész Németország is constitutiót kér hangos szavakkal, mely ha tőle megtagadtatik, fegyverrel fogja magának megszerezni; — hallatszik, hogy már Bécsben is történt valami.

Szepessy József úr meg van győződve afelől, hogy egy hét alatt Orosz-honban is megkezdődnek a mozgalmak.

Szegény lengyelek! Ha egy pár évig váraoztak volna, bezzeg most halászhatnának a közzavarban.

Ma Sándor estéjére voltam híva, de nem mentem. Holnapra pedig három köszöntőt kellett volna írnom, de Nyilas eggyel megsegített.

Martius 18. Délelőtt egy pesti értesítőből olvastam, hogy e hó 15-én Pesten a polgárság nagy zajjal rohanta meg a tanácsházat és a tanácsot követeléseinek pártolására kényszerítette. mely követelés 12 pontból áll, a többek között: Sajtószabadság. Jobbágyi viszonyok eltörlése. Felelős minisztérium. Nemzeti őrsereg. Közteherviselés. A katonák esküdjének meg az alkotmányra. Nemzeti bank. Évenkinti országgyűlés Pesten. Unió. Státusfogylok szabadonbocsátása és még 3.

A városi tanács tüstént folyamodott a helytartó tanácshoz, mely a néptől szoríttatván, szinte pártfogást ígért s folyamodást a felséghez.

A követelés „12 pontjait a diákság kinyomatta maga, mivel Landerer nem tette volna, ha ők erőszakhoz nem nyúlnak. Kinyomtak még egy nemzeti dalt is Petőfitől, s azokat kiraggták az utcák szögletére.

A Nehimzeti dal így hangzik:

Talpra magyar stb.. stb....

A tanuló ifjúság ailig vette e híreket, s már gondolkodott a pesti 12 pont kinyomatásáról. Este hallottam, hogy Petőfi már egy verset is adott ki, mellyel valóságos pórhadnak tűzte ki zászlóját; azt is beszélik, hogy benne ily forma kifejezést is használ: „Eddig az urak szívták a mi zsírunkat, most kutyáinkkal étessük mi az ő verőket.“ — Ha ez igaz, csakugyan félni lehet a jövőtől.

A Téns úr is Andrist különösen ajánlotta ma okos vezérletem alá s arra kért különösen, — még pdig sírva kért, — hogy tanítsam meg őt mindig a többséggel egyetérteni. A pórhad miatt aggódik, — mint monda, — nem maga miatt, mert ő kész étettel és halállal szembeállni, hanem gyermekei miatt, kik, — ha el találna esni, — nem tudja, mire jutnának. Jól, atyailag érez ő a szegények iránt, igazságos a királyhoz és honhoz. Ő beszélte éppen most, hogy a pesti polgárság kivívta még a zavar napjaiban a szabad sajtót s kiszabadította Stan csicsot úgy, hogy Nyári, a pesti alispán lett érte kezes. Elbeszélte azt is, hogy Bécsben a tanuló ifjúság vezérelte a polgárságot; különösen egy magyar születésű ment a császárhoz és szónokolva előadta, mikép ők sajtószabadságot és felelős minisztériumot kívánnak. — A felség vejek kezét fogott és Ígérte minden kívánataiknak teljesítését.

Martius 19, Dél előtt 11 órakor én, Nyilas, Papszász és Kazai Berta elmentünk a nyomdába és megrendeltük 200 példányban a pesti 12 pontokat kinyomatni. Holnap már csak úgy ragasztjuk az utca-szögletekre. A typográfus már nem is kérdezte, hogy kiállotta-e a censurát'?

Az a hír is kering, hogy a bécsiek a Metternich-palotát megrohanták, feldúlták, elébe akasztófát csináltak és a Metternich képét ráakasztották. A király már Pozsonyba menekült s a felelős magyar minisztérium felállott.

Elősorolta a tettes úr a leendő ministereket, de fel nem jegyeztem még. Mondta, hogy egy hét alatt az országgyűlés Pesten lesz s a minisztérium is megkezdi működését.

Ugy látszik, hogy az uralkodókra általában szomorú idő következett; ugyanis a frank, bajor, batáviai, szardíniai, galíciai király, az ausztriai császár megszöktek, az orosz cár meghalt. A mozgalmak csak Orosz- és Lengyel-honban nem kezdődtek még meg.

Magyar hazánk pedig egy gyönyörű jövőnek áll küszöbén, most egy pár hét alatt víván ki azt, minek kivívására békés úton egy század is kevés lett volna.

A mai József-nap nevezetes lesz előttem arról is, 1-ször, hogy

Szepessy Piroska nem váltott gyűrűt Szathmáry Józssal, — továbbá 2-ször, hogy tegnap este a diákokat Dobos József traktálta elébb a Tetemvárbán valahol, ahonnan eljővén, útközben lármát ütöttek s kijötr, Hanka asztalos fia és kihíttá legényeiket. A diákok közül ketten hátra maradtak: Kovács és Hazai, ezeket fogták kérdőre. Hazai a szemök közzé pattogott egy karikással, Kovács pedig nekik dült és nyomta őket befelé a kapun. Ezután Imri bácsihoz mentek s elébb összevere-kedtek, azután három óra felé hazajöttek.

Nagy Károly ma igen beteg volt a lumpírozás után. Lajos Fülep is vitt naplót. Olvastam, hogy midőn a nép palotáját kipusztította, leltek egy veres bőrbe kötött tárcát is, melyben Lajos Fülep történetei voltak leírva. Az utolsó cikk az volt, hogy: „mit érzett ő, midőn már hallotta, hogy Párizs népe mozgolódik.“

Martius 20, A Rector által felszöllítettünk — nos praeceptores — hogy: 1. Újságot olvassunk s Jegyünk egyesületi tagok. 2. Amennyiben a köznéppel érintkezünk, igyekezzünk azt a közte elterjedhető balvélemény és hírtől megvédelmezni s ha már valamit talán rosszul, ér tene, igyekezzünk azt teljes erőnk szerint capacitálni, hogy így a talán keletkezhető pórzendülésnek, — mely most hazánkat végveszedelembé juttathatná, — eleje vétessék.

A jelen napokban minden pillanatban új, meg új híret hal-lunk s dolgok történnek velünk. 11 órakor kisgyűlésben voltam, hol a követek felolvasott leveiből megértettem, hogy a felség a nádort telj-hatalmú képviselőjévé nevezte ki és így nemcsak az eddig tett követeléseket adta meg, hanem az ezután támadható kivánatok megadását is a nádor akaratára bízta. A nádor hivataláról leköszönt volna, ha a felírást meg nem erősíti a felség.

Gróf Batthyány Lajos első miniszterré nevezetett. Azután egy benyújtott folyamodás nyomán a megyei őrsereg felállítására tették meg az előkészületeket.

A város még hamarabb gondoskodott őrseregről.

Hogy a király Pozsonyban van, nem igaz.

Délután az iskolaszék összegyűjté az ifjúságot és capacitálta. Engem pedig, továbbá Nyilast és Papszászt a bibliothekába behí-vott és előadák, mikép haszontalan, szükségtelen és késő azon 12 pon-tokat kinyomatni, mivel azok már nemcsak követelve, hanem kivíva is vannak. Ennek következtében lemondunk a kinyomatásáról. Az egész-nek a levét én iszom meg, mert már az alispán is azt beszélgeti, hogy én „sajtó inspector“ vagyok.

Martius 21. Az első ministertől, gróf Batthyány Lajostól egy le-irat jött ma a megye első alispánjához, melyben ez, — és többé nem az

administrator, — a megyében felelős első parancsnokká tétetett, akinek minden eszközök kezeibe adattak a közrend és biztosság fenntartására és netalán az administrator visszahelyezésére. Eszerint az adminisztratori hivatal végkép el van törölve.

Ma tettem szert nemzetiszínű kokárdára.

Ma lettem tagja a polgári egyesületnek. Ott hallottam, hogy szóban van, mikép sokan a megye nevében a fenséget egy felirat által arra akarják kérni, hogy Szathmáry K. Józsefet, a volt administratort főispánná nevezze ki. Itthon említeni találtam ezt; a tettes úr előtt ez kellemes újság volt; fel is szólított tüstént, hogy amennyiben érintkezem a néppel és amennyiben ékesszólásbeli tehetségem engedi, igyekezzem ez óhajtást minél közönségesebbé tenni.

Énnálaumál jobban senki sem örülne a Szathmáry úr szerencsés-jén; azonban ilyes foglalatossággal sem népszerűségem, sem tehetségem súlyegyenesben nem áll. Azonban felteszem magamban, hogy minden erőmet és tehetségemet arra fogom használni, hogy a tettes úr felszólításának s egyszersmind lelkem sugallatának minél nagyobb mértékben eleget tehessek.

Martius 22. A piacon hét nemzetiszínű zászló van kitűzve. A boltok előtt nemzetiszínű kelmék rakattak ki; akinek más nem volt, a kanavászt is kitétte. Olvastam, hogy egy erdélyi küldöttség, melynek elnöke B. Wesselényi Miklós, a világtalan, útban van Pozsony felé, hol az uniót fogják sürgetni.

Azt beszélik, hogy a legközelebbi valamelyik éjszakán a Zöldfa előtt egy kocsi állott meg, hirtelen lovakat váltott a kocsisa, aki egyetlen szót magyarul nem tudott; — a kocsiban négy férfi ült s gyorsan elutaztak felfelé. Némelyek azt hiszik, és azt a hírt terjesztgetik, hogy azon kocsiban Metternich utazott Orosz-honba, honnan majd sereggel térend vissza, V. Ferdinánd birtokát meghódítandó.

Ki tudhatja az ég és jövő titkait!

A Pesti Divatlapban megjelent egy könyv, a Stancsics Mihály hazavitelét ábrázoló. Kocsiját nem lovak, hanem magok a polgárok húzták Pestre. A bécsi polgárok is úgy vitték be István főherceget.

Holnap megyei közgyűlés. Tréki beszélte, hogy a gazda emberek ott meg fogják támadni az urakat az adó miatt.

A diákok folyamodást adtak be Palóczy úrnak, hogy engedje meg nekik egy külön őrcsapatot alakítani. Palóczy attól fél, hogy ha a diákság kezében fegyver lesz, azt ő és a professorátus elTen is fogja használni.

Az esőzés nagy. A sár nagy. A Szinva nagy.

Martius 28. Megyei gyűlés volt; csendesesen, zaj nélkül ment

végbe. A nádori leirat, melyben kijelentik, hogy minden a megyei alispántól függeni tartozik, felolvastatt.

A polgárok köszönő iratot küldenek a pesti polgársághoz, hogy oly erélyesen és sikeresen feliszólt a nemzet ügyében.

Palóczy úrtól válasz jött a folyamodásra, melyben semmit sem felel, hanem felszóltja az ifjúságot, hogy mielőtt ő felelné: a diákság annyi és oly kérdéseket fejtessen meg, melyeket, — ha az összes philosophiáját, rethorikáját és politikáját előveszi is. — teljesen ki nem méríthet. Ennélfogva én nem merek egyebet reményleni, minthogy semmi sem lesz a dologból.

Az a hír terjeng, hogy Kossuth nem akarja elfogadni a minis-teri hivatalt. Ha el nem fogadja, senki sem fogadja, e ő gyanút gerjeszt maga iránt, mivel honunk jelen átalakításában ő vitte a főszerepet.

Kollát úr az úton megállított és hosszas, felóráig tartó dictióban csupa irántami szeretetből hányta szememre, amit a világ beszél felőlem, hogy én a pórnépet lázítom, hogy én a népnek szónoka s az úrbéri visteoaiyokat illető petitióknak és engedményeiknek magyarázóija vagyok, s egész komolysággal felszóltott szerencsémre, jövőmre és mindenre, hogy efélékkel hagyjak fel. Én pedig az ártatlanság pajzsával felfegyverkezve, kereken és röviden tagadtam mindezeket, — ebből állbt mentességem. De gonosz is a világ nyelve!

A Téns úrtól haliám, hogy ma jött meg az első két új törvény:

1. Az adózás múlt év novemberétől kezdődik.

2. A kamarai és egyházi jobbágy telkek minden váltság nélkül örökre szabadok.

A többi jobbágytelkek jövője pedig a jövő országgyűlés becsületpajzsa alatt nyugszik.

A Téns úr azt jósolta, hogy ez a törvény a jobbágyság nagyobb része boldogtalanságát fogja szűlni.

Fél attól is, hogy a hatalmas konzervatívok az új kormánynak ellene kelnek.

Megjövendölte — még pedig komolyan — azt is, hogy emlékezzen rá, még én megérhetem, hogy Magyarországon 50 év múlva sem nem felelős minisztérium, sem nem konzulátus, hanem egy despota fog uralkodni.

Egressy Gábor ma azt írta ide, hogy Pesten minden színjáték: előadás után el kellett szavalni Petőfi Nemzeti dalát.

Martius 24. A Pesti Hírlapot olvastam. Három új törvény született. Az első rendeli, hogy a közadózás a jövő novemberben kezdődik.

Második, hogy minden jobbágytelkek kivétel nélkül szabadok;

az egyházi és kamarai telkek minden váltság nélkül; a magános földesurukat pedig kármentesíti a státus.

Harmadik: a papi tized eltöröltetik.

Az a hír terjeng, hogy egy ember előbb val'ami asszonyt, aztán magát lőtte agyon ma délután.

Martius 25. A hír igaz. Az ember valaha katona, nemrégén putnoki korcsmáros volt a Vámon. Felesége őt elhagyván, erkölcsstelenné lett s ez volt oka a véres bosszúnak.

A nemzeti őrsereget rendezték, tisztüket válogattak. Kálmán úr hadnagy lett. Holnap már kirukkolnak.

Marton Gyuri 1 pengő forintot hozott; nem tudom, priváta pénz nek-e vagy accidentiába.

Délután az Avason járkáltam, egy patrónus — Szebenyi csizmadia — behívott a pincéjébe engem és Nagy Kálmánt. Borozgattunk, eljöttünkkor pedig almát adott.

Egy kokárdát kaptam..... -tol.

Csemniezkyné eljött és elhozta magával Ilkát, ki Rozsnyón van nevelésben s kit haza óhajtottak ebben a lázongható időben

Martius 26. Délelőtt áldoztam. — Politikai hírek nincsenek.

A nemzeti őrsereg kirukkolt, — ma először s felfegyverezteteti.

Bizony csak szép és nagy változás történt egy néhány nap alatt magyar honban. A jobbágy, ki eddig egy telektől évenként 52 igásnapot szolgálni, földje termékéből dézsmát adni, 1 pengő forintot füstpénzt fizetni tartozott: mostantól kezdve ment mindezen szolgálat- és adózástól. Ki pedig eddig nemes volt és jogokban igen, de kötelezésekben nem részesült, most rá annyi teher méretik, mint az ezelőtt rang nélküli, nyomorgó pórra s nem dicsekedhetik többé nemesi származásával, mert a *függő* pecsétes kutyabőr értéke megsemmisült 8 nap óta. A grófok, bárók, hercegek többé nem méltóságos, fenséges, hanem csak polgár urak.

A szegény, együgyű pór nép, kiben már csaknem megkövesült a szolgaság érzete, ki ily változást álmában sem remélt, mit fog csinálni az örömhír hallatára, mely őt kiemeli a szolgaság homályából? Szegény, nevetlen, de jó nép! Én ugyan — amennyiben érintkezni fogok a pórokkal, — mindenütt jóra indító erkölcsi beszéddel fogok igyekezni szívek fenekére hatni, különösen terjeszteni s növelni *fogom* bennük azon hálás indulatot volt földesuraik iránt, hogy amit nekik eddig kötelességből tettek, annak ezután — hacsak egy részét is — szívegyéből és hálából teljesítsék volt földesuraik iránt.

Martius 27. Szalatnay Berti itthon van Debrecenből. Azt monda, hogy ott az ifjúság petitiókat adott be az iskolai széknek, melyeket az

elfogadott. Ennek következtében most három-négy héttel a félévi vizsgálat előtt eloszlott az iskola s a censura ideje elmúlván, ismét visszamennek.

Az itteni diákok is készítettek petíciókat, melyeket holnap akarnak beadni, — nem tudom, mi sikert eszközöl.

Martius 28. Batthyány kinevezett immár 8 minisztert, a többek között Szemerénket belügyi miniszternek.

A diákság 9 petíókat adott be a consistóriumnak, — melyek megadása nyomán az iskola reformáltassék.

Beszélik, hogy az egyháztanácsban valaki azt mondta gúnyolva: „De bizony még früstököt is fogunk már nekik küldeni e 9 követelések megadásán felül.“

Délután tanítványaimmal elmentem az Avasra tanul'ni, — de kevés sikere lett, mert a korhelyek előttem sem tanultak.

Három órakor szokás szerint pausáltam s csak három fertály felé mentem az iskolába. A rector ott volt, censiált, de úgy láttam, hogy nem elégültlen; kimenve nem szólt semmi feddő vagy goromba szót. Egy idő óta rajta is általános reform észrevehető.

Martius 29. Az ifjúságot összegyűjteté Palóczy úr és kijelenté az egyháztanács végzését, miszerint: a folyamodás követelő tón ja igen rosszaltatik s ajánlja, hogy ezt engedelmkérés által jóvá kell tenni. Kijelenté, hogy néhány pontok később vagy az egyháztanács vagy az oktatási miniszter általi teljesedésbe hozatnak, de az egyháztanács ezt nem az ifjúság követelésére, hanem önjószántából fogja tenni. Egy óráig tartó szónoklása által az ifjúság felingerült kedélyét tökéletesen megnyugtatta és lecsendesítette.

Délelőtt a diákok tanításon sem voltak egyik oktatonál sem.

Délután az írást bevégezvén, az egyesületbe mentünk, hol elébb kuglitzunk, azután billiárdoztunk.

Este az iskolában egzcerciroztunk.

Martius 30. Napló vizálás volt.

A nemzeti őrsereg gyakorlatra kirukkolt; — láttam őket a luteránus templom udvarán s erős vágy kelt bennem közibük léphetni. Új hírek terjengenék:

a) hogy az orosz cár nemcsak meg nem halt, de már hadat izent V. Ferdinándnak s 30.000 katonája áll a határon,

b) hogy őfelsége az országgyűléstől azt kívánja, hogy a hadi- és finansminiszter Bécsben lakjék. A rendek ezt el nem fogadván, azt beszélik, hogy őfelsége Magyar-hon kormányáról lemondott volna, de én előttem ez hihetetlen.

1. Mert Ferdinánd magyar honunkat és nemzetünket különösen szereti, —

2. mert őfelségének magyar honunkra, — mely most könnyen egyedüli menedéke lehetne, — szüksége lehetne, —

3. mert előbb az embernek újonnan kellene teremtetnie s csak azután találkozhatnék ember, ki az egyszer megszokott hatalomról vagy jogról önként és komoly elmével lemondani tudna.

Egyébiránt honunkra — véleményem szerint — véghetlen jóhátással! lenne, ha e hír igaz volna, mert akkor beteljesülne nemzetünknek régi forró óhajtása, hogy valaha még magyar és Budán lakó királyunk lenne. Akkor a *pragmatica sanctio* napja is rövid idő alatt leűnnék.

Uram Isten! Adj is valahára ennek a honnak magyar királyt, aki ennek nem mostoha, de édes atyja legyen!!!

Most 10 és félóra és nagy éjjeli zene itt közelünkben valahol.

Be szeretnék már Szüleimnek írni és megírni nekik a jobbagyság jövő állapotját és szabadságát. De nincs alkalom.

Martius 31. Óhajtásom beteljesült. Apámnak levelet küldtem.

Szegény! Tudom, eleinte kételkedett reménytelen boldog változásán nyomasztó körülményeinek. Kövér Bandi volt itt, az mondta, hogy atyám, Laci és a felesége csak most lettek jobban hosszás és nehéz betegségek után. És én állapotjukról semmit sem tudtam!

Csakugyan igaz, hogy a felség azt kívánja, hogy a hadi- és finanszminiszter Bécsben lakják, de hogy lemondott volna Ferdinánd, nem igaz, e kívánata ellen óvást tettek a rendek s ez óvás — a nemzet nagy aggodalmára — máig sincs megszentésítve.

A porosz király sok esztelenséget követett el. Népét lövöldöztette, mely emiatt ellene lázadt s győzedelmeskedett; bár parányi tömeg — talán 21.000 katonán.

A király, hogy csendet eszközöljön, először azt hirdette a megsértett népnek, hogy ő megenged nekik. Később azért kért rendet a néptől, mert felesége beteg. Urbán nevű baromorvos elfogta fővezérét e azt izente a királynak, hogyha egy félóra alatt ki nem küldi a katonaságot a városból, a fővezért felakasztatja. Nem tudom tovább

Magánlevelek szerint a király szökés közben elfogatván, a nép visszavitte a városba, vasraverete s az előmlött embervérbe verte az orrát. A halottakat pedig a királyi palotához támogatták, szagoltatták őket a fejedelemmel. Hír szerint már felakasztották, — csak hogy a hír sokszor hazug.

Regéczi beteg. Nánássy, a volt püspök káplánja és helyettese

tanít, helyette. Papp János is beteg. Tanítványai azt mondják, hogy tegnap délután mérgeiben lelte ki a hideg.

Este a nagyságos asszonynak levelet írtam Geneszy generálhoz és Lajos öccséhez; a Kálmán és Piroska jegybenjárásáról értekezett.

Április 1. A nemzetőrök ma kezdtek őrt állani a városháza előtt, délben 12 órakor. Az első őr a volt adminisztrátor, Szathmáry József úr volt. Kék atillába volt öltözve, fején fekete csákó, nemzetiszínű eifrázattal. Tekintete a nagy közönségnek — mely a városháza előtt özönlött, sőt egymás hátán volt, — a leghódolabb tiszteletre ragaclá s minden örömét és forró érzelmét egy kitörő „Éljen“ kiáltással fejezte ki. E jelenetre, — azt hiszem — évek múltán is élenkebben fogok visszaemlékezni, mint most leírhattam.

Április 2. Nagy aggodalom és várakozás a nemzet részéről. Ugyanis a kormány kereken azt felelte a rendek kérelmére, hogy azon határozatától, mikép a Magyar-hon finánc és hadi erejét maga kezelendi, semmi szín alatt el nem állott. Erre a rendek István főherceget magyar királynak kiáltották ki. Pesten pedig Irinyi respublicat kiáltott, de a pestiek sokkal okosabbak, mintsem szavára hajtottak volna. A nádor látván a közzavart és a nemzet elszántságát, a nemzetet azzal nyugtatta meg, hogy mindjárt Bécsbe ment, a két miniszter megerősítését kieszközlendő, — a nemzetnek pedig minden jó sikerét közbenjárásának megígérte.

Nálunk fényes ebéd. Pal'óczy és Szathmáry J. jelen voltak. Kovács Gábor nagyon udvariasan tudtomra adta, hogy ha Andris mellett valamit nem teszek, az ő magaviseletét tudatja a Tettes úrral.

öt órakor Győri Gyuri muzsikált és mikor a nagy néptömeg a legnagyobb gyönyörűséggel hallgatta őt, egyszer csak „patrol“-t kiáltanak. A városházánál levő 24 ór egy pillanat alatt fegyverben volt és sietett a Korona felé. A nép közt leírhatatlan élénk zaj, zsbongás és futkosás, mindaddig, míg végre az örök fegyverek közt előhoztak öt parasztot; némelyike igen részeg volt, másika összekarmolva, felborzolva. Őket bevitték a bakterházba, a zene elkezdődött és a nép még élvezetdúsabb multságba merült, megzavart élvezet után.

Április 9. Hallatszott olyanoktól, kik újságból olvassák, hogy Franciaországban, Párizsban, részint utazók, részint vándorló mesterlegények, öszvesen 300 nemzeti zászlókkal mentek üdvözölni a francia kormányt, melytől a legszívesebben fogadtattak; a többek közt Lamartin, a nép embere, ilyenformát mondott hozzájuk: „Higyjék el a magyarok, hogy ahány millió polgára van Frankhonnak, Magyarország annyi barátot számolhat azokban.“ Mondják, hogy a Fő-utcán a Szózatot énekelték s temérdek nép kísérte őket nagy részvétell.

Róthtól kamaschlit vettem 10 húszasért.

Győri megint muzsikált, hallgattam.

Este a Tettes úr azon hírt hozta, hogy lipthói tótok a megyeházára kitűzték a tót zászlót, jelölnek annak, hogy nekik nem magyar, hanem tót miniszter kell.

Olvastam a Pesti Naplóból a királyi resolútiót, melyben a hadi- és pénzügyi tárcát megerősíti, azonban némely jogokat fenntart magának.

Április 4. Rendkívüli közgyűlés volt a megyénél.

Papok gyűlése a consistoriális teremben.

Piroska délben formát adott lecsinálni.

Győrit hallgattam. A nemzeti örököt annyira fellelkesíté a hangja, hogy annak megszűntével dalolni kezdtek s kétszer fáradtak ki belőle. Eltanultuk tőlük, hogy: Megbukott már Metternich, legyőzve a viszály, — Éljen sokáig a hon, éljen a király! S a piacon és később az iskolában operice is igen fellelkesülten fűjtük.

Április 5. A nagy hallgatótereimben Palóczy úr — kiküldve az egyháztanács által — az összes ifjúság és iskolai szék előtt Btídy Móricot gyalázatosan lehordta s előtte kinyilvánította, hogy csupán csak nagy irgalomból hagyta meg az egyházi tanács őt az iskolában.

Este Veresegyházi bácsi a városháza előtt elfogott Nyilással kettőnkét., Ibecsálit a város korcsmájába, hol 9 óráig mulattunk bor mellett.

Április 6. A pataki iskola széteszlott, ön kebelében támadtak zavarok, melyek lecsendesítésére más módot nem talált az iskolai tanács, mint az ifjúság eloszlatását.

Délben Szathmáry Barna levelét olvastam, — azt írja többek közt, hogy három Lengyelország Ferdinándot kínálja a lengyel koronával s hogy Krakkó körül 40.000 muszka katona van s a cár parancsa, hogy minden ezer ember közül 20 katona legyen.

Este a Tettes úr — hazajövének Bécsből — annyira aggódtak a muszka miatt nemzetünk ügyén, hogy utoljára magam is ahelyett, hogy fellelkesültem volna, csaknem desperáltam, és sok bolond gondolatok fogantak agyamban, annyira, hogy nemzetemet már szinte láttam az orosz járomban; én pedig eszméimel kerestem a halált a harcmezőn, amelyet ha nem sikerül meglelnem, bizonyosan öngyilkos leszek inkább, mintsem gyalázatos igát hordjak. Óh Isteneink! Ha e házára fellegetek küldesz, engedd nekem, hogyha a felhők pusztító záporban hullnak alá, seperjenek el engem is hullámai; ha pedig cseppjei áldást növesztenek e hon határain, adjad, hogy ezen idvezítő csepp milliók

közt oszoljon el az én vérem is. Én e hon boldogtalanságát túlélni nem fogom s oly jól esnék érette meghalnom.

Április 7. Olvastam, hogy Pozsonyban az országgyűlés ünnepélyesen megköszönte a nádornak, hogy közbenjárása által e hont megszabadította s egyedül vítta ki a nemzet legfőbb óhajtása tárgyát; a rendek Kossuthot választották szónokokul.

Olvastam, hogy a nevelésminiszter szinte megjelent s az egyetemi ifjúság által hozsanna-kiáltásokkal fogadtatott s kihallgatta az egyetemi ifjúság azon óhajtását, hogy a censurák, examenek töröltesenek el s az ifjak csak pályájuk végeztével vizsgáltsanak meg.

A nemzeti őrség szemlátomást halad a katonai ismeretekben.

Április 8. A 6-ik áprilisi Pesti Hírlapban B. Józsi erdélyi kancellár feközlíttatik a lemondásra. Zsedényi magyar kancellár azt nyilvánítja, hogy fáj neki a Pesti Hírlapnak ilyforma megrovása: „a leirat alatt (amelyben t. i. a hadügy és pénzügyi tárca meg nem erősítettik) — ott áll Zsedényi neve, aki eddig méltatlanul birta az ellenzék bizalmát s azzal menti magát, hogy ő a leirat feletti tanácskozásban részt nem vett, azt aláírni pedig kénytelen volt.

Ott lehet olvasni, hogy hír szerint a muszka 400 kocsit csináltott vasútra, 50 személyre egyet, hogy seregét annál könnyebben szállíthassa Bécs és Porosz'hon felé.

Az olaszok elűzték Radeczkyt és fejére tán 100.000 lirát tettek.

Két szerencsétlen embert láttam. Az egyik egy pataki diák, az iskolában van szegény megtévelyodva. Ártatlanul viseli magát, szomorú, melandiolikus és szótlan, mondják, hogy anyja gyalázatos élete oka a szerencsétlenségének, aki kicsapongó volt, férje halála után pedig alig egy pár héttel saját kocsisához ment férjhez. Katonaorvos nézte s ott lesz, míg rokonai érte jönnek.

A másik szerencsétlen szinte egy tévelyodott, idevaló csizmadia.

A színház építése folytatásához hozzáfogtak.

Április 9. Vasárnap volt. Consistórium, melyben Regéczy úi folyamodásában lemondott s elhatároztatott, hogy helyére Orbán Józsi volt pataki senior hivassék meg. Továbbá a király születése napjának ünnepe 20-ról 27-re, húsvét harmadnapjára áttétetvén, mi nem maradunk itt, hanem elosztunk 15-én.

Kilenc diák, köztük Nyilas és Dienes Gyuri, Zsolcára ment temetni.

Este a muzsika megszűntével Veresegyházi bácsihoz memítem, 9 óráig beszélgettünk. Olvastam Kun Pál úrnak most írt leveléből, hogy Losoncon csak 200-an vannak a nemzetőrök, azok közt is diákok egy külön csapatban egy félszázadot képeznek.

Április 10. A városházánál Tomka László szakasza állt őrt. Harmómás halottunk volt, egy 11 hónapos gyerek. Rosszul énekelünk. A cöllatió egy fehér kenyérből és egy bütykös borból állott.

Tíz órakor Vágó úr Palóczy úr levelét olvasta fel előttünk, melyben kegyesen felment bennünket a király születésének elhalasztott ünnepélyére ittmaradástól.

A 7-iki áprilisi Pesti Hírlapban olvastam *egy* értekezést, melyben a francia lapból vétetett át s melyben a magyar nemzet iránt nagy bizalmat nyilvánít a francia lap. Szinte ott jött ki egy felszólítás a milánói ideiglenes kormánytól diáknyelven a magyarokhoz, melyben kijelentik, hogy ők szeretik és tisztelik nemzetünket s intenek, hogy ellenük, kik már a függetlenséget Ausztriától kivívták, ne harcoljunk s felszólítanak, hogy jármunkat törjük össze. így szólítanak bennünket: „Ungarici fratresi“ S utolsó szavak ez: „Surgite et frangite jugum!“ Midőn ezeket olvastam, magasan dagadt keblem a büszke önérzettői s örömben alig vártam, hogy más valakivel közölhessem.

Április 11. A magyar lapok is azt hirdetik, hogy nem volna tanácsos az oroszoknak Európa ellen készülni, mert őt Magyar- és Lengyelország is kancsuka alá hajtja.

Piachovich Erarm — volt lengyel gróf — beszélte, hogy a poroszok szabadabbá tették a hatalmuk alatt levő lengyel hont s ezért a lengyelek megesküdtek, hogy isoha porosz hon ellen kezöket felemelni nem fogják. Szinte ő beszélte, hogy az orosz cár azt nyilvánította, hogy az első ágyúlövés Orosz-honból a lengyelek szabadságát fogja hirdetni. Eszerint Ferdinándunk a lengyel szabadság indítványozásának dicsőségétől *meg* van fosztva. De *még* ezek csak hírek.

Az a hír is kerengett, hogy Ferdinánd a magyar királyságról leköszönt, de jobban semmit sem hiszek, mint e hír alaptalanságát.

Kovács Tóni igen szembetűnően kezd észretérni, ma már egész okosan beszélgetett.

Április 12. Az egyesületben billiárdoztam Nagy Károllyal, azután ittunk, danoltunk Lovas Gerzsonnal és Nyilassal, — később én bementem az olvasószobába és olvastam elborzadva Radetzky seregének a bevett Milánóban véghezvitt kegyetlenségét. Midőn a katonák — még pedig talán határőreink — az ártatlan gyermekeket szülőik láttára verték a kerítéshez, akasztgatták a kapufélfára, vagy szuronyokra szúrva hordták diadal jeléül. Maga Radeckzy pedig a halálra ítélteteket előbb megcsönkítettatta, úgy végeztette ki. Össze-vissza heverték az eldarabolt testek, itt egy fő derék nélkül, amott egy láb, tovább ismét kéz s nem tudja senki, melyik testet ékesítő egykor.

Az ilyen dolgok gyalázatára vannak az egész emberiségnek.

Az olvasó társaságnak gyűlése volt.

Ónodi Pista bácsi, a hernádnémeti rektor itt volt, kivitte Haraszi utazásait.

Amint az egyesületből hazajöttem, tüstént jött utánam Veres-egyházi Endre s egy kendőbe pakkolt valamit nyújtva át, így adá elő megjelenése célját: Tiszteli alásan édesanyám, egy nyakkravalót és egy lajbinak valót küldött. Én — természetes — visszatiszteltem. Bizony, még én nem kaptam accidentiát.

Azután ismét járkálni mentem s estve volt már, amikor a piacon Nyilással találkoztam.

Április -W. Húsvétkor papolnom kellene, de Somogyi Jánosra tukmáltam.

Holnap alkalmasint hazamegyek. Ma végeztem be a Piroska formáját, melyet lecsinálni adott.

Az egyesületben Boldizsár mondta, hogy Ferdinánd elfogadta Szardínia hadüzenetét.

Megjelent a „Munkások Újságja“ első száma Tánics Mihálytól. A nép nyelvén, egyszerű styellel, a míveletlenebb nép nevelésére, felvilágosítására van szervezve.

Május 6. Rég nem írtam naplót. Azóta már két hetet otthon tölték meglehetősen vígan. Atyámat rávettem, hogy a Munkás Újságra előfizessen.

Május 13. Sok történt, mióta nem jegyzem a naponkint történeteket; oly sok a hon és nemzet érdekében, hogy ezt leírni sem képességem, sem erős akaratom nincs; az emlékezet különben is hű kommentál'ja lesz a megtörtéteknek.

Ami hazánkat illeti, megjegyzésre méltó, hogy Jellachich horvát bán a magyar minisztériumtól függeni nem akarván, tartományának minden részében statáriumot hirdetett ki s rendelte, hogy rögtönítéő bíróság s egy akasztófa alá veendőek mindazok, kik a parasztoknak azt mondanák, hogy ők magyarok s nem horvátok, vagy hogy ők a magyarok által szabadítottak fel az úrbéri terhek alól; — kinyilatkozatta, — azt hívén, e tettei által Bécs kegyét megnyeri, — hogy Horvátország nem Magyar-, hanem Osztrákországhoz tartozik s a magyarokat 100.000, intésére váró illir katonáival fenyegette.

Azonban veszedelmére Ferdinánd önkezével írt levelében őt kötelessége teljesítésére inté, a nádornak pedig meghagyá, hogy Jellachicot kereset alá vétesse s a törvények értelmében büntesse. Emellett német lapban 100 horvát azt nyilvánította, mostanában, hogy ők bánjok minden rendeletét megvetik s óhajtják hónukat Magyarországhoz kapcsolva látni.

Ennyi elég, hogy Jelladhich megbukjon, mire nézve a minisztérium már tett is lépéseket.

Májúd 17. Egy új lap van, szerkesztője Pálfy, neve „Martius 15-e“. Ennek más célját nem tapasztaltuk, mint a minisztériumot rendeleteinek legutálatosabb kigunyolásával, magának személyes lealacsonyításával — dacára annak, hogy mellette soha egy lap sem nyilatkozik, — addig ostromolni, míg végre is beletörik a bicskája. Adná Isten! Hadd tanulná meg minden magyar, hogy mikor JeHachich 100.000 illír katonával, Ausztria 10 millió évenkénti adóval fenyegeti katona és pénz tekintetében árva honunkat, hogy Magyar-hont másodszor kell Ausztriában meghódítani: akkor a honban pártnak lenni nem szabad, hanem a hon minden fiának egy szívvé-lélékké kell olvadni.

Nagykikindán a felbujtott nép megölte a város tanácsosait s borzasztó pusztítást vitt végihez, míg Kiss Ernő generál oda nem érkezett.

Pozsonyból kiverték a zsidókat s, e tettért felelős a városi tanács is.

A kárpáti megyékben tót proklamáció circulál, melyben talpra szólíttatnak a tótok Magyar-hont sajátjukká tenni, a tót nyelvet pedig diplomatiái jelentőségre emelni. De az ilyen gyanús helyeken már ki van hirdetve a statárium, melytől csak úgy borsódzik a nép háta.

Erdélyben az uniót, — kivéve a szászokat — már ténynek tekintik, országgyűlése e hó 19-ére van hirdetve.

A minap a nevelés minisztere azt tette közzé, hogy elhatározta 12 egyént — kik legalább a philosophiát jelesül végezték — status költségén a porosz tanítóképző iskolába küldeni; annál fogva, kik hajlandóságot és képességet éreznek magukban, június 30-ig jelentsék magukat.

Tegnap engem Papp János felszólított, hogy miután ő engem erre képesnek ítél, ha hivatásom van rá, concurráljak, — mit alkalmasint teszek is.

Május 18. Tegnap népgyűlés volt. Elhatároztatott felírni a minisztériumnak, egyszersmind az iratot beküldeni a Pesti Hírlapnak, melyben Miskolc közönsége a „Március 15-e“ dacára kijelenti, hogy ő a minisztériummal meg van elégedve s meg van győződve, hogy ily körülmények közt többet tenni nem lehetett s a minisztereknek továbbra is bizalmat szavaz s egyszersmind kéri őket, hogy az oly kihágásokat akadályozzák, vgy torolják meg.

Az a hír kering, hogy a szerbek 50 ezerén 40 ágyúval indultak Magyar-hon felé s Zimonyt már elfoglalták.

A király Mészáros Lázár hadügyminiszternek is saját kéziratát küldte, melyben olasz honbóli vissza jövet el re s miniszteri széke elfoglalására inté és hívja.

A magyar katonaság parancsnokainak megírta, hogy a minisztérium minden rendeleteinek engedelmeskedjenek. De bár sok ilyen teteből királyunknak tiszta rokonszenv és bizalom tetszik ki, mégis Petőfi már verset írt, melyben a király ellen lázít s a nép nevében maga ki meri mondani, hogy: „Nincsen többé szeretett király.“ De valami Mezei nevű böszörményi nemzetőr jól megfelelt neki, szinte egy versbeli, melyben őt éretlen és lázító Petőfinek nevezi.

Én Istenem! Mikor lesz már e hazában egyetértés? Mikor nem lesznek már Petőfiiek, kik oktalanul szeretik a hazát s mint kölykét a majom, vak szerelmükben agyon akarnák azt ölelni!?

Papp Jánossal három zsidó fiút examináltunk a grammatistai tanulmányokból — tegnap, ma tallér ütötte érte a markomat.

P. J. hosszas betegség után ma jött először iskolába.

Még április végén jött egy miniszteri rendelet, minek következtében a tanítók, ha tanulmányaikat bevégezték, növendékeiket iskolai év vége előtt is szétbocsájthatják. A mi egész iskolánk egy hét alatt tökéletesen jó cenzurára is előkészülhetne és a vasfejű Palóczy azt se akarja megengedni, hogy pünkösöd előtt való héten, három hét múlva legyen.

Május 19. Olvastam, hogy Hrabovszky 17-én indul gőzösön az illírek ellen. A minisztérium ezen intézkedését még az irigység — a „Március 15-e“ is elismeri helyesnek.

Pesten aláírási ívek keringenek, melyekben az aláírtak bizalmokat, elégtelenségüket fejezik ki. Tornából a miskolciakéhoz hasonló nyilatkozat jelent meg a „Jelenkor“-ban.

A Március 15-e simogatni kezdi a megsértett minisztériumot.

A pataki ifjúság petíciókkal ostromolván a superintendentiát, a diákélet vaskorából aranykort fejtett ki. Letette a professorok által nyakukra tolt ellenőrt és primáriusokat s helyettök maga választott másokat, kiket az iskolai széknek fel kellett esketni és megerősíteni.

9-én majálisunk volt, — szép és fényes, minőre még nem emlékezik a miskolci nép.

A pápista diákok is akartak tartani, s bennünket kölesön fejében meghívni, de eme szándékukat megtudván a páterek, nem engedték meg nekik majálist tartani.

Május 25. Hazánknak katonára lévén szüksége, a minisztérium 10 ezer önkéntes katonát fog össze; a toborzás holnap itt is megkezdődik. A miniszterelnök — mint helyettes hadügyminiszter — az erdélyi székely katonákat rövid idő alatt Szeged alá rendeli s az engedetlen-ségért a parancsnokot teszi felelőssé.

Hazánknak pénzre is lévén szüksége, a minisztérium felhívja

a törvényhatóságokat, hogy az egyes megyék minden polgárait szólítsák fel áldozatra, kitől mi telik. Borsod megye ma ezt mint adót vetette ki, a zsellérekre 10 krajcárt, a tehetősebbekre 1 forint P minimumot. Szívesen fogadtatik gabona, bor, vászon, nagyobb összeg kölcsön és minden, mit könnyű módon pénzzé lehet tenni.

A király Bécsből Insbruckba szökött. A bécsiek nem voltak megelégedve az új coiistitutióval s petíciót adtak be, hogy csak egy kamra Jegyen s a választhatóság ne legyen birtokképességhez szabva, hanem minden 24 éves választhasson. A magyar minisztérium nemzetünk nevében családjával együtt meghívta a királyt s rossznéven veszi, hogy birodalmával meg nem ajándékozta nemzetünket, nem közibünk menekült.

Mészáros Lázár hadügyminiszter alkalmasint megérkezett már Pestre azóta. Holnap megtudom.

A „Március 15-e“ a minap kikiáltotta, hogy a minisztérium Istvánt provisorius királlyá kiáltotta. De többnyire beszédtek példányait, szerkesztőjét pedig kereset alá vonják.

Mához két hétre kivehetem az Abschiedet.

Nem tudom, ne álljak-e önkéntesnek.

Május 30. Miskolcon mindeddig nem állott be a verbung, mondják pénzszüke miatt.

Ferdinánd útjában Linzet elhagyván, a linziek választmányt küldtek utána, mely megkérje, hogy Linzet válassza menedéke helyéül. Ferdinánd nem ment vissza. Kisérnöke — bizonyos gróf — által pedig oda utasította őket, hogy álljanak a cseh párthoz.

Ebből következtethetjük, hogy Ferdinánd a muszkával szövetségzén, tót császárságot s a magyarok ellen irtó hadat tervez.

Meglehet, hogy egy időre megszűnik Magyarország létezni; de élnek még a szabadság bajnokai: Frank- és Angol-hon, élni fog Olaszország is, s míg ezek élnek, szerencsétlenségében is édes remények ringatandják nemzetünket. — édes remények, melyek őt megcsaladni bizonyosan nem fogják.

Ma mondta Papp János, hogy az angolok annyi pénzzel kínálják honunkat, amennyi neki kell, 3%-ra s hogy emiatt a magánosok hitelezésére szükség sem lesz.

Jellachich tettei és engedetlensége, Hrabovszky generálnak azon nyilatkozata, hogy ő a királyi biztosságot el nem vállalhatja, míg a királytól Handbilétet nem kap, — a csehek bátorsága, erélye — mind oda mutatnak, hogy az egész dolog kiszámított, szövevényes terv, mely Magyarország megbuktatására s a szlávizrmus feltámasztására van irányozva. De megmagyarázza ezt Ferdinándnak azon tette, hogy a

magyart a német mindeddig ámitotta színlelt bizalmával s most, midőn hozzánk oly közel is volt, nem honunkban keresett biztos lakhelyet.

Én megvallom, István utána utazását nem értem. Abban is lehet politika. Most nem jó könnyen hinni.

Tegnap egy fiataalt temettünk s midőn koporsóját a szekérre tették, a két ló elszaladt, két ember nem bírta a lóval, a kocsist letaposta, a koporsó leesett, kétfelé nyilva s a test a fedélen maradt meg.

Ekkor — május 30 án — végeszakadt a naplóírásnak, részint mert a napok annyira hír-, mozgalom- vagy eseménydúsak voltak, a kedélyek izgatottak, hogy az ember nem is lett volna képes mindent megírni, de egészen elmúltak azok a hosszabb esték is, amelyek az ő csendes magányukkal alkalmasak voltak arra, hogy valami ilyes dologgal foglalkozzék az ember.

Az évvégi vizsgák ideje kítűzetett június közepére; s dolgot adott készíteni az osztályomat is.

Folyt a toborzás is Sütő kondói úr vezénylete mellett, szólt a muzsika minden délután a piac közepén; szaporodtak a veres sipkások; ott ácsorogtuk el az üres órákat. Beállottak a diákok közül is néhányan: Osváth Lajos, Tréki Józsi, Farkas Feri, egy Török nevű (nem János), később többen is. És is gondoltam reája, mert hiszen koromra nézve én is már fegyverfogható voltam; a hazaszeretet és honfiúi kötelesség érzete is erősen sarkalt, — kivált midőn arra gondoltam, hogy most már én is egyenjogú polgára vagyok a szeretett hazának s többé nem mostoha, de édes fia az édes hazának, amely tehát megérdemli tőlem is, hogy érette véretem s életemet felajánljam.

Éreztem ugyan, hogy testileg gyenge legény vagyok; egy-két ízben minden évben voltam orvosi gondozás alatt; soha sem voltam birkózó gyerek: mégis úgy gondolkoztam, hogy szégyen és kötelességmulasztás volna, ha magamat kivonnám; hiszen ha többet nem tehetek is, ha elesem is, megáll majd testemben egy golyó s mentve marad, aki mögöttem áll, hogy tovább harcoljon. Ez is több lesz semminél. Teljesítettem honfiúi kötelességem s dicsteljes lesz halálom.

Elhatároztam tehát, hogy megyek önként honvédnek; de be kellett várnom az iskolai év végét, mert osztályt tanítottam s ez is kötelesség volt; sőt a Szepessy-háznál is volt kötelességem; de nem is látszott a dolog nagyon sürgősnek, hisz csak a rációk lázongtak még s csak 10 ezer ember kellett, ami könnyen kitelik, sőt egy hét múlva vakáció is szükséges lesz. Nyilasnak meg is ígérkeztem, hogy elmegyek vele a szederkényi tiszavidékre vadkaosázni s még szüleimet is meg kellett látogatnom stb.

Tanító diáki hivatalom, valamint nevelőségem a Szepessy-ház-

nál lejárt június végével, amikor f. í. az iskolai vizsgák bevégeződtek. Ezek is hamarabb voltak most, mint máskor. Máskor július 10-e táján végeződtek, „Apostolok oszlása“ körül. Egzamen nem is volt, csak ceusura, mely folyamán rosszul lettem úgy, hogy ki kellett jönnöm s többé be sem mehettem. A vizsgát az én osztályommal a küldöttség végezte el, Korponay lelkész elnöklete alatt. Azt sem tudom, hogy ment, tanítványaimtól el sem búcsúzhattam. Magamhoz jöttem pár óra alatt, do már akkor a vizsga elvégződött.

Elmentem hát Nyilas Samuval hozzájuk Szederkénybe. Ő jó barátom s tanuló társam, házuk derék, tisztos papi ház volt. Időztem ott 8T jó hetet. Folyvást kijártunk puskázni. A kert alatt volt a nagy sulyomtermő Morotva, partjain próbálgattunk sirályt löni, de egyet sem tudtunk. Jártunk a Morotva túlsó oldalára is, ahol egyszer egy kék gémet lőttem. Messze bent a víz színén, a sulyomlapun állott s lövésemre ott terült el. Én nem mertem volna érte bemenni, de Nyilai vállalkozott; ki kell hozni — monda — mert különben nem hiszik el; mert nagyon nehéz dolog volt a gémet megcsalni, elejteni. Lerúgta hát a ruháját s neki indult. De a víz súlyommal lévén tele növe, szörnyen szúrta a bőrét, nem is állhatta, visszajött. De csak sajnálta a gémet otthagyni s kis idő múlva újra nekiindult erősebb elhatározással. Be is ment, ki is hozta nagy dicsőségérzettel, haza is vittük, mint nagy szerű tropheumot, mint ritka és fényes vadászsákmányt. Jártunk túl a Tiszán is kacsázni. Voltak ott tavak, a dobi határ felé, tele kacsával és mindenféle vízi madárral. Lőttünk vadludra is, mely nagy csapatban szállt el felettünk, de biz abból egy sem esett; hanem kacsát vittünk haza. amennyit csak elbírtunk. Akkor ásták ép azon a tájon a Tisza új medrét; oda is elmentünk, a munkafelügyelő mérnök meg is uzsonnáztatott bennünket vajas pirítóssal. A szederkényi révhelyben láttuk, hogy a falusi sertésnyáj a Tiszán átúszott a túlsó partról, elszökve a kondásától. Itt s ekkor láttam először gőzhajót, mely itt hetenként tán kétszer rendes járása vo^t. Már vártuk, vigyáztuk, meg is láttuk, mikor Polgár felé közelgett, mentünk azután sietve a falu felső tájára, hogy a partról közlőrl láthassuk. Míg a Tiszán kanyarogva elérkezett, mi is oda értünk és megláthattam.

Szederkényről jövet beszóltam Nyéken. Elbúcsúztam a derék Szepessy úri háztól s András volt tanítványomtól, akikre azóta folyvást szeretet- és kegyeletteljesen emlékezem. Hogy ők is szerettek engem, tanúsították később is.

Miskolcon még tartott a verbung most is. Beszóltam a Szepessyházba; még ott volt minden cókómom; ott időztem pár napon át, mi alatt t. i. a jó Regéczy dr, segítségével egészségemet helyreállítottam.

Mikorra Velezdre hazaérkeztem, már a második képviselőválasztásokon is túl volt a kerület. Erre már el sem jöttek a verekedő barokk, a jó rend biztosítása végett miskolci fegyveres és már egyenruhás nemzetőrök jöttek szekéren; de nem akadt dolgaik, egyhangúlag kikiáltott képviselőnek Ágoston József.

A faluban pedig szervezve volt a nemzetőrség. Osvárh Ádám lett a kapitány. A felesküvés végett oda lettek gyűjtve a közelebbi falvak nemzetőrei is s valamennyit együtt eskette fel Ragályi Károly főszolgabíró. Mikor az esküformában elmondotta, hogy „A szentháromság egy Istenre“, a sajónémeti plébános, — Schof — közbekiáltotta: „a boldogságos Szűz Máriára és minden szentekre“.

A nemzetőrség feladata volt a közesend, rend-, személy és vagyonbiztonság fenntartása; azért néhány személyből álló őrség folyvást a százados körül is rendelkezésre állott, egy pedig az utcakapuban őrködött s minden idegent megszólított, megállított s tőle útlevelet kért; szekeres utasoktól lópasszust is. S megtörtént, hogy egy négylovas szekérből két lopott lovat fogtak ki s gazdájával együtt vitték Bánfalvára a főszolgabíróhoz. (Aki a mi házunkban lakott.)

Gyakorlatokat is kellett volna tartani, de hát ki tanítson? Senki sem tudott semmit. A közelebbi vasárnapon mégis vállalkoztam én, azzal a tudományommal, amit a miskolci gyakorlatok látása közben elsajátítottam, összedoboituk hát a népet 20 évestől 50-ig az Osváih udvarában; én felkötöttem a kapitány kardját s sorakoztattam őket » kiveztem a pástra, s az összecsdült nép szeime előtt tanítottam lépni, menni, fordulatokat tenni, nagy stentorral kiabálva a jobb! — bal! — állj! — jobbra nézz! — balra nézz! — fél jobb! — félbal! — indulj! stb. vezényszavakat, mozgatva, hajtva őket a kifáradásig. Haza masírozván, — már az előleges megbeszélés szerint — a kapitány udvarán és ajándékából készen várt egy hordó bor és a helybeli banda s megkezdődött az udvaron a poharazás, tánc, s aközben a toborzás. Az volt ugyanis az én ambícióm, hogy ne magamban, hanem néhányadmagammal, menjek Miskolcra felcsapni veressipkásnak. Sikerült is a dolog, - - beadta a kezét 5 vagy 6 legény is. Másnap azután rendelt a bíró két szekeret <s hosszabb-rövidebb, többé-kevésbé fájdalmas búcsúzkodás után, de mindnyájan egész lelkesedéssel ültünk fel s mentünk Miskolcra vígan.

Ott azonban már a Tetemváriban kezdtem hüledezni, mert olyasmit hallottam, hogy a verbung be lett szüntetve. Nem akartam hinni, legényeimnek nem is mondtam, hanem mentem egyenesen a verbung színhelyére; — ott csakugyan semmit sem találtam. Mentem azután sietve az Almássy-házba, a Sütő verbungkommandans lakására s csak-

ugyan úgy volt a dolog. Kértem, rimázkodtam, vegyen be minket, szégyenlenénk, ha vissza kellene mennünk. — „Nem lehet“, — úgymond. — „Kitelt az összeg, nem kell több. Hanem itt van a Prinz Preuss-ok verbungkommandója, álljanak be oda.“ „Már — mondtuk — sárga-fekete zsinórosak nem leszünk!“ így azután visszamentünk, még pedig sietve, hogy otthon teremjünk az éj sötétjében, mielőtt ránk virradna. A szülék persze szívesen láttak,* de mi nem nagyon szívesen mutogattuk magunkat, míg a népesség az új meglepetés első ámulatából fel nem ocsúdott, hazafias jó szándékunk füstbemenetele felett napirendre nem tért.

Ettől fogva otthon töltém napjaimat; — nyulásztam, madarásztam puskával'. Egy vasárnapon pedig „Szabadsága-ünnepet rendeztünk. A pap elment valahová, Szabó János bátyámra, a káplánjelöltre hagyta a templomot. Prédikációjában érdekesen nagy hűséggel s élénk színekkel rajzolta a jobbagység eddigi sorsát, már beállott szabadságát s jövő sorsát. Béky János tanító harmóniás kórusával szerepelt, én is benne s diktáltam a magamcsinálta éneket — ad nótám: Perelj uram stb.

Nagy Isten! Ki úgy akartad,
 Hogy az ember legyen szabad:
 S midőn teremted, vettél egy vért,
 Hogy egymást szeresse, mint testvért.

Stb., stb.

A népre nézve megható és épületes volt, — de a jelenlevő urak, kivált Putnoki Horváth Ferenc iir — az ő ósdi felfogásával — nem helyeselte.

Hogy lettem honvéd

Apámnak a Stancsics „Munkások Újságja“ járt; de az kevés volt; néha Putnokra mentem át újságot hallani és olvasni. Midőn azután jött a híre, hogy még vagy 2.000 önkéntes kell, újra éledt reményem, hogy honvéd lehetek. Később pedig, midőn Kossuth már „leborult a nemzet színe előtt“ s el lett határozva 200 ezer honvédnak s abból 40 ezernek rögtöni szedése, s hallatszott, hogy abban is, aki önkéntesen áll be, csak két évet szolgál, elhatároztuk magunkat Putnokon Szepessy Gusztival, hogy Pestre megyünk beállani.

E napokban Ragályi Károly főszolgabíróval találkoztam a paplakon; ő lebeszélni akart, biztatott azzal, hogy lesz abban mód, kikerülni a besoroztatást, ajánlotta is segítségét. De engemet meg nem ingatott.

Mentünk tehát Pestre; de hogy! Nem volt még több vasút az országban, csak Pesttől Vácig és Szolnokig, Pozsonytól a Morváig és lóvonatú Nagyszombatig. Tehát szekeren kellett menni. S hogy a nagy szekérbérből minél kevesebb essék egyre, igyekeztünk társakat szerezni. A kocsison kívül még öt ember elfér egy szekeren, tehát összeszedelköztünk öten. Én és Szepe&sy Guszti mentünk honvédnak. Az öreg Szepe&sy, a Guszti apja, hogy fiát elkísérje a válságos útjára s ismeretsége s összeköttetései révén lehetőleg előnyös helyzetre s előmenetelre szerezzen neki kilátást, s hogy ezt annál biztosabb sikerrel tehesse, elhozta magával Habéli nyugdíjas főhadnagyot Putnokról, aki őket be is mutatta Nádossynál, a honvédség főfelügyelőjénél; — az ötödik lett Dienes Gyuri diáktársam Velezdről, akit mint engem is, ellenáll hatatlanul vonzott már magában a Dunának, Pestnek, Budának, az országgyűlésnek, az épülő lánchidnak stb. meglátása. így kerítettünk azután szekeret.

Apám az adott körülmények között megnyugodott a dologban, de anyám szegény, nem vigasztalódott. Próbáltam ugyan biztatni, hogy úgy lehet visszajöve, mint Miskolcra, de ő meg erre azt mondta: „Úgy lehet, soha nem látunk többet.“

Augusztus 10, körül járt az idő; az indulás reggelén még vir-

radta előtt ott voltunk Putnokon Dienes Gyurival, el is indultunk azonnal Rimaszombat felé s jó délben már Losoncon voltunk, estve felé átmentünk az Ipolyon az úgynevezett „Ráró“ hídján s megháltunk a legközelebbi Szakái vagy Ludány nevű faluban. A fogadóban kaptunk egy szobát, egyebet semmit. A szobát elfoglalták Szepessyék, mi Gyurival az udvaron, a szekér mellett háltunk. Másnap Balassagyarmaton deleltünk s megnéztük a híres, akkor még az országban egyedül álló, egyes tömlőcöt, mely a „Szemere Bertalan Utazásai“-ban leírt rendszer szerint épült.

Minél inkább közeledtünk Váchoz, annál inkább izgatott a v>ágy, megláthatni a váci hegy ékről a Dunát és Visegrádot. S csakugyan, elámultunk a nagyszerű látványon ,s néhány perc alatt szótlanul átérez-tük s összefolyt képzeletünkben minden, amit ezekről mindeddig tanul-tunk, olvastunk és hallottunk.

Vácra — tervünk szerint — beérkeztünk oly időben, hogy azonnal vasútra ültünk, — nagy kíváncsisággal először életünkben. (Templomi egyszerű székek egymás mögött!) A szekér ottmaradt s várni kellett a visszaérkezésig; mi pedig beérkeztünk, nagy izgalmak közt Pestre^ sötétben, amikor már a város és indóház ki volt világítva. Tehát az útszéli tájékból csak keveset, Pestből úgyszólván semmit sem látva, begyalogoltunk hordárok kíséretében a „Veres ökör“ fogadóba.

Másnap együtt mentünk reggelizni a Széchenyi ligetbe. Amint ott ültünk egy asztalnál, közel hozzánk ment el sietve — bizonyosan szolgálati küldetésben — egy csinos magyar katona, új gálában, vörös zsinóros barna atilla, kék pantalló rajta, fején csákó, magyar címerrel, lófark-forgóval, válláról fekete szíjon rövid kard, bőrtokban stb. Mi rábámultunk, hogy miféle katona az, ilyet még nem láttunk. A szomszéd asztalnál ült pedig egy fiatal úr, vitorlavászon ruhában, fején kék sapka, ezen pedig elöl két kis ágyú keresztbe illesztve. Ez észre vévén kíváncsiságunkat, oda szólt hozzánk: „Honvédtüzér az, uraim, — én is az vagyok.“ Ez nagy újság volt előttünk, ezek létezéséről még nem tudtunk. Azonnal összenéztünk s mindnyájan egyet gondoltunk, hogy nem jobb volna-e tüzérnek menni, mint bakának. Kérdezősködtünk azután a szomszéd tüzértől, a lehetőség és körülmények felől, elhatároztuk magunkat. Következett azután az utánjárás, a kivitel stb. s még aznap tüzerek lettünk. Felkerestük ugyan a rendes honvéd hadfogadóst, ahol megvizsgáltak s feleskettek bennünket; a Nádossynál kapott utasítás szerint, azután mentünk a Neugabáude kaszárnyába, ott felkerestük Makk hadnagyot s megmutatván neki iskolai bizonyítványunkat, kértük, hogy vegyen be minket is tüzérnek. Bevett és ez nagy örömünkre szolgált, mert még akkor alig volt 30—40 a létszám s mind

jogászok, jurátusok, mérnökök, fiatal ügyvédek, úrfiak, hivatalnokok stb., szóval nálunk iskolázottabb s derekabb ifjak voltak. Egy Korányi nevű új tüzér anyakönyvezett be bennünket, aki véletlenül Szepessy-éknek ismerősük volt.

Aznapra s a következőre szabadságot kértünk és kaptunk. Mi Török gyógyszerésznél, a város szélén, valami kerti lakásban ebédel-tünk az öreg Szepessy ismeretsége révén; Dienes Gyuri pedig járta a várost és szétnézett kedvére; vett eig*y ócska gitárt, ami meg volt ha-láláig. Másnap pedig indultunk hazafelé, gőzhajón, hogy azt is meg-próbáljuk. Elkísértük mi is őket Vácig; ott töltöttük a délutáni órákat, megnéztük a püspöki dómot s a süketnémák intézetét, azután meg-vaosoráztunk, az esti vonattal pedig visszamentünk Pestre s beköltöz-tünk a kaszárnyába rendes katonai kaszárnyaéletet folytatni.

Első éjjel kissé furá volt a derékaljhoz, paplanos ágyhoz szokott testünknek a durva pokróc, szalmazsák és szalmapárna, de azután ha-mar megszoktuk s a rendes fáradtságos nap után igen jóízűeket alud-tunk rajta.

Másnap mindjárt kezdődött a hurcolkodás a rákoskeresztúri ha-tárba, holmi sátoroknak s barakkoknak való fa- és deszkaneműekkel. Oda ugyanis kiköltözni készült lögyakorlatok végett az egész honvéd tüzér-ség. Úgy három-négy nap múlva kimentünk mi is, a légujoncabbak. Korán keltünk s jókor kiértünk. Éppen az a kérdés volt felvetve, hogy kik legyenek ma a szakácsok? Megijedtem, mert ilyet még soha sem próbáltam. De nem volt mit tenni, mint katromra fűzni egy kosarat s indulni a szakács csapatral egy cs. és kir. tüzérből lett káplár után, bevásárolni húst, krumplit, vereshagymát stb. "Rákoskeresztúrba. A szakácsmesterségben persze csak a társakat majmoltam, de oly jól sikerült, hogy megebédeltetvén az illetőket, egyhangúlag nyilván meg-dicsérték s meg¹ is éljeneztek. Mily boldog voltam!

Az első ágyószó, díszgyakorlat

A barakkaktanya mellett volt felállítva két 6 fontos ágyú, melyekből egy nap folyt a céllövés nagyon laza felügyelet és felületes tanítás mellett, minden rend nélkül. 600 lépés távolságra volt egy deszkapalánk felállítva céltárgynak. Ha talált a golyó, meg is látszott az ütött lyuk, meg is hall átszótt a koppanása. Az újoncnak előbb a lépéseket, a kezelési teendőket kellett tanulniuk, a külön numerók külön feladatait. Én is oda álltam délután első numerónak, de senki sem figyelmeztetett. Amint tehát az ágyú meg volt irányozva, beletettem egy töltényt s egy jó derékszög alatt hátra lépve, néztem előre, a cél felé, hogy hova csap a golyó. Egy pillanat, az ágyú elsült, én meg megsiketülve majd összerogytam. Elhajítottam a börtarisznyát; s egy közeli kukoricái öldre szaladtam. Ott sokáig a földre fekvé búsultam, míg végre elaludtam. Mellettem folyvást szólt a két ágyú, de én csak aludtam. Mikor jó sokára felébredtem, ismét boldog voltam, mert a fülemre semmi bajt nem éreztem. Azután megmagyarázták, hogy az első numerónak nem derékszög aillatt, hanem kissé rézsut jobbra kell visszalépni, — nézni pedig, mikor az ágyú sül, nem a célra, hanem az ágyú torkára kell, hogy a hanghullám rézsut irányban érintse a fület. Erre azután nem kellett engem többé tanítani, úgy megtanultam. Ily emlékezetes volt reám nézve az első ágyúlövés.

Egy éjjel szörnyű zivatar lett. Fújt, zúgott az iszonyú szél, szakadt a zápor, recsegett, ropogott felettünk a deszkasátor; féltünk, hogy ráncszakad s ott lesz felettünk, mint egy egérfogó. Fel is ugráltunk, belekapaszzkodtunk bel ölről, ki hogy tudott, úgy tartottuk több óra hosszat, míg csak dúlt a zivatar, s meg is tartottuk. Még azután aludtunk egy jót s mikor reggel kibújtunk a sátor alól, akkor láttuk, mit csinált az orkán. Csaknem mindent szétszedett a mi sátorunkon kívül. Karsay tüzmasternek egy különálló rendes kis irodaépülete volt, azt elébb felfordította és úgy szedte szét; az új csákJát messzire elhempölygette s a nagy foliás könyveket átázva, összetépve, messze, imitt-amott találták meg; — volt mit újból rendezni.

Ott éltünk, lövöldöztünk mi pár hétig, — az utolsó napokban már egész ütegünk volt, nyolc ágyú. két 7 fontos vetágyú és 6 sugár-

ágyú. Ezekhez betanított kölesönlovakat és kocsisokat is kaptunk a cs. kir. tüzérektől. Makk *hadnagy* összeszervezett a /legénység javából egy ütegre való személyzetet. Mikor ezeknek az új tüzeri csákójuk, atillájuk stb. elkészült, akkor azután napot tűzött egy díszgyakorlatra, amikor meghívta az egész kormányt, országgyűlést és minden érdeklődőt. Temérdek hintóban nagyszámú magasállású urak, dámák, országgyűlési képviselők stb. gyűltek össze. A produkció szemlével kezdődött. Azután jöttek a különféle fordulatok, kettes, négyes rendekben masírolások stb.. mígnem egyszer, mintha csak most vennék észre •a palánkot, mint ellenséget, neki nagy hévvel, szemközt s kezdtük lövöldözni, először csak vezényszóra, tempóra, egyenkint. A palánk egészen meg volt újítva, közepén *egy* zászló magasan lobogott. Ennek közelében egy földbe vájt, földbányássai védett védőárokban néhány ki rendelt, tüzer a lövések sikerét jegyezte, írta. A zászlónyelet csakhamar ellőtte egy Réti nevű irányzó.

A támadás 1200 lépésről kezdődött, azután 200, ismét 200 lépéssel rukkolt előre az *üteg*; mikor már 600 lépéssel volt előre, többé nem vezényszóra, hanem szabadon, lehető gyorsasággal tüzeltünk. Még előbbre menve, 6 latos, ismét előbbre 3 latos kartáccsal löttünk. Mikor a tüzelés be lett szüntetve, a palánk középrésze ronggyá volt löve, a zászló nyele is több darabban. Az egész publikum odagyűlt s minden szóban, minden szemben és arcon csakis a nagy megelégedés, a hazafias öröm s a rögtönzött magyar tüzéréség dicsőítése látszott és hangzott.

Most következett azután a már becsületükre büszke, de ugyan-
esak poros, füstös, kormos tüzerek díszfelvonul asa s a fényes publikum éljenzése.

Az újságok is dicsérettel halmozták el Makk tüzérhadnagyot és a zsenge magyar tüzéréséget.

Másnap haza költöztünk Neugebáudba, hol összesen hat hétig élveztük a kaszárnyaéletet, tanulva lelkesedéssel a tüzermesterséget.

Szeptember közepe táján az T. lovas üteghez osztattam s pái nap múlva indultunk Székesfehérvár felé Jellachich el Jen s csatlakoztunk a Móga-féle sereghez. Ettől fogtva egész a szabadságharc végéig folyvást ezen — később Görgey-féle — seregnél szolgáltam s résztvettem és közreműködtem a következő csatákban és ütközetekben:

1848.

Pákozdi	— — —	— szeptember 29.
Neudorf-Dévénység	— — —	— november 20.
Pandorf	— — —	— december 16.
Mosony	— — —	— december 18.
Bábolna	— — —	— december 20.
Tétény	— — —	— december 30.

1849.

Branyiszkó — — — február 9.
 Kápolna-Verpelét — — február 27—28.
 Hatvan — — — — április 1, 2, 3.
 Tsaszeg — — — — április 6.
 Vác — — — — április 10.
 Rákos — — — — április 11, 12.
 Nagysalló, — Farnád — április 19.
 Győr-Komárom — — — április 26.
 Ács — — — — április 26.
 Budavár ostroma — — május ed éjétől végig.
 Vadkert — — — — július 17.
 Görömböly-Harsány — — július 24.
 Zsolca — — — — július 25.
 Gesztely-Bocs — — — július 28.

Ezenkívül jelen voltam, de nem működtem, a színi ütközetben is.

Alágyús voltam 4 hónapig¹,

főágyús 2 hónapig,

irányzó 1 hónapig,

tűzmester 1 hónapig,

hadnagy 4 hónapig, —

mígnem augusztus 13-án Világosnál feloszlattunk, magunkat foglyul, ágyúinkat zsákmányul adtuk a tízszer nagyobb muszka seregnek, akik ismét átadtak az osztrák császári hadaknak, akiktől azonban sikerült Aradról az osztrák és muszka seregen keresztül hazaszöknöm. (Szabadulás Aradról később leírva.)

Lényegesebb részem csak a. neudorfi, kápolnai, verpeléti, hatvani, nagysallói, farnadi, zsolcai. gesztelyi, bocsi ütközetekben volt. A többi ütközetekben is becsülettel megálltam helyemet, hidevérüségemet megtartottam s lélek jeleni étemet soha el nem vesztettem.

És inost megpróbáilkom itt leírni részint visszaemlékezésből, de élénk visszaemlékezésből, részint jegyzeteimből legjobb lelkiismeretem és legjobb tehetségem szerint azon ütközeteket vagy csatákat, melyekben jelentékenyebb szerephez jutottam. Támogatnak különben ezen szándékomban régebbi jegyzeteimen kívül egyes történeti munkák, különösen Rüstow, de mindenekfelett a Breit honvédszázados-féle háromkötetes hatalmas mű.

S midőn erre elhatároztam magamat, tettem minden szerénytelenség nélkül, kizárólag azért, mert ez fiaimnak leőbb kívánságuk volt.

Kápolna — Verpelét

1849. február 27, 28

A Bükk már mögöttünk volt, előttünk a Mátra tűnt fel. Tehát Hevesben vagyunk. Szép, napfényes, száraz februárvégi nap volt. Dél felé járt az idő, midőn beérkeztünk s behelyezkedtünk Feldebrőbe; szokásunk szerint az ágyúkkal a falu végén s közelben minden ágyú személyzete, külön házban. Mi egy fiatal pár házához kerültünk; szívesen láttak s egész magyaros vendégszeretettel sűrögtek-forogtak körülöttnk, a nők különösen az ebédünk megkészítése dolgában. Míg az ebéd után vártunk, jött hozzám Pillmayer tüzmaster, egy társával s mutatott egy iratot, hogy én is, mint irányzó írjam alá. Az irat egy feljelentés volt Kovács kapitány, ütéparancsnokhoz, Láczy hadnagy ellen, aki bepanaszolta tik, hogy az altisztekkel gorombáskodik s petitionáltatik- hogy rendre utasíttassák. En semmiről sem tudtam semmit s így az aláírást visszautasítottam, amit később Láczy jónéven is vett tőlem. A dolog el is aludt, mert a következő napokra egyéb fontos dolgaim készültek; később pedig Kovács kapitány elment az ütegtől s parancsnokunk Láczy maradt.

Midőn azután mi a jó ebédet elköltöttük, jött a gazda egy veder borral, feltette az asztalra, hogy no, most már igyanak a tüzerek. Mi pedig, alig hogy elkezdtük a jó sillert kóstolgatni és a gazda borát és szíveségét dicsérgettük, egyszer csak. halljuk, hogy bumm, — és megint bumm, sőt bumm-bumm, — szól az ágyú. Tyhú! Fiúk! Fel bokára, erre-amarra, itt a német! Hajrá! Ágyúhoz! Huszár fújja, dobosok verik a riadót, baka ugrik, gombolkozik, bor jut köt, lóra kap; mi futva az ütegehez s kocsisok jönnek a lovakkal erősen vágatva. Befogtunk, felütünk egy perc alatt. Nekünk hangzik a parancs: „Ülj fel, lovas ütegek előre, indulj vágatva!“ Előttünk Pöltenberg tábornok kíséretével, utánunk a lovasság, gyalogság. Megyünk úton, út nélkül, az ágyúszó irányában, Kápolna felé Amint az ellenséget meglátjuk, egyszerre lőtávolságba érve, állj! szállj le! első ágyútűz, második ágyútűz, kezdtük tempóra, az ellenség pedig vissza. Ha ő gyorsabban lő. mi is. Jött, ment a golyó, — ki talált, ki nem. Itt egy tüzért, ott egy lovat, amott egy kocsit. Lovasság, gyalogság hátrább, lehetőleg fedett

állásban, vagy úgy mozog, hogy a golyónak útjában ne legyen. Szóval benne voltunk az ütközetben. Ez így ment egy darabig. Próbáltuk azután az üteget kétfelé osztani, felét jobbra, felét balra, hogy az ellenséget kissé keresztűzbe vehessük, erre is, arra is árthassunk neki s hogy a szomszéd üteget, mely egy vadászokkal megrakott erdőcskénél bujkált, segítsük.

Ott balon erős gyalogsági harc folyt; láttunk puskatüzet is, néha láttuk a vonal ingadozását; — a mi állásunkból vagy az ellen nem történt semmi roham, csak ágyúztunk mind estig, mikor aztán hátrálást vezényeltek. Ekkor megindultunk rendben visszafelé; a német pedig rákői aüteget küldött utánunk, ami egyszer szemtelenül megközelített bennünket, mire a gyalogságnak kellett visszafordulni, hogy békében elvonulhassunk.

Megérkeztünk végre egy faluba, s megálltunk csillagvilág mellett egy csinos templomtéren, itt kifogtunk, előkerestük a prófuntot, ettünk és etettünk. Itt verődött össze talán az egész Pöltenberg hadosztály s itt töltöttük az éjszakát. Ez a falu K erecsend volt.

Másnap reggel visszafordultunk Felelebrónek; de mi — az üteg nemsokára az országúttól jobbra tértünk, és egy erdős oldalon rézsut kimentünk a tetőre: ott pedig a tisztáson sietve Yerpelét felé, hol már javában folyt a munka. A városban puskatüz ropogott, már égett is valami épület, lehet, hogy szándékosan gyújtatta fel Söhlick, jelezve ezzel Kápolna felé, hogy: beérkeztem, itt vagyok, védem Yerpelétet. Klapka ütegei tőlünk jobbra, a várostói keletre, a domb elején dolgoznak; köztük és hátuk mögött a lovasság; gyalogságának egy része belől rajtunk és balra tőlünk rajokban és csatárláncban. Nekünk a tetőről lőni nagy lett volna a távolság; lementünk tehát jó darabon, kissé jobbra, Klapka felé tartva az oldalba s onnan tüzeltünk az ellenségre mintegy egy és fél óráig. A talaj parázs, homokos, a kerék és agy mélyen bevágta magát s vetni kellett nemcsak a gránátot, de a masszív golyót is. Fedezetünk egy félszázad Sándor-huszar, de nem volt több 50—60 legénynél. Ellenséges lovasságot a városon túl láttunk, lőtávo-lunkon kívül egy ezredet. Innen hallunk egyszer egy nagyszerű hurrá-hkiáltást, t. i. az egész ezred kiáltotta. És ezzel meg is mozdult az egész ezred s mozgott lépésiben a város tulsó része felé. (Talán híd volt ott a Tárna patakon.) Kettőt-hármat lőttem még, akkor jelenti a 6-ik szám, hogy „nincs több gránát“. „Mit beszél, nincs több gránát?“ „Nincs.“ — Szörnyűség, most mit csinálunk, erre nem is gondoltunk.“ Pedig hát természetes volt, mert hisz tegnap meg már ma is elfogyhatott, a múlt éjjel pedig nem kaptunk. A sugárgyúk nem jártak így, mert az ő tőltényükből éppen kétannyi fért a lőszerkocsijukba,

mint gránát az enyém be s emellett úgy gazdálkodtak, hogy a 6 ágyú számára is 3 kocsiból hordták a töltényt s amint a három kiürült, azonnal ment új rakományért, s a másik három pedig előállt és eltartott, míg az előbbi három kocsi ismét előjött-

De vetágyú csak egy volt az ütegnél; a másikat elszedte Görgey minden ütegtől még január elején s külön vetágyúüteget alakított belőlük. Én tehát az egyetlen lőszerkocsira szorítkozhattam. Zavarba jöttem. Észrevette Lácza hadnagy is s oda ugratott s kérdi, miért nem lövök! „Kifogytam“, — mondtam. „Nahát“ — parancsolja — „menjen hátra innen, keresse fel a tartalék lőszert, rakodjon meg és jöjjön vissza gyorsan.“

Úgy lett és mentem; de nebéz volt a lesüldyedt ágyút kiemelni, elindítani s a homokos hegyen kifelé vontatni. Fent azután felültünk s haladtunk sebesen üetve az ormon, az erdő hosszának közepe táján, midőn csak megállít Görgey, ki akkoriban érkezhett a tájra s kérdi: „Hová?“ Jelentem neki is: „Kifogytunk s megyek lőszerért.“ — „Nahát csak sietve!“ Alig hogy a völgybe leértünk, jön utánunk robogva a többi üteg-kocsi és jönnek sokan gyalog és lovon, egyesek rendetlenül, szanaszét a ritka oldalon. Jön végre Görgey is és a mi fedezet huszár-ságunk, — illetve a volt létszámának csak fele vagy harmada, az is véresen, összevissza vagdalva és szurkálva. Kérjük: Mi történt? „Nagy attak, egész ezred némettel“ — „Hát az üteg?“ — „Ott veszett mindentől.“ Csakugyan, a tisztek, tűzmesterek, akik ilovon voltak, szintén megérkeztek egyenkint s elmondták a roppant esetet, hogy a schevauler ezredet bevárták, kartácslövésre s mikor már a kis fedezet huszár-ság neki ment, szabály szerint felmozdonyoztak valamennyien, hogy hátrább vonuljanak, de a nagy homokban nem bírtak az ágyúkkal, huszárjaik hamarosan elestek, akik visszafordulhattak, ezek nyomába jött a német lovasság az ütegre s ezzel vége az ütegeknek.

Amint ezeket nagy lihegve elmondják, látjuk, hogy a tisztás tetőn ágyúinkkal bajoskodnak a németek; amint felrontottak t. i., m[^]g akarták azokat fordítani, hogy elvihessék; de sem egy kocsis, sem egy tábori tüzér körülöttük. 6 ló van mindegyikben, kardlapozzák, de nem megy a dolog. Amint látja ezt ez a 25 huszár, elkiáltja magát egy: „Fiuk! A'iszik az ágyúkat, ne hagyjuk!“ Abban a percben vissza mind, rendetlenül, mint az ítélet, ki az erdő oldalon út nélkül. A vetágyummal — én is utánuk indulva — sikerült egy erdőszélen oly állást vennem, hogy flankírozva 2—3 lövést tehettem a németekre s úgy látszik, megkönnyíttem derék huszárjaink nehéz munkáját, mert nem telt beile egy negyedóra, ismét visszajöttek, ismét megiharmadolva. de visszahozták mind a hat ágyúkat. Sőt ráadásul hoztak egy csinos fiatal

scherauleger őrnagyot is, vezetve a maga lován, véresen, csákó nélkül, kardja nélkül, az egész bal képe Jevágva lógott a gallérján s amint éppen Görgey elébe értek vele, leomlott lováról e szavakkal: „Ah, meine Braut!“ Köpönyege alatt, ki tudja, hány szűrés helye volt!

Itt mondta Görgey: „Die Kánonén sind zurückgenomimen, abei der Flügel ist zum Teufel gegangen.“

Midőn vetágyúmmal a huszárok segítségére siettem, egy fiatal katolikus pap, ki ott, azon a vidéken csatlakozott egy más üteghez, reverendájában hordta az ágyúgolyókat az ágyúhoz. Hiába küldtük azzal, hogy nincs rá szükség és nem tudunk neki ruhát adni, nem akart tőlünk elmaradni. Később Hatvannál még mindig reverendában volt és midőn az ütegnek hátrálni kellett, a visszamaradt golyókat — alig bírva — reverendájában cipelte az ágyúk után és szerencsésen az ütegehez is jutott. Azontúl nem láttuk többé.

Így van s eddig van ütegünk Kápolna-, illetve Yerpelét-históriája, — többet én nem is mondhatok az ütközetről.

Ezen üteg volt az első lovas magyar üteg, amely csupa intelligens ifjaktól alakult. Psotta Mór kapitány — később őrnagy lett a 6*ik lovas ütegnél, — vezetett ki 1848 szeptember végén Jellachich ellen Székesfehérvárig, onnan a pákozdi ütközetbe; egy irányzó volt akkor Kemény Mihály Békésből és már az enyém is Szilárdy Lajos Kecskemétről, később mindkettő képviselő.

Ez volt s így volt ennek története a kápolnai, illetve verpeléti ütközetben.

De nem így írják meg a történészek. Éppen most van kezemben egy ily mű, mely azt mondja ezekről: „A vértések egyik még tüzelő ütegre vetik magukat s annak kezelő legénységét felkoncolva, a lövegeket hatalmukba kerítik/’ Igaz, hogy hatalmukba kerítették, de az is igaz, hogy nem maradt végleg hatalmukban, mert az a néhány véres huszár hallatlan dicsőséggel visszahozta s szerepelt végig, Világosig becsülettel. Az a „felkoncolás“ is csak részben történt meg, mert p. o. megmenekült ott az én ágyúm egész személyzete, az ütegekocsik kocsis- és tüzérszemélyzete, a tiszték, tüzemesterek, kik lovon voltak. A többiek levágva, elfogva, igaz, ottmaradtak, ott heverek, de azért mikor az a néhány huszár visszament, velők s utánuk visszavánszorgott vagy három-négy, kik könnyebb sebeket kapva magukhoz jöttek; többen imitt-amott úgy ahogy kigyógyultak; egy Szalay nevű tüzemester barátom /kecskeméti), akinek nem volt lova s a legényeinek mindvégig segített az emelkedésben, kardjával védte magát, még dühösebbek lettek rá a vértések s igazán össze-vissza vagdalták. Nem tudom hol, de kigyó-

gyuít s júliusban mint hadnagy lószert szállított nekünk is Komáromba, arcában a sebhelyektől eltorzítva s úgyszólván minden tagjában többé-kevésbé megbénulva. Egy sváb rudas-kocsis szinte. Ez megkapta az 1000 forintos állami okiratot is, mint keresetképtelen invalidus. Azonban utánunk jött Győrbe júniusban s beállt ütegekocsisnak. Győrnél elfogták a kocsijával, megfordították, megkardalapozták a vértések s mondták neki: most vissza! Azt mondta nekik: „Schon gut, mir ist ja alleseinst.“ Ment is vissza, de mikor a vértések odább álltak, ő is odább állt, megfordult hirtelen s vágatva visszahozta a kocsit s jött ő is velünk Világosig.

Tehát nem maradt ott az üteg, csak a személyzete egy kis részben.

A kétnapos kápolnai ütközetben azonban ezen a ponton folyt a ilegtöbb vér.

Hatvani ütközet

1849 ápril, 2, 3

Április 2-ika fontos volt az egész Görgey hadseregre, mert ez volt nyitánya a többi győzelmes csaták sorozatának. Fontos az üte-
günkre nézve is, mert Pöltenberg tábornok ettől fogva nevezte „Merne
Battarie“-nak. Fontos volt rám nézve azért is, mert e nap nekem az
egész hadtestben jó hirt és hadnagyi rangot hozott- Lácza elölépett
főhadnagynak.

Midőn balszárnyunk beszorította a Schlick jobbszárnyát a vá-
rosba, mi a jobbszárnyunk szélén fél üteggel, 4 ágyúval a szőlők felső
végénél, egy nyergen (nyakon) bementünk egész a Zagyvaig s ott a
szőlők sarkánál egy földszakadás mellett lemozdonyoztunk. Szemben
velünk a város végéről már golyóival fogadott egy német üteg¹ 6 ágyú-
val. Nemsokára a város túlsó oldaláról, tehát láthatatlan helyről raké-
ták hullottak közénk, s mert keresztűzbe is fogtak, sustorgással s
robbanó gránátjaikkal erősen zavartak minket is, még inkább lovain-
kat. Én azonban magamnál voltam annyira, hogy azonnal az osztrák
telep közelségének megfelelő kisebb 24 latos töltényt véve elő, vetágyú-
mat oda fordítottam, 2—3 gránátot oda vettem s azonnal megszűnt a
rakétázás, ők elmenekültek helyükről, mi pedig megszabadultunk a ve-
szedelmes keresztűzből.

Ezalatt azonban még egy üteg jött vágatva a városból ellenünk.
A védekezés ott szinte kétségbeesett volt, mert a sáros és mocsaras
Zagyván csak az egyetlen hídon lehetett átvonulni. Most már 12 ágyú
volt a mi 4 ágyúnk ellen. Jött ugyan más 3 ágyúnk is, de így meg az ál-
lásunk, a hely lett igen szűk 7 ágyúnak a földszakadás és a Zagyva
közt. Ehhez járult, hogy az ellenség még egy üteget küldött ellenünk
már a Zagyván túlról, az átmenekült csapatoktól az oldalunkba. Én a
vetágyúmmal s még 2 sugárgyúval frontot változtatva, ennek az
ütegnek fordultam. Lehet képzelni az iszonyú veszélyt. Hét ágyúval
18 ágyú keresztűzében. A legnagyobb veszély és leggyorsabb tüzelés
közben azonban egy gránátom az ellenségnek egy lőporos kocsjába, ta-
lált ütni, azt felgyújtotta, ebből szörnyű robbanás és lobbanás kelet-
kezett, amitől a lovaik mind szétriadtak, magukkal ragadva ágyúikat,

ütegkocsijukat, hogy *többé egyet* sem löhettek. Mi ismét megszabaciuítunk az oly rémítően válságos helyzetből, amely ha még csak valameddig is tartott volna, menthetetlenül ott veszünk volna valamennyien mindenestől, elmenekülni is képtelenség volt, annyira el voltunk zárva az osztrák tüzéségtől. De meg lett mentve a város is, melyre azután löni többé nem érkezett.

Nagyszerű és gyönyörű látvány volt, mikor a nap már a nyugati láthatár fölé hajolt, de még teljes fényében sugárzó napot elborította a robbanás lángja és füstje, s egy pillanat alatt egy nagy vörös koronggá változott.

Nemsokára ezután a másik két osztrák *üieg* is egymásután elvonult. Mi természetesen sok veszteséget szenvedtünk emberekben és lovakban.

E napon történt, hogy egy osztrák gránát ütegünk közé csapott. Minden további gondolkozás nélkül „Hasra“ vezényeltem s tüzer pajtásaim szó nélkül engedelmeskedvén, a robbanás senkiben sem tett kárt.

Másnap, április 3-án a Pöltenberg adjutánsa a harctéren nemre hivatkozva, említette azon tiszték előtt, ahol épen én is tartózkodtam, de nem tudva, hogy én ki vagyok, hogy nemcsak általánosan elismerték, hanem valósággal csodálták azt a nagy lélekjelenlétet és bátorságot, amivel tegnap két ízben is kitüntettem magáimat és mái fel is vagyok terjesztve hadnagyi kinevezésre. Miután pedig bemutatnak neki tisztjeim, lóról lehajolva kezefogott velem s háromszor is gratulált.

E napon egy más igen érdekes jelenet is történt velem, az *t J.*, hogy ütegünk mögött járván, nekem magamnak mondta Görgey: „Úgy lőj jön, mint tegnap Páfrány!“ Midőn jelentettem, hogy én vagyok az. így szólt: „Brávó, brávó, az nagyon szép dolog volt!“ S kezével intve odébb lovagolt.

Április 11-én napiparancsba jött meg a kinevezésem és 15-én már megkaptam a hadnagyi gázsit. Ezek az én egyéni lényeim a hatvani ütközetben, ezeken kívül vannak az üteg tényei. Becsületet szereztem az ütegek.

Ezen ütközetre vonatkozik Bata Náci tüzérnek, mint szemtanúnak elbeszélése:

„Az osztrákok tüzésége nagyon rosszul lőtt, s ha egy-egy jó lövést tettek is, nem volt sikere, mert félték, druckoltak az osztrák tüzerek és legtöbbször elmulasztották a gránátot felválni s így a legtöbb gránát nem robbant fel. A honvédtüzérek azzal mulattak azután, hogy az így felvá-

gatlanul talált gránátokat visszalöttek az osztrákoknak — felvágva. Többek közt egy ilyen felvágatlan gránát Sáfrány közvetlen közelében esett le; én rögtön észrevettem, hogy nincs felvágva; azonnal kiáltottam is a többi tüzéreknek is azt is: „Lódd vissza, pajtás!” — Sáfrány felvette a gránátot, felvágta, maga célzott és visszalötte. A lövés hatása rettenetes volt, az osztrák tüzérek puskaporos szekereinek egyikébe csapott, ez felrobbant, felrobbantott több puskaporos szekeret s temérdek ló és ember elpusztult. Ezen lövés döntötte el a csata sorsát, mert ezt látva a honvéd (lovasság, rohamot intézett az óriási zavarba kerül tüzérség és muniációs szekerek ellen; az összes honvéd ágyuk pedig az osztrák lovasság ellen fordultak, mely emiatt nem mehetett az ágyúk véelmére. Ez ütközet után nyomban kapta Sáfrány hadnaggyá való kinevezését.“ S. G.

Nagysalló — Farnad

1849 április 19

A Vasárnapi Újság 1899. évi 11-ik füzetében „Komárom felmentése 1849. április 26.“ című cikket olvasva, némi tévedésekre lett figyelmem felhíva.

„Wohlgemuth a Garam felsőbb vidékeiről“ című bekezdésében az állítatik, hogy Wohlgemuth szétvert csapatai ötfelé futottak s hogy egy tekintélyes rész Párkány—Esztergom felé is futott.

Biztos tudomásom szerint arra egy lélek se futott, nem is mehetett a Wohlgemuth seregéből.

Az ütegünk ugyanis és egy lovas osztály a harcfelállítás bal szárnyán Gáspár tábornokkal a Garamszentgyörgynél készült hídon lassan keltek át a Garamon. Előbb egy huszár 'ment, majd három stb. majd *egy* lovas század kelt át s midőn a híd kipróbáltatott, egy-egy agyú ment át. Amint egy agyú átment, azonnal megkezdte a tüzet az ellenség jobb szárnya ellen. Az ellenség azután meg lévén törve, hátrált. Az előbb említett különítmény az ellenség hátrálási irányával párhuzamosan, attól délre nyomult előre egy völgyben, vagyis az osztrákok és ezen különítmény közt egy magaslat lévén, egymást nem láthatták.

Az előnyomulás majdnem mindenütt trappban haladt, mígnem azután egyszer észak felé fordulva, Farnád községhez értünk. Még mielőtt a különítmény Farnád községhez ért volna, konstatáltatott, hogy a község túlsó szélén egy üteg osztrák tüzérség van. Ez azonban látva lovasságunkat, megijedt és hamarosan, sietve elhagyta helyét anélkül, hogy egyetlen lövést tett volna, úgy hogy mikor már mi felvonultunk, nem tüzelhettünk rá, sőt még csak nem is láttuk. A magaslatokra felérve azonban, egy hátráló osztrák vértés lovashadosztály és hátrább egy gránátos zászlóalj látunk. Az üteg felvonulván, pusztító tüzet kezdett a lovasosztályra, mely szemben állt velünk. Golyó lévén kéznél, bár az osztály közel volt, nem kartáccsal lőttünk. Minden golyó talált és pár pillanat aatt úgy szétvertük az osztályt, hogy az a réten, mezőn, úttalan térségen át észak felé menekült megmaradt lovasaival.

A gránátos zászlóalj ezalatt négyszöget formált, mivel azt hitte,

hogy az ütegünk mellett levő lovasság egy része, mely a szétlőtt osztrák lovasság üldözésére rendeltetett, ellene megy. Ezen állapotában, éppen a legalkalmasabb lőtávolságban — 600 lépés — vette tűz alá ütegünk a négyszöget. Látni lehetett, hogy minden egyes golyó átment a négyszögön s halomszámra hullottak az osztrákok. Ilyen viszonyai pusztítását az ágyúnak még sehol sem láttam. A zászlóalj teljesen szét lett löve, egy megmaradt rész egy hegyoldalon le egy völgybe ment és ott elbújva a tűz alól kivonta magát.

Én, mint új hadnagy, az üteg egyik szárnyán álltam, amint hozzám ugratott Pöltenberg és örülve tüzér sikerünknek, ragyogó szemekkel monda: „Das war brav!“ S ettől fogva a mi ütegünket nem is nevezte másként, mint: Meine Cavallerie Batterie.

Hogy azonban az ezen völgyből kivezető útra, mely az üteg állásától jól látszott, ne menekülhessen el a megmaradt rész sem, az utat vettük erős tűz alá a völgy túlsó oldalán.

Lovasságunk üldözésre rendeltetvén ki, a gránátos zászlóalj megmaradt része majdnem egytől-egyig elfogatott.

A lovas osztályból is igen sokat elfogtak huszárjaink. Egyrésze a lovas menekülőknél a gránátos zászlóalj után a völgybe menvén, sok elfogatott ott is közülök, mivel a völgy posványos terület volt és a lovak elsüllyedtek.

Így fogatott el egy fiatal osztrák lovastiszt és mint fogoly, lóháton, kard nélkül, lova kantárát egy huszár fogva, kardját egy másik huszár hozva, hozatott csákó nélkül Gáspár és Pöltenberg tábornokok elé, kik nyájasan fogadták. A hadifogoly tiszt bizalmas beszélgetésbe eredve Gáspár tábornokkal, előadta hogy az egyik huszár az aranyóráját elvette tőle. Gáspár azonnal intézkedett, hogy az óra visszaadásék. A huszár vissza is hozta s ott szó nélkül átadta. Amint azonban vagy 15 lépéssel elhagyta Gáspár tábornokot, a huszár egyet mordult: „Az Istenit a német apádnak, ha tudtam volna, nem húztalak volna ki a posványból!“...

Ezen valóban szép farnadi fegyvertény sehol sem említetik a szabadságharcban, pedig a nagysallói csatában ellenség elfogatása — legalább ilyen mérvben — tudtommal nem történt máshol.

Innen április 19-én Kéméndre mentünk vissza, honnan másnap elindulva, bár már tiszt voltam, — mivel az egyik ágyúnál irányzó nem volt, az irányzói ülésre akartam felkapaszkodni, de a kerék elkapta a lábamat s átment rajta. Emiatt szekeren vittek vissza Kéméndre. Pár nap mulva azonban már lóháton voltam.

Ezen farnadi fegyvertény azért is nevezetes rám rözve, mert

mint tiszt, itt működtem először. Ekkor lovam ugyan már volt, de tiszt ruhám még nean.

Amint a jegyzetekből kivehető, apám a komáromi első csata napján 1849. júl. 2-án is a leghevesebb csata helyén volt ütegevel, — sajnos — azonban erre nézve csak annyit jegyzett fel, hogy Ószőnynek a németek által történt megszállása közvetlen mellette történt. „Én fedeztem — írja — iszonyú golyózápor közt a huszárdandár felvonulását, rohamra készülődését, indulását és visszafutását. Ettől fogva jó ideig én maradtam a balszárny legiszegszélén.“

A huszárdandár támadásában résztvettek a Lehel-huszárok is, valószínűleg az első ilyen nagyobb harcban, mert úgy a roham alatt, mint a v is szaf utasnál lovaikról igen sokan lemaradtak. Ezért aztán őket tréfásan „lehull-huszárok^u-nak nevezték.

Később, midőn Görgey Harkály irányában ama híres lovastámadást vezette, melyben meg is sebesült, apám ütegevel már a centrumban volt.

„Amikor a hataJmas lovassági támadás történt“ — mint jegyzeteiben írja — „már a centrumban voltam, tisztársaimtól magamra hagyatva az üteggel, mint ütegpáncsnok fedeztem azt. Közvetlen előttem ment végbe. Görgey a maga sebjét nem kaphatta másként, mint visszafelé futás közben egy német lovastól. Minden más csak feltevés és következtelen képzelődés, képtelenség.“

Akkori közkeletű hír szerint, csak pár nappal előbb mondta Görgey egy tisztnek, aki előtte egy hátulról kapott seb helyével dicsekedett: „Eine Wunde von hinten macht keine Ehre“, — talán azért akart szintén hátulról kapott sebjének más magyarázatot adni.

Zsolca

1849 július 25

Midőn már a felsőzsolcai korcsma és állás lángban állott, én félüteggel Alsózsolcához közel tétlenül állottam a Sajó partján. Elöttem a t. első parton füzes és lábas erdő volt. Egyszer úgy tetszett, hogy a muszkák az ő jobbszárnyukkal közelebb jöttek hozzánk, de az erdotó! nem láthattuk őket. Én tehát a Sajó-füzes és erdő fölött elkezdtem — parancs nélkül — oda lövetni, sőt a vetagyúból magam löttem gránáttal és gránát kartáccsal. Az eredményt mi nem láthattuk, csak azt észleltük, hogy ágyúikkal az oroszok hátrább vonultak.

Este én elkésve mentem vacsorázni Alsózsolcára. Amint beléptem a bárói tiszti lakon a vacsorázóterembe, Liptay dandárnokunk, — kitől inkább szemrehányást várhattam, hogy parancs nélküli léptem harcba a félüteggel, — ezen szavakkal mutatott be a vacsorázó fényes tisztikarnak: „Uraim! Itt jön, aki ma legtöbb kárt tett a muszkában.”

A „Nemzeti Hírlap“ 1876. évi november 23-iki számában „Az 1849-iki muszka világból“ című visszaemlékezés is felemlíti ezen szereplésemet ezen szavakkal:

„Tüzéreink pompásan löttek s az orosz tábornokari tisztekkel sem lehetett elhítenni, hogy ágyúinknál nem francia tüzerek szolgálnak, hanem mind fiatal magyar gyerekek, más fél év előtt még; tanulók. Alsózsolcánál, aki legtöbb kárt tett golyóival a muszkákban, egy Sáfrány nevű sajókazai ifjú volt, ki papnak készült, de a szabadságharc tüzértisztté tette.“

A zsoleai csatát követő gesztelyi ütközetben az üteggel sokáig tétlenül kellett Böcsnél egy állásban maradni és löni nem volt szabad, dacára az iszonyú keresztűznek, melyben állottunk. Oda jött hozzánk a bocsi tanító s egy fa mellett szenvedte át a körülbelül egy óráig tartó tüzet. Midőn vége lett ennek a tüzharcnak, oda jött hozzám és nagy alázatosan kérdezte: „Nem Sáfrány Mihály úrhoz van szerencsém!“ Bemutatkozás után két osztálytárs diák ismerte fel egymást. Én küldtem onnan, de nem akart menni. — „Nem megyek el, ha te itt halsz meg, én is haljak meg itt“ — mondta-

Ezen harc alatt — mint később megtudtam — az a hír terjedt

el rólam, hogy elestem. Megdöbentette tisztársaimat ez a hír, mert hisz valóban csoda, hogy abból az iszonyatos keresztútból megmenekültem. Annál örömteljesebben üdvözöltek, midőn közjük visszatértem s kijelentették, hogy nem hitték, hogy abból az iszonyú tűzből élve megmenekülhetek.

Ebben az ütközetben különös szerencsével lőttem az orosz lovaságra, melyben szépen összeválogatva voltak a sárga, pej, fekete stb. színű lovak.

Ezzel az ütközettel kapcsolatosan terjedt rólam az a legenda, hogy az oroszok eszeveszett hátrálásuk közben az én nevemet emlegették volna. Én magam ezt természetesen soha sem hittem. Termett talán ez is, mint annyi mindenféle legenda abban az időben- Ilyen hihetetlen és lehetetlen az, is, hogy egy ellenséges ágyúba belelőttem volna, vagy pl. hogy a miskolci református toronyról a csillagot fogadásból lelőttem volna. Ezeket mind a harsányi, zsolcai és bocsi ágyúzásom révén költötték rólam s ez utóbbit már évekkel később hallottam csak magamról, midőn Miskolcon egy üzletbe vásárolni mentem. Ott ugyanis a falon sok mindenféle szabadságharci képek és arcképek voltak újságokból kivágva s amint nézegettem, az üzlettulajdonos magyarázgatni kezdte egyiket-másikat. Egyszer egy arcképhez érve így szól: „Ez mind semmi volt, kérem, hanem ez volt azután a híres tüzér, aki fogadásból az ágyújából lelőtte a toronyról a csillagot.“ „Ki volt az? kérdem csodálkozva. „Az bizony Sáfrány Mihály volt stb.“ Fülig elpirultam erre a hallatlan mesére, megmondtam neki, hogy én ismerem azt a Sáfrány Mihályt, de az az arckép nem az ő arcképe, — (minthogy nem is az volt, ki tudja, miféle kép volt) — és azt meg ne higgye, amit a torony csillagáról beszélnek, mert az nem igaz. Szóval igyekeztem megcáfolni, mint máskor is mindég, ha alkalmam nyílt erre, mert teljesen meg voltam elégedve az én igazi sikereimmel s olcsó babérokra soha nem vágytam. De az üzlettulajdonossal nehezebben boldogultam, mint a muszkával. Nem tudtam meggyőzni. Úgy hagytam ott balga hitében.

A harsányi jelentéktelen szereplésemhez is fűződött egy igen kedves jelenet. Midőn a harsányi partról visszavonultunk, Miskolcon sok nép állott és fogadott szívesen. Nem tudom, kinek a kezdeményezésére, virágokat szórtak felém s a nép közül kiválva N. N. asszonyság egy szép bokrétát nyújtott felém, melyet — lóháton lévén — kardomat lenyújtva, arra tűztem s így vettem magamhoz hálálkodva, köszönve. Alig tudtam könnyeimet visszatartani.

Ezen ütközettel kapcsolatban Hentaller Lajos a Buda-

pesti Hírlap 1897-ik évi egyik számában apámról és Batta Náciról a következőket írja:

„Nem tudok már nélküled élni, dicső szabadságharcunk. A nagy tömeg keveset foglalkozik veled; egyesek keresztre feszítenek, vagy töviskoszorút raknak az emlékedre s a valódi tényeket fejtetőre állítják. Én ellenben igyekszem magam teljesen beleélni abba a korba. Én, a legparányibb törpe azok közül, kik belemélyednek eseményeid tömkelegébe, én az igazság felderítéséért küzdök.“

„Bizony, szép idők emlékei azok, amidőn a keleti párdúc küzdött a kétféjű sassal és az északi medvével. Ebből a korból mondok el egy apró történetet. Ott hallottam a borsodi Bükkben, ahol a madarak is a hősök tetteiről csicseregnek. Mielőtt eljöttem a Bükkből, leborultam a földre s megcsókoltam. Embert termett az a föld és magyart. Ráillik a Biblia szava: Oldd le saruidat, mert a föld, melyen jársz, szent.“

„Három vagy négy éve lehet. A miskolci ref. felső leányiskola növendékeinek díszvizsgálója (volt-li Magáitól) .(érthető, hogy ez alkalommal a szülők közel és távolból besereglenek, részint, hogy a vizsgán jelen legyenek, de főleg, hogy hazavigyék gyermekeiket. Távol vidékről jött be a vizsgára nagytiszteletű Sáfrány Mihály úr is, aki pedig nagy ritkán szokott falujából kimozdulni. A vizsgálat javában folyt. Egyszerre az ajtó felnyílik s egy alacsony köpcösödő, rötesen ősz egyén lépett be, szép csendesesen keresett egy széket, leült. Véletlenül a Sáfrány nagytiszteletű úr mellett levő szék üres. A köpcös ember arra leül és szórakozottan köszön Sáfrány Mihálynak. A két férfi tekintete önkéntelenül találkozik; egy pillanatig nézik egymást, aztán az idegen — mintha villamos ütést kapott volna — felugrott székéről s e szavakkal borult a ref. pap nyakába: „Sáfrány hadnagy, csakugyan te vagy?“

Az Isten szolgája könnyes szemekkel ölelte át az idegent 3 ajkai ösztönszerűleg rebegették: „Batta Náci, hát még te is élsz!“

Hol látta egymást utoljára a két férfiú!

Görgey serege 1849 július 22-én Diósgyőr alatt állott s előőrseit Harsányig tolta előre. A magyar sereg nagy utat tett meg. Egyhuzamban 25 mérföldet gyalogolt anélkül, hogy csak egy percre is megpihent volna. A fáradságtól elcsigá-

zott honvéd úton-útfélen összeesett, mint az üres zsák. Képtelen volt tovább gyalogolni. A magyar vezér nagyon sietett. Már július 23-án tovább akart indulni Miskolcra. Cseodajev oroszai már elálltak a magyarok útját. Paskievics pedig hátban készül a magyar hadat megtámadni, hogy Görgey seregének egyesülését a Szeged—Arad vidékén lévő magyar hadtesttel meggátolja.

Cseodajev orosz tábornok Ábrányban lévő előhadával, mely összesen kilenc gyalog zászlóalj és 24 lovas századból állott, július 23-án erőszakolt szemlét kísérelt meg. A sajtószerű véletlen játéka akarta, hogy a magyar sereg fővezére, Görgey Artúr, ugyané napra parancsolta meg Pöltenberg tábornoknak, hogy intézzen szemlét Mezőkövesd felé.

A két felderítő különítmény Harsány környékén akadt egymásra július 24-én déltájban. Az orosz sereg ötszörte nagyobb volt, mint a magyar. Cseodajev azonban, népünk dicséretére legyen mondva, nem volt tájékozva a magyar sereg állásáról és számáról. Az orosz vezér azt hitte, hogy Harsányban Görgey egész serege áll vele szemben. Ez volt az oka, hogy az oroszok nem mertek komoly összeütközésbe bocsátkozni, hanem ütközet helyett az országúttól jobbra és balra fekvő erdőket szállták meg. A kozákok erre rohamot intéztek a magyar sereg ellen, de a magyarok ezt könnyűszerrel visszaverték.

A magyar sereg célja sem verekedés, hanem csak kémsemele volt, a kozákok visszaűzése után tehát teljes rendben kezdtek visszavonulni. Ahogy a csapatok a szűk hegyszoros fordulatánál vonulnak, egy ágyú mellett ballagó fiatal hadnagy oda szól az ágyún ülő tüzérhez: „Tudod-e Batta, hogy mi ezzel az egy ágyúval órákig fel tudnók tartóztatni a muszkát!” Az ágyún ülő tejfelesszájú gyerek elnevette magát: „Elhiszem azt.”

Alig mondja ki e szavakat, Pöltenberg jelenik meg lóháton s odaszól Sáfrány hadnagyhoz: „Diák voltál azelőtt!” — „Szolgatájjára, tábornok úr!” — „Helyén van a szíved?” — „Igen.” — „Jól van! Akkor az ágyúddal itt maradsz, időnkint lőssz egyet. Ha látnád, hogy a muszkák jönnek, siess utánunk.” „Ugy lesz, tábornok úr!” — monda tisztelegve Sáfrány s Battával együtt mosolyogva állították fel ágyújukat a hegyszorosban, szünet nélkül viszonozták az orosz ágyúk tüzelését. Ez a két diákgyerek azzal az egy ágyúval *meggá-*

tolta Cseodajev előnyomulását, mert az oroszok 3 órákor megszüntették az ágyúzást, visszavonultak s a csatának vége szakadt.

Görgey főhadiszállása e napon Alsózsoltán volt. Két órával azután, hogy Pöltenberg megtette jelentését Görgeynek az erőszakolt szemle lefolyásáról, megérkezett Zsolcára Sáfrány hadnagy is ágyújával és hű bajtársával, Battával“ S. G.

Ezen közleménnyel kapcsolatban Porcs János miskolci ref. főgimnáziumi tanár, az ottani „Szabadság“ című lap 1897 augusztus 18. számú lapjában az alábbiakat közli:

„1848-ban a miskolci ev. ref. lyceumban — akkor még így hívták a főgimnáziumot — diák volt Sáfrány Mihály és rá [vr.lt](#) bízva a grammatisták tanítása, mely osztály a mai gimnáziumi I. osztálynak felelt meg. Én is tanítványai közé tartoztam Szeremley Lajos, Lőrincz Dániel, Lengyel Gusztáv, K. Papp Lajos, Chik Imre, Garas Bertalan stb. tanulótársaimmal. Sáfrány abban az évben többször betegeskedett, de azért az iskolai év bevégzés^ után odaállott uzok közzé, kik életük és vérük felajánlásával bizonyították be, hogy hazája szeretete első kötelessége minden igaz magyarnak.

Sáfrány Mihály középtermetű, de meglehetősen vékony testalkatú fiatalember volt; talán éppen gyenge testalkata miatt lépett a tüzérek közé, mint azt 1848-ban többen is tették, kik sem a folytonos gyaloglásra, sem a folytonos lovaglásra nem mertek vállalkozni.

1849-ben éppen a Harsány melletti kémszemle után következő napon, július 25-én volt a zsolcai csata, melyet én a tetemvári pincék középső sorának felső részéről néztem. A muszka hadsereg városunk keleti oldala mellett a szántóföldeken állott, a magyar hadsereg pedig Pelsőzsolcától Alsózsoltca felé tért el.

A muszkák ágyúi közül egy a Sajó hídja déli oldalán volt felállítva és ebből bocsájtgatták azokat a rakétákat, melyekkel sikerült feilgyujtaniok a felsőzsolcai állást és korcsmát A magyarok ágyúi a tűz miatt a töltésről a Felsőzsolca északi részén eső fák közé vonultak és onnan golyóik egész a város végéig jöttek. Én is rejtegettem egyet a büszkebokorban.

Már akkor beszéltek a miskolciak, hogy a fák mögött lévő ágyúkat Sáfrány Mihály irányozza. Azok közül egy párban kárt is tehetett, mert az ágyúk a Sajó partjától hátrább vonultak. Azt mondták, hogy egynek a kerekét lőtte el.

Arra világosan emlékszem, hogy a Sajónak Pálfalvához közel eső ponján huszárok vonultak felfelé, vagy azért, hogy átjöjjenek a Sajón, vagy azért, hogy a muszkáknak a vizén átkelését megakadályozzák. Ezek a Sajónál találtak egymással. Arra nem emlékszem, hogy lövöldöztek egymásra; de azt tudom, hogy ez a támadás meghiúsult. Melyik volt a támadó, arra sem emlékszem. Megjegyzendő, hogy én ezen csata alkalmába! még nem töltöttem be életem 11-ik évét, tehát nem érteni fel ésszel, hogy jegyzeteket tegyek. De abban az időben és még azután 10—12 évvel is keservesen meglakolhatott volna az, akinél a szabadságharcra vonatkozó jegyzeteket találtak volna.

Ezen a napon sem a magyarok nem jöttek át a Sajón, sem a muszkák nem mentek át azon. Este a muszkák a szelesi kertek mögött lévő szántóföldeken táboroztak. Másnapon alig bírta az előljáráóság megakadályozni, hogy a muszkák Miskolcot fel ne égessék. A csata után való éjjel ugyanis egy pár elesett muszkát a mezőn lévő szalmával vagy szénával borítottak be és azt meggyújtották.

A harcban elesett honvédeket Szathmáry-Király Pál, a későbbi tornai főispán temettette el. Később ezeket ugyanő összeszedette és Felsőzsolca északi végén a töltés mellett abba a sírba tétette, mely fölött a Dalström által készített emlékmű is hirdeti, hogy ott szabadságharcunk névtelen hősei nyugsznak. Ott voltam az emlékmű leleplezésén is 1867-ben.

A már öreg tisztelendő úr is azok közé tartozik, kik nem szoktak dicsekedni régi hőstetteikkel. Azt hiszi, hogy ő csak szent kötelességét teljesítette, az pedig nem lehet dicsekvés tárgya. Vagy talán abban a nézetben is lehet, hogy a mostani osztrák világban bűnül tulajdonítják neki önfeláldozó hazaszeretetét.

Ezzel a néhány sorral is csak egy homokszemet akarok vinni ahhoz az oltárhoz, melyen a régi hősök emlékének áldoznak azok, kik szent kegyelettel lebbentik fel olykor a fátyolt azokról a csekélyeknek látszó, de mégis jellemző jelenségekre], melyek *szabadságharcunk másfél éves tartama* alatt ezrével fordultak elő. Városunk idősebb emberei előtt ismeretesek az általam elmondottak. Milyen szép volna, ha ezek is segítenének felderíteni azokat az eseményeket, melyeknek szemtanúi voltak, melyekre világosan emlékeznek.“ P. J.

Amint a Budapesti Hírlapban a Hentaller által írott cikk apám kezeihez jutott, azonnal írt Porcs János tanár úrnak s többek közt a következőket írta:

a) Batta ekkor már nem tüzér, hanem tűzmester volt, mint olyan, már nem az ágyún ült, hanem lovon járt.

b) Batta Nácival aznap neom. működtünk együtt, mert ő a 6-ik lovas ütegnél volt, én pedig éppen e napon a 11-ifc gyalog üteghez helyeztettem át, melynek egyik felével — 4 ágyúval — a hadtest élén a harsányi part ormán álltam s az erdő szélén megjelent oroszokat feladatomban megfelelően fogadva, az egyik nyergen megkezdtém az ágyúharcot. Midőn pedig visszavonulni kényszerültem, ütegünknek a második vonalban álló másik feléhez csatlakoztam s úgy vonultunk Zsolcára. Az egy ágyúval való hősködésről tehát én nem tudok, de Battától sem hallottam semmit.“

Apám azonban nem elégedett meg ezzel a helyreigazítással sem, ugyanakkor írt Hentaller Lajosnak is a következőkben:

„Mivel ön az „igazság felderítésért küzd“, s történetet akar írni, engedje meg, hogy evégből némely észrevétellel, illetve kiigazítással szolgáljak.

Ami a véletlen találkozást és kölcsönös meglepetést illeti, az tény.

Ami pedig a Harsány parti ütközetet illeti, ott voltam ugyan, de félüteget vezényeltem, a legelső vonalban álltam s én kezdtem a tűzharcot s tartottam positiómat, míg csak ágyúim veszélyeztetése nélkül lehetett. Batta Nácival nem együtt s ugyanazon ütegnél voltunk s én arról az egy ágyús hősködésről semmit sem tudok. Az első vonalban álltam, az ágyúharcot folytattam, amíg lehetett, azután 4 ágyúmmal az üteg másik feléhez csatlakoztam, azzal együtt maradtam Zsolcáig.“

Mindezeket főként azért sorolom fel, hogy ezekből is nyilvánvaló legyen: még a kisebb, jelentéktlenebb dolgokban sem túrt az ő feltétlen igazságszeretete és végtelen szerénysége ellentmondást és egyáltalában nem vágyott arra, hogy azon kis körben, melyben őt tisztelték, legendái alakká avassák.

S. a.

Szabadulás Aradról

(Az ezedeti naplóból)

Miután minket átadtak az osztrákoknak, rendeletet adtak ki, hogy a fegyvert be kell adni és sorozásra kell állani. A tiszteknek fegyverük és lovaik meghagyattak.

Több sorozóbizottságot állítottak fel, elosztottak minket is a bizottságokhoz.

Deprimált hangulatban voltam, midőn Gr. manipuláns őrmestert egyik bizottságnál találtam. Ő mindjárt ajánlotta, hogy mivel megismerkedett az osztrák manipulánsokkal, kiviszi, hogy engem nem soroznak be, sőt elbocsájító levéllel haza engednek. A sorozóbizottságoknál litografirozott blanketták voltak elkészítve, melyek útlevelekül is szolgáltak. Minden ilyen blanketten 12 névnek volt üres hely hagyva. G-nak már volt egy ilyen blankettája, melyben csak az ő neve volt, 11 hely üres volt. Összeszedett tehát még rajtunk kívül 10 embert, akik Miskolcra akartak jönni s a blankettát, — amely azonban már az osztrák manipuláns segédjével alá is volt írva és lebélyegezve, — kitöltötte.

G. már előre elkérte tőlünk a pénzünket, — bizonyosan a manipulánst vesztegette meg vele, — azután megindultunk. Az örökön át szabadon jöttünk a felmutatott útlevéllal. Én a G. tanácsára a lovamat is vittem. Midőn azonban egy helyt az örökhöz értünk, G. egy kozáknak adta el a lovat, 12 rubelért egy 300 pengős lovat. A kozák csak 11 rubelt akart adni, azt mondván, illetve integetvén, (mert nem értettük, mit beszél) hogy nincs több. G. nem hitt a kozáknak, levétette vele a csizmája t és a 12 rubelt valahonnan a lábaszáráról kerítette elő. Amerre mentünk, G. kivitte, hogy mindenütt a város vendégei voltunk, megtakarítván így még¹ a kosztpénzt is magának.

Ami pénzt elszedett tőlünk, nem sajnáltuk, csakhogy megmenekülhettünk a kozákoktól. Mikor azonban Miskolcon még egy csákonkat is elvette, ez már nagyon fájt, mert ez is egy emléktárgyunk lett volna, amit ereklyeként őrizhettünk volna, vissza-visszaemlékezve a dicső harcokra, melyekben oly készségesen haltunk volna meg azon tudatban[^] hogy a szabadságharc szent ügyét vérünk hullásával előbbre vittük, így nem maradt más emléktárgyam, mint az altiszti tárcám,

melybe Áradról szabadulásom napló-alakban rövid néhány sorban Van bevezetve és a Pozsonyban készült fényképem, honvéd voltomnak el nem vitatható bizonyítéka s nekem a szomorú eredmények után is dicsteljes emlékem.

Ebben a naplóban a következő jegyzetek foglaltatnak:

„1849 augusztus 23. Gyula. Ma egy éve s 12 napja fogtam fegyvert. Ma vették el kardomat, mátol fogva fogoly vagyok. Itt van alphája és talán ómegája szerepemnek a magyar *sabadságháború* történetében. Kevés örömmek, sok szenvedésnek éve volt ez. Az igazság a gazsággal küzdött. Sok lúd farkast győzött. A gazság kítüzte *feketesárga* zászlóját az igazság sírhalmán. Vagy nincs igazságos Isten; vagy ha van, ezt nem engedi így maradni. Egyetlen szálacskája van még a reménynek. De azt sem adnám Franz Joseph trónjáért. Egy szikrából is lehet nagy tűz. A történet talán majd elregéli, „hogya” s „mik történtek”. Beszélni fog, beszélni kell majd gyalázatos és alacsony Ausztriáról, reguláris és mégis gyáva osztrák hadseregről; egy újonc, de elszánt és dicső és győzelmes magyar seregről. Beszélni fog orosz beavatkozásról, mert talpát nyalta az osztrák császár. El fogja, beszélni, mint vitt Bem és Dembinszky, mint verte Klapka Komáromnál a németet. El fogja beszélni, — s szemei vérben fognak forogni, — el fogja beszélni a harag és düh hangján, Görgey, a határtalan bizalmú Görgey mint adott el 22—30.000 embert s mint tette le ugyanannyi honvéd Zarándnál 1849 augusztus 13-án könnyes szemekkel fegyverét. Magyar hadsereg nincs többé, csak Komáromban s talán még Póterváradon. Aradot szinte feladta Damjanich. Muszkáknak tettük le a fegyvert, — németnek Görgey sem tette volna le utolsó emberéig. A tisztelnél megmaradt a kard.

A muszkák lovagias emberek. Bennünket tisztelnek. Tegnap már németek is jöttek. Tegnap tudtuk meg plakátból, hogy foglyok vagyunk. Ma már megszokott címünk: „hadifogoly”. A muszka átadott bennünket a németnek. Ma hallottam, hogy Palóczy is itt van. Holnap Arad felé megyünk. Szomorú sors vár reánk.

Augusztus 26. Arad. Tegnapelőtt jöttünk ide. Először is felírtak azok, kik a császárt, mint tisztet már szolgálták és az orvosok. A többieket csapatonként vezették szállásra, hol egy udvarba 5—600-at is bezártak. Én még most is szabad vagyok. Tegnap hallatszott, hogy Klapka Pozsonyt már egy-

szer megsarsolta 200.000 pengőig. Ma pedig, hogy parlamentair van itt tőle.

Szinte tegnap egy kapitányunkra 50-et vágattak, mert valami császári katonának a német Krisztusát szidta.

Mondták azt is, hogy Kiss Ernőt tegnap akasztották.

Uj hír, hogy a muszkák kihúzódnak, mert az angolok Pétersburgot már bevették. Szinte tegnap egy 300 pengős lovat adtam el 12 rubeléért.

Augusztus 30. 1849. Arad.

Tegnap három tiszt 60—60-at kapott, mert szabadon beszéltek. Ma hagyom itt Aradot, ha sikerül.

Szeptember 1. Turkeve.

Tegnap Otlak oláh faluban virradtunk meg. Onnan még Gyuláig gyalogoltunk, ott szekerre ültünk s estére Gyomára jöttünk. Onnan pedig ma 7 órára ideértünk. Ezen a tájon félig-meddig még van hitele a magyar bankónak.

Turkevében gyönyörű kálomista torony és templom van, orgonával.

Szeptember 2. Bábólna.

Ma Madarason virradtunk meg.

Szeptember 3. Miskolc.

Éjjel 10 órakor tegnap értünk a „Törökfejhez“. Hog;>; könnyebben hazasimulhassunk, azért jöttünk ennyire ki.“

Az 1849/50. évben az iskolai év első kétharmadát folytonos kétség, bizonytalanság, a besorozás előli bujdosással töltöttem, mígnem március közepén egy nagy kincshez: útlevelhez jutottam, — utamat azon órában Sárospatak felé vettem, — beiratkoztam ötödéves diáknak s hallgattam az év végéig a magán- és váltó-jogot Gortvay János tanártól, a politikát és nevelést Csorna tanártól.

A következő évben, mint akadémiai polgár, a theologiai tudományokat Somossy, Kálniczky és Zsarnay L. tanároktól hallgattam s mindenikből kitűnő osztályzatot nyertem.

E helyen is hálával akarok adózni jó apám és anyám emlékének, kik a taníttatásommal járó kiadásokat — maguktól megvonva — áldozták reám. Egész életemen át őriztem áldozatkészségüknek ezt az egyszerű, nemes bizonyítékát, apámnak egy levelét, melyet pataki diák koromban küldött nekem, melynek ma már a papírosa megsárgult, írása megfakult, de melyből jó szívük, áldozatkészségük fényesen kiviláglik és hálára intik lelkemet, melyet én érzek és ápolok is.

Szól pedig ez a levél a következőképen:

Sáfrány Mihály theologus Deáknak,

•

Sárospatakon

„Vettem legközelebbi leveledet, hogy egészséges vagy. Ez a legnagyobb örömünk, mert akkor minden reményem beteljesedhetik.

Mi az újság? — kérded. Szorosan újoncoznak, Velezd kettőt köteles adni. A honvédeket szorítják, a jövődöbeli szolgám, Tóth János volt honvél már ottmaradt; adósok vagyunk egyyel. Olvastam a rendeletet; a többek közt a papi tanulmányt hallgatók fel vannak mentve a katonai szolgálat alól. Mai napon az ökreimre passzust váltottam, a nagyobbikat 204 pengőért *me,g* is vették, jó lesz papi öltőre. Figyelmeztess, mi úton küldhessek élelmet, mindent elkövetek, amit lehet, küldök 2 pengőt, az anyád és a bátyád ajándéka.

Mi mindnyájan egészségesek vagyunk, hasonlót kívánva vagyunk

Velezd, 28. Deczember 1850. év.

Atyád: Sáfrány Mihály.“

A kápláni vizsgát Rimaszombatban a rendes egyházmegyei vizsgálóbizottság előtt letettem és 1852. év május 27-én Miskolcon Apostol Pál superintendens által káplánságra exmittáltattam, s ez állást júniusban elfoglaltam.

1856. júliusban az imolai lelkész — Török József halálával, mint legrégebb első káplán a megyében oda időtöltőnek rendeltettem. Az akkori felfogás'szerint kisebbségére *Yált* az időtöltőnek, ha azon egyház rendes lelkészének meg nem választották. Engem megválasztottak ugyan, de második helyein, mert első helyen elődömet, Pásztor Pál káplánjukat választották meg még ottlaktában. Sőt öreg főnökének még életében, amint ezt a következő bizonyítványban is kiadták és képviselőik az egyházmegyei gyűlésen is előadták:

Bizonyítvány.

„Mi Imolai Helvét hitvallású Egyház Conzisztóriuma ezennel hivatalosan bizonyítjuk, hogy 1856. július közepé “ó! 1857. év Szt. György napjáig Egyházunkban helyettes pap-ságot viselt tisztelendő Sáfrány Mihály úr ellen, nem az, hogy csak legkisebb kifogásunk is volna, de sőt mind egyéni, mind papi jellemét, mind magános, mind társas köri, mind katedrai magaviseletét szeretjük, tiszteljük, a legnagyobb szeretetre, tiszteletre méltónak tartjuk, nyilvánítjuk; annyira, hogy második helyen papunknak is osztatlan bizalommal elválasztottuk; hogy pedig első helyen nem őt, hanem tisztelendő Pásztor urat hívtuk, annak semmi más oka nincs, minthogy ez utóbbinak még köztünk I aktában, boldogult tiszteletesünk életében Conzisztóriumban ünnepélyesen kezünket és becsületszavunkat adtuk és ő nekünk viszont megígérte kezett.

Melyről is ezennel kiadjuk ezen bizonyítványunkat.

Egyházunk pecsétjével, nevünk aláírásával megerősítve

Imolán, Ápril. 19. 1857.“

Gondnok Lenkey Illés mk.

Conziszt. Lenkey Sigmond m. k.

Lenkey József mk.

Ragályi Sigmond mk.

Ragályi Károly mk.
 Lenkey Ferentz m k.
 Lenkey Sándor m. k.
 Lenkey Bálint m. k.
 Lenkey László m. k.
 Osvárh József m. k.
 Osvárh Dániel m. k.
 (P. H.)

Pásztor Pál elfogadván a chartát, én továbbra is káplán maradtam, anélkül azonban, hogy ez nekem — ily körülmények között — derogált volna.

1857-ben tehát visszamentem káplánnak Jánosiba ;meg voltam kínálva a rimaszombati káplánsággal is). Jánosiban maradandó < mai napig fennálló és virágzó alkotásomul hagytam az ifjúsági chórust, annak pénztárát és olvasó kön> /tárát.

1858-ban igazolta magát az imolai egyház, mert ismét papot kellvén választania, habozás nélkül s egyhangúlag engem választott meg, — de nemcsak, hanem miután az egyházmegye a rendes papok közül választásra akarván kényszeríteni az egyházat s engem be nem erősített, — megappelláltak az ügyet a superintendentiára, ahol azután beerősítettem.

Ekkor történt, hogy az imolai küldöttek egyik-másik egyházkerületi előkelőbb embere, hogy ügyüket megnyerjék, — megkeresvén Kun Bertalan akkori egyházkerületi aljegyzőt is —, midőn egyebek közt a gömöri egyházmegye eljárására azt hozták fel, hogy a „figulus iigulum odit“, Kun Bertalan erre azt válaszolta, hogy „Barátaim, csak is a figulus odit figulum“, de én is majd figyelemmel leszek ügyökre és ha igazságukat látom, pártolom, de máskülönben nem.“

1859-ben Mezőcsáton felszenteltettem, miután az őszi egyházmegyei gyűlésen Hét-ben a szentelési vizsgát letettem. Maklár Papp Lajos egyházmegyei főjegyző életrajzomat az úrasztalánál felolvasta s eképen végezte: „Annak idején mint lelkesült honfi a Bellona szeke-rén, most pedig mint Istennek jó vitéze az imolai szent egyházban Isten országáért vitézkedik.“

Az imolai népben jó népre találtam, mely igazán nemes volt nemcsak születésre, származásra, hanem gondolkodásra, hazafias, egyetértő, egyházas hajlamaira és irányomban mindig tanúsított barátságára, szeretet- és tiszteletteljes érzelmeire nézve is. Volt is eredménye vállvetett együttműködésünknek.

Az anyagi ügyek emelése végett pár év múlva ugyanis téglaegetést és eszerépszindely-kemencét rendeztünk be az egyház javára, mely ma is fennáll és jövedelmez.

A templomot az első évben becserépszindelyeztük, ezután a faszindelyes paróchia tetejét alacsonyabbra vettük, cseréppel fedtük be s csinos folyosóval láttuk el. A papi és tanítói fizetés majdani fedezésére, sőt emelésére magtárt alapítottunk, mely hét év alatt 300 köblön felül szaporodott.

Az imolai lelkészkedés idejére s különösen az ottani értelmes, derék nemes emberekre s arra az őszinte szeretetre, mellyel ott elhalmozták, mindig kedvesen emlékezett vissza. Később — visnyói lelkész korában — imolai kedvelt hivei közül többen és gyakrabban meg is látogatták.

Már akkor szeretett kertészkedéssel foglalkozni s az ő nevéhez fűződik azon a vidéken a rózsatenyésztés elterjesztése, melyet nagy szorgalommal és ambícióval űzött Ragályi Ferdinánddal. Az első rózsagallyakat Miskolcra dr. Tólessál Gábortól kerítette nagy utánjárással s később a rózsatenyésztés az ottani messze vidékre elterjedt. S. G.

Valamint az 50-es évek elején hiába vártuk Kossuthot (3.000 angliával, török basa franciával), éppen úgy a 60-as évek elején is hiába vártuk hosszas és erős reménykedések között Garibaldival.

1862-ben azután feltettem magamban és ki is nyilatkoztattam egy bizalmas társaságban s egész szenzációt is keltettem velem, hogyha még ez évben sem jön sem Garibaldi, sem Kossuth: megházasodom. Ezen évben június 2-án atyámat elvesztettem.

1863-ban csakugyan nőül vettem Profét János visnyói lelkész és neje — nemes Kun Zsuzsanna — leányát, Emiliát.

Ezen házasság is tűzeri hírnevemre vezethető vissza. Midőn ugyanis a szabadságharc után pataki diák koromban egy ünnepi vakáció után Patakra mentem, — az akkori viszonyok szerint persze kocsin, — több tanuló társammal Szerencsen egy vendéglőben háltunk meg útközben. Vacsora után, kvaterkázás közben tanuló pajtásaim unszolására honvéd tűzeri élményeimet beszéltem tűzzel, lelkesedéssel. Eközben egy oldalszobából egy alacsony, tűzről pattant jókedvű úrhölgy jött asztalunkhoz s megkérdezte: „Melyik az a iSáfrány Mihály?” Felállottam és bemutattam magamat. Ekkor sem szó, sem tartomány, nyakamba ugrik, homlokon csókol s csak azután kéri az engedelmet — büszkének érezvén magát, mint monda —, hogy a szabadságharcnak ezt a híres tűzerét homlokon csókolhatta. Ez a menyecske lett az én későbbi anyósom. Egy

valódi magyar honleány, büszke és bátor s engesztelhetetlen ellensége mindennek, ami osztrák. Amire különben később még nagyobb oka volt, mert férjét a Bach-korszak zsandárjai azon beszüggés alapján, hogy fegyvert rejteget — amit persze nem találtak —, elhurcolták és napokig fogva tartották.

1864-ben december hó 20-án elvesztettem anyámat.

Házasságom révén öt hó múlva, azaz 1868. tavaszán a felsőborsodi egyházmegyébe, Bánfalvára választattam meg s oda költöztem. Itt egy 93 éves, sok éven át szolgálatképtelen, magával is tehetetlen elődömnök lettem utóda, ki mellett szinte évről-évre változtak a káplánok. Nem csoda, ha sok visszaéléssel, becsúszott rendetlenséggel kellett megküzdenem. Mégis sikerült a 100 pengő forinttal már előbb tett „Lónyai-alapítvány“ ügyét rendeznem, kötvényét biztosítanom, 500 forintig felvinnem.

Egy kis magiárt is alapítottam — fele részben hátralékaimból, — s megfundálva hagytam ott, ami megnövekedve, mai napig is fennáll s azóta sok jó hasznát látta úgy az egyház, mint egyes hívei.

A visnyói lelkész — apósom, Profét János 1870-ben meghalván, helyébe augusztus 10-én én választattam meg.

1871 április 30-án ide költöztünk s ünnepélyesen be is köszöntöttem.

Visnyó népe a civilizációt tekintve nagy elmaradottság' hírében állott s ezt magam is sajnosán tapasztaltam. Hamarosan átláttam, hogy az én eszméim itt nem jó talajra találtak, mert minden újításnak ellenszegültek s áldozatkészségre érzékkel és hajlammal nem bírtak.

Létesítettünk ugyan egy énekkart, mely elég jó is volt, de tanítóváltozás miatt azután megszűnt.

Anyagi téren mutathatók fel inkább annyi amennyi sikert; pi. egyebek mellett segédtanítói alapot fundáltunk, mely a jelenben már 600 forintra növekedett; a villám által sújtott torony újra építettett, villámhárítóval láttatott el s a templomtető palakővel újra fedetett. Legnagyobb eredmény azonban, hogy a korcsmát, mely a templom, paplak és az iskola közt állott, megvettük és iskolává átalakítottuk. Ekként az iskola a falu legszebb pontjára került és korcsmai jelenetek nem zavarták többé az istentiszteleteket, mi azelőtt elkerülhetetlen volt. A templom, paplak és iskola ezután kőkeriással véttetett körül.

Van egy iskolai alap is 300 forintra, egy parochiális 68 forintra és egy lelkészi 142 forintra.

Bevezettem a téli időben a vallásos összejöveteleket és az általános ismeretterjesztő estéket is. Azonban a kívánt célt ezekkel nem tudtam elérni.

Isten segítse többre utódaimat.

Az egyházi közélet fórumán nem szerepeltem. Talán nem is termettem rá, de bizonyos, hogy nem is vágytam szereplésre.

Paptársaim közül többeknek nem tetszett, hogy Gömörből (Imoláról) jöttem ide és sokáig nem felejthették. Pedig hát hazámba, szülőföldemre jöttem vissza idegenből. Maradtam közember; éltem népes, kedves családomnak, helyi egyházamnak és emlékeimnek.

Visszaemlékezés

Kossuth-világ borsodban, Miskolczon 1848-ban

A Kossuth-világban sok szép és nagy szerepe volt Borsod vármegyének, Miskok városának és népének s e szerepekben igaz hazafias lelkesedéssel és a Kossuth szellemében helytállottak.

Március 15-ike még nem a Kossuth ténye, csak az ő szellemének előző kitörése volt, mégis amint 17-én híret vettük, 18-án már útonútfélen szavaltuk a „Talpra magyar“-t. 19-én már a 12 pont utánnymását rendeltük meg az itteni sajtónál, — ha kell, erőszakos — felszabadításával. 20-án pedig már azzal csendesítettek le tanáraink, hogy már késő van, már nem kell, hiszen a 12 pont nem követelés itt, hanem vívmány, el van fogadva a vármegyén is. 21-én kokárda, nemzetiszínű szalag mindenféle kalapokon, a melleken; a piacon zászlók, a kirakatokban nemzetiszínű kelmék. Akinek nem volt, kitette még a kanavászt is. Ily gyors tempóban, úgyszólván első percben habozás és gondolkodás nélkül folyt itt le az egész átalakulás, az alkotmány újjászületése. Felpezsdült, hazafias lázba jött úgyszólván a vármegye s különösen a város és egész népessége.

Az elégületlenségnek egy hangja sem hallatszott még azok részéről sem, kik állásukat, hivatalukat veszítették, sőt csatlakoztak ezek is — a pecsovicsok is — az új rendhez. Az adminisztrátor lelépett, az alispán lett fejevé a vármegyének s bűnbánólag kijelenté, hogy nagyon sajnálja, hogy eddig is szabadulása nem volt. A megyén a nemzetőséget szervezik rendeletére mindenütt. A városi nemzetőség Miskolcon már 26-án kirukkolt, felfegyvereztetett s gyakorlatozott, dalolva a Garas Sámuel ügyvéd által szerzett nemzetőri dalt: „Megvirradt már stb.“

Ápriis 1-én pedig átvette a nemzetőség az őrálloniásokat s a városháza előtt legelőször is a megye eddigi feje, Szatmáry Király József állott ki őrnek, mint a megye első közlegénye, kék atillában, nemzeti kokárdás csákóban, nehéz oldalfegyverrel, — fényes és lelkes ünnepeltetés között. A nemzetőség ezután szorgalmasan gyakorolt és fejlődésében gyorsan haladt, úgy hogy mikor szeptemberben Jellachich ellen kellett menni, már a legelsőekkel együtt ott volt s hírneves tényező lett a pá-

kozdi nagy és győzelmes csatában. Mintha most is látnám a szép csapatot, élén a főispánnal, a derék Vay báróval, ennek oldalán a segédtszettel, Szepessy Kálmánnal, hátul a vármegye bandáját veres nadrágban, fehér zsinóros zöld dolmányban Győri Gyuri és Siroki primásokkal.

De azért még a borsodi nemzetőröknél is hamarabb ott voltak -7 még pedig jóval hamarabb — nemcsak Pákozdnál, hanem a rácok elleni harcokban is a borsodi vressipkások. Június közepe felé ugyanis megnyílt a toborzó s többen, pl. Dobos József is a diákok közül, nem bírván honfiúi lelkesedésükkel, beálltak hamarosan.

Én Pákozdnál kerültem össze — már mint honvéd tüzér — a borsodi nemzetőrökkel s marsoltunk előre Bécs felé a megszőkött Jellachich után.

A nemzetőrök ideje 10—12 heti szolgálat után kitelt, hazajöttek s meglátták kedves otthonjukat. De akik ezalatt és később lettek honvédekké, azok közül legtöbben csak a világsi katasztrófa után kerültek haza. Én azonban a Görgey hadsereggel négy ízben jártam szülőföldemen, először 1849 februárban.

Látogatás otthon

1849 februári

A Sajó-völgyön Borsodnak — oara pátriának — határához érvén, Putnokon meg sem álltam, hanem csak úgy lóhátról köszöntve az ottani ismerős arcokat, ütegparancsnokom engelelmével kiléptem a sorból s átmentem Veiezdbe szülőim látogatására.

A délutánt látogatásokkal töltöttem, napszállat felé kimentem nyergelni. Mikor a házba visszatértem, már tele volt atyafiakkal, leginkább szomorúarcú rokon és szomszéd asszonyokkal. Kezdődött a búcsúzkodás. Sietnem kellett, hogy csúful ne járjak s el ne érzékenyedjem. El is végeztem hamarosan, — azután gyorsan ki, fel a nyeregbe s kiugrattam az udvarból, de még a faluból is és vissza sem néztem, csak a falu határától. Azok az arcok még ekkor is bizonyára szomorúak voltak, azokból a bánatos szemekből még akkor is hullott a könny értem, utánam.

Nyomott kedéllyel ballagtam tovább, s az ordó alá fordulva, sötétebb lett az alkony, elsötétültek egészen gondolataim is s eszembe jutott, hogy hátunk mögött a muszka, talán előttünk is, — talán mindenütt el-lepi az országot a muszka, az ellenség.

Más bajom is volt. Elvezényeltek más üteghez, más hadosztályba; a 6-ik lovas ütegtől, mely legelső volt a magyar lovas ütegek közt, melynél alakulása óta egy teljes éven át szolgáltam, a 11-ik gyalog üteghez s itt a Hosszú révbe kellett éppen átlépnem. Ott kellett hagynom nemcsak barátaimat, megszokott bajtársaimat, hanem a kedves, derék üteget is.

Visszaemlékezés

1898 karcsony

Most ötven éve!

Még Pozsonyban voltak a borsodi nemzetőrök; közöttük két ismerősöm — Kiszél Áron (Nyék) és Milecz Pál (Miskolc) — szinte a Mizerék kórházába került, de csak 2—3 napra, azután hamarosan jobban lettek. Én még ott maradtam, az én sebem lassabban gyógyult.

Mikor Milecz kiment, egy óra múlva visszajött és hozott nekem dugva néhány darab szafaládét, amiből oly jó étvággal ettem — a kórházi koszton mindig éhesek lévén, — hogy utána gyomorbajt kaptam. A főorvos egy dózis agraemetikát rendelt ezen észrevétellel: „No, ez meg itt lesz beteggebb a kórházban.“ Be jobban lettem, nemsokára a sebem is begyógyult annyira, hogy bekötve kimehettem vele. A jó Mizerék ki is bocsátottak, ellátva az útra jó ebédrel s utána egy jó pohár borral. Nem mentem azonnal az üteghez, hanem aznapra szabadságot vettem magamnak s megnéztem Pozsony némely nevezetességeit: a vár tájékát, a Duna partját, a királyhalmot, a koronázási templomot, az országházát. Este pedig elmentem a színházba, hol német színészek játszottak. Színház után pedig elővett a gond: most már hol hálók?

Elmentem az országházba; tudtam, hogy ott vannak szállva a borsodi nemzetőr tisztiek, úgy lehet, találkozom ott ismerősökkel is, pl. Szepessy Kálmán adjutánszal s megláthatom a báró főispán őrnagyot is. Mert csak meglátni és messziről látni is egy borsodi ismerős arcot annyi idegen közt véghetetlenül jól esett volna. Nem láthattam meg, mert később jöttem haza, csak hallottam, mikor felmentek a grádicson, de már sötét volt a lépcsőházban. Én pedig közlegényekkel háltam alant egy lépcsőházban. Másnap mentem azután az üteghez, mely túl a városon, a Morva felé volt elhelyezve.

Hogy hamarabb érjek oda, a vasút mentén mentem. A közlekedés szünetelt. Közel volt az alagút, persze, mikor belemélyedtem, elsötétült velem a világ, csak a távoli túlsó nyilas némi világa s a pálya egyenesége biztosított, hogy jó úton járok. Egyedül ballagtam. Már jóval túl voltam a közép úton, midőn egyszer csak a nyílás világossága is eltű-

nik előttem, teljes sötétség áll be, a szinte félelmetes csendességet pedig zörgő zúgás váltja fel, ami tart folytonosan és mind erősebb lesz, mintha közelednék. Csakugyan. S amint közelebb jön, meggyőződtem, hogy az bizony vasúti kocsis, de mi is lehetne más? Hanem már most mit tegyek, hogy el ne gázoljon*? Visszafordulásra gondolni sem lehet. Lefeküdtem, jól elnyújtva magamat s odatapadva a fal tövéhez, hogy ott talán csak megmarad az életem. Meg is maradt. Egy üres vagont tolt el mellettem két férfi; engem nem is láttak meg a sötétben. Megkönnyebbülve mentem tovább utamon s berukkoltam az üteghez.

Néhány nap múlva következett egy érdekes kis ütközetünk. Sötét éjben indultunk a bécsi úton a Morva felé. egy egész dandár, velünk a tiroli vadász csapat is. Nem tudom, ott volt-e a borsodi zászlóalj, — többet nem láttam őket. Már hajnal felé volt az idő, mikor megálltunk. Mi persze nem tudtunk arról semmit, hogy mi fog történni; a két kanóc égett minden ágyúba bedugva. Vártunk jó darabig, türelmetlenkedve. Egyszer azután indultunk be Neudorf nevű faluba (Dévényújfalu) s azon túl a vasúti híd felé felállottunk lövésre készen. Alul rajtunk akkor gyúlt fel a Morva fahídja, aminek felégetése volt tehát a mi kirándulásunk célja. Míg aztán a híd égett, ránk is virradt.

A németek túl a hídon akkor vették észre, hogy mi jó erősek vagyunk. A híd túlsó végén ők sáncokból ágyúztak, mi pedig a falu két végéről dolgoztuk őket kereszttüzzel. Nekünk jött azután a lovassága is, de visszavertük és elkergettük. Az irányzónk itt Szilády Lajos kecskeméti fiú volt, később a 80-as években országgyűlési képviselő. Én itt az ágyúnál a tömőfát kezeltem.

Az volt azután a különös, hogy bár biztos helyen álltunk, mert a Morva köztünk és az ellenség közt folyt, a híd túlsó vége meg leégett, nekünk, a dandár túlsó felének közvetlen a híd előtt kellett visszavonulnunk, — más út nem volt. A falu szűk téren, meredek, erdős hegy tövében nyúlt el; a híd túlsó végétől pedig a sáncokból folyvást a mi ütegeinkre lövöldöztek a német tüzérek. Azért is mi vágatva haladtunk a löirányon keresztül, a bakák meg egyes sorokban futva; nem kevés veszteséggel ugyan, de ami lehetett volna tízszer annyi, ha a német tüzérek jól lőttek volna.

E kirándulásról nem találtam semmit a történelmi leírásokban, pedig ez is hozzátartozik.

Itt történt, hogy amint a bakák előtt egy ellenséges gránát leesett és ott maradt sisteregve, egy cigány baka felkapta s még ki sem mondta végig, amit akart, a kezében felrobbant és megölte.

Másnap vagy harmadnap mentünk át azután a Dunán Zondorfra. (Ma Murány és Zaránd.)

Ott időztünk több napon át, beszállásolva a jó szelíd sváb atyafiaknál.

December 1-től már elő is léptünk, t. i. én és Batta Náci, a pataki diákokból lett s mindvégig jó bajtársak: alágysokból főágysokká lettünk, a 8 kr. lénung 12-re emelkedett. Meg is takarítottuk a 4 krajcárt, sőt többet is, hogy ha majd irányzókká leszünk, legyen miből kardbojtot, bugyellárist stb. venni; húst ingyen kaptunk. Egyszer mégis arra határoztuk magunkat, — amint pénzünket megszámláltuk, — hogy csapunk kivételesen egy jó vacsorát a fogadóban s megiszunk ketten egy itce bort. Ügy is lett.

Visszaemlékezés

1898 március 11

(Levél Porcs János ref. gimn. tanár úrhoz)

Tisztelt Tanár Úr! Kezemben a „Szadság“ tegnapelőtti számával s olvasva, hogy a gimnáziumi ifjúság is megteendi a magáét 15-én, visszaszáll emlékezetem egy félszázaddal a múltba — 1848-ba, keresgélek akkori naplóm és diákéletem egymást felvilágosító és kiegészítő lapjain s amit ott lelek a diákéletre vonatkozót, indítatva érzem magamat, hogy Önnek a következőkben megírjam.

Mi nem politizáltunk; nem is tudtuk, mi fán terem az. Tanultunk ugyan már nemcsak logikát, fizikát, hanem legalább mi legnagyobb diákok a metafizikán, etikán, eszthetikán, statisztikán, pedagógikán s tudja Isten miféle „ikán“ is túl voltunk már; de politikát még nem tanultunk. Olvastunk is sok verset, novellát, beszélyeket, regényeket a már akkori is szép ifjúsági könyvtárból, — de politikát nem. Eljártunk szabad óráinkban a vármegyei gyűlésekre, nagy érdeklődéssel lestük és hallgattuk a karzatról a szónokokat: az elbájoló /Szemerét, mikor itthon volt; a pergő, pattogó nyelvű Ragályi Károlyt; egyik-másik híresebb prókátort, akiket aztán hogy tört össze meg össze a mindnyájukon domináló Palóczy, mikor az adminisztrátori intézmény fény oldalait számlálgatták, fejtegették (Vadnay Lajos); —láttuk, mint szorongott, mennyire feszélyezve volt az elnöki székből a jó öreg K. J. adminisztrátor és csakis azzal védte magát és hivatalát, hogy ő nem kereste, nem is vágyakozott rá; de úgy tudja, az volt a cél ez intézménnyel, hogy a kiérdemesült alispánok is emelkedhessenek és a gyengébb jövedelmű egyének is nyerhessenek jelentékenyebb jövedelmű hivatalt. Palóczy szól aztán ismét, aki kijelentette, hogy itt nem személyről, hanem az intézményről van szó; mert az ő személyét osztatlanul tiszteli az egész vármegye ép úgy, mint vicispánsága hosszú évein keresztül mindig tisztelte. Ilyeneket tudunk. Azt is, hogy van az országban és megyében konzervatív és liberális párt; amazokat „fontolva haladóknak“ gúnyolják, — ezek mindent rossznak, gyűlöletesnek tartanak, ami a bécsi kormánytól származik; de

positív irányzatukat, törekvésük céljait nem ismertük, sőt nem is gondolkodtunk ezekről.

Hanem mikor meghallottuk március 16-án, hogy Franciaországban ideiglenes kormány alakult, a köztársaság ki van kiáltva;

17-én, hogy a diétáról a nádor vezetése mellett 80 egyénből álló küldöttség ment Bécsbe követelni a felelős parlamentáris minisztériumot, közteherviselést, úrbériség eltörlését stb., hogy Bécsben is, Németországban másfelé zenebonák történtek; kivált meg ahogy

18-án már olvastuk az egyesületben a pesti dolgokat, sőt a 12 pontoknak egy példányát már kezünkbe is kerítettük, — a „Talpra magyar-t első nap leírtuk, megtanultuk, úton-útfélen deklamáltuk: ettől fogva mindnyájan politizáltunk, mint villany-delejes áram hatottak a hírek a diákság aprajára, nagyjára; egyebet sem akaródozt tenni senkinek, mint politizálni s égtünk a vágytól újabb híreket hallani s részünkről is tenni valamit.

19-én el is mentünk: én, Nyilas, Papszász és Kazay Berta a nyomdába és megrendeltük 200 példányban kinyomatni a pesti 12 pontokat, hogy másnap kiragaszthatjuk az utcaszögletekre. Ebből azonban nem lett semmi, mert bár az idősebb Rác Ádám megígérte, — hivatkozván mi a már szabad sajtóra, — ahelyett, hogy kinyomta volna, bejelentett bennünket Papp János rektor professzornak, aki is

20-án azonnal összehívá az iskolaszéket s elébe gyűjté az összes ifjúságot s bőven kapacitáltak bennünket, hogy ne higyjünk el minden hírt, különösen az olyan bőven támadó rémhíreket, hanem olvassunk újságokat, iratkozzunk polgári egyesületi tagoknak; amennyiben pedig a köznéppel érintkezünk, igyekezzünk azt a közte elterjedő balvéleménytől és rossz hírektől megvédelmezni és ha valamit rosszul értene, azt neki megmagyarázni, vele helyesen megértetni; mert most akár pórzendülés lenne, akár a köznemesség lázadna fel a közadózás miatt, hazánkat végveszedelemre juttatná. Sőt a proletároktól is félni lehet stb.

Amint az ifjúság eloszlott, én, Nyilas és Papszász még ottmarasz tat tünk, a könyvtári helyiségbe hivatunk és szép szavakban élónkbe adatott, hogy a 12 pontot kinyomatni már késő és szükségtelen is, mivel azok már ki vannak viva. Amiben mi meg is nyugodtunk. Nekem pedig otthon szemrehányásként meg kellett hallanom, hogy a szomszédban a vicispán azt beszélgeti, hogy én sajtó-inspektor vagyok.

21-én minden diáknak volt már kokárdája, csakhamar Kossuth-k.'Japja, nemzeti bokkrétával; a magas kalap sutba került, temetésre sem tetTe fel többé a legkisebb diák sem. A vicispán főúrrá tétetett a megyében, az adminisztrátor lemaradt; az egyesületben sajnálták a jó urat

sokan és emlegették, hogy folyamodni kellene érte s őt kérni főispánnak; — így éreztünk s gondolkoztunk mi is.

22-én Tréki József azt a hírt hozta az iskolába, hogy a holnapi megyei gyűlésen a gazdaemberek meg fogják támadni az urakat az adó miatt.

A diákok folyamodtak Palóczy úrhoz, engedje meg, hogy külön nemzetőri csapatot alakítsanak.

23-án a megyei gyűlés csendesen folyt le.

Palóczy úrtól válasz jött a folyamodásra, amelyben mielőtt felelne, egy megfejteni, kidolgozni való témát adott az ifjúságnak, hogy azon gondolkozzanak és dolgozzanak, ha készen lesznek vele, majd akkor felel. De bizony senki sem törte azon a fejét.

A hídon az iskolánál megállított egy úri ember — Korláth ügyvéd, félóráig bosszantó, de — mint monda — szeretetből származó beszéddel figyelmeztetett, miszerint hallja, hogy én lázítok s a népnek szónoka vagyok stb.

(E levél többi része a már előbb közölt Naplóban bennfoglaltatik.)

A toborzás első napján mindjárt beállott vörössipkásnak Osváth Lajos, aki mint főhadnagy végezte s csak néhány éve, hogy meghalt, mint nádudvari pap; őt követte Tréki Török Józsi, aztán egy más Török, Farkas Feri, Dobos Józsi stb. A szünidőben pedig, mely mostan a rendesnél hamarabb következett, még többen; még később pedig a kisebb tanulók közül is sokan ki egyik, ki másik csapathoz. Fejes Pista, — a legszebb szopránista gyerek — mint huszár esett el, Hacsai János, Butykayval s Kovács Edével szolgált egy 12 fontos ütegnél.

Általában a miskolci iskolát s megyénket képviseltük elég jól a tüzérségnél is; az a veressipkás 9-ik zászlóalj pedig, amint eddig egyes-egyedüli volt a i^eres sipkájával, épúgy az összes forradalmi magyar hadseregben a legkitűnőbb zászlóalj lett s a legtöbb dicsőséget aratta. Maradtak ugyan a diákok közül altiszteknek is, sőt talán közlegénynek is, de mindezek is lehettek volna tisztékké, ha más zászlóaljhoz menni vállalkoztak volna, de többen inkább maradtak alárendeltségben, semhogy tisztéknek más csapathoz mentek volna.

Szeretem hinni, hogy a mai iskolai ifjúság is méltó utóda lenne az ő veressipkás elődeinek s valamint ma megteszi kegyeleti kötelességét, megtenné bátran s önfeláldozó készséggel a 48-ikihoz hasonló körülmények között is az iskola becsületéért, a hazáért és szabadságért.

Üdvözlöm okét s önt és Önben a derék fiúk többi derék tanárait.

Tisztelettel: Sáfrány Mihály ref. lelkész.

Íme ez a levél is arról tesz tanúbizonyságot, hogy azoknak a hazánk történetében arany betűkkel írt napoknak fel-

világosításához és megértéséhez imennyi (gyöngyöt lehetne!
még összeszednünk, ha az ilyen feltétlen hitelt érdemlő ta-
nuk közvetlen tapasztalataikat közzétenni szívesek volnának.
Átadom ezt a közönségnek, hogy a nagyok elmélkedje-
nek felette a mai napokról, — azok az ifjak pedig, kikhez
közvetve szintén szól, tanuljanak belőle igazi hazaszeretetet.
Pores János.

Az iratok között találtam az alábbi levelet. Nem tudom, kihez szól s annak idején elküldetett-e az illető tanár úrnak, de mivel a sárospataki főiskola szempontjából érdekes adatokat tartalmaz, az alábbiakban egész terjedelmében felveszem.

S. G-

Nagyon tisztelt Tanár Úr!

„A szabadságharcban résztvett pataki diákokhoz“ a Sárospataki Lapok 51. számában közölt felhívásáról én is értek. Pedig tán nem is kellene értenem. Nem is értenék, ha a cím úgy állana, mint alább olvasom, hogy „pataki deákokból lett honvédek“; mert én miskolci diákságból mentem katonának, valamint Kiss Lajos tüzérhadnagy. A névsorban Kovács István (nem Károly) tüzmaster, Papszász József és Tréki Török József is; de mert azután mindnyájan (sőt Molnár Pál is) pataki diákokká lettünk s így a címbe beleférünk, — értek róla én is; — sőt egy más reflexiómat le is firkantom, csak úgy futtában, minden rendszer nélkül, amint eszembe jut és tollamra jön, — amiért is bocsánatot kérek.

A „honvéd“ szervezetet ami illeti, honvédek csak azok voltak, akik akkor 1818-ban önként vagy sorozás útján több évre léptek be „huszárezredbe“, vagy „gyalogzászlóaljba“, vagy „tüzérütegbe“. De nem illette e nevezet a régi, bár itt szolgált gyalogosokat, huszárokat és tüzéreket. Sőt nem voltak honvédek a nemzetőrök sem. A nemzetőrség minden faluban szerveztetett, hamarosan. Miskolcon már 1-ső áprilisban átvette minden ponton a katonai váltalást. Mikor pelig Jellachich betört, a megyéknek nemzetőri csapatokat kellett elébe küldeni. Küldött p. o. Borsod egy egész zászlóaljat, 1200 embert; parancsnoka, őrnagya volt b. Vay Lajos főispán. Zemplén szintén gr. Andrássy Gyula őrnaggyal; Abauj szinte; Torna csak egy századot, Lovász Miklós alispán vezérlete alatt. Mindezek és a többi nemzetőri zászlóaljak is csak rövid szolgálatra, p. o. a borsodiak 10 hétre vállalkoztak, — ez időt kitöltvén, hazamentek. Ennyiből állott szolgálatuk. Ezek szol-

gálata tehát így meritálaridó. — annak pedig ilyenek az őn névsorában.

Pálkövi gróf p. o. legbiztosabb közvetlen tudomásom szerint a zempléni nemzetőr zászlóaljban volt százados, — a schveháti ütközet után Pozsonyban még beszéltem vele, s többet nem láttam. A zászlóaljávai hazajött december végével. Hogy honvéd és pedig¹ őrnagy lett volna, azt sohasem hallottam, még később Patakon sem.

Futó Samu igen; ő önként ment a 9-ik veressapkás zászlóaljba, onnan pedig később egy másikba századosnak.

Kiss Lajos 12 fontos ütegnél szolgált, — hadnagy volt.

Kovács István tüzérirányzó (kisgyőri pap fiú) velem szolgált; mint pap alsó Borsodban halt meg..(Kovács Károlyról nem tudok.) Szeremley és az Édes-fiúk másfelé tüzerkedtek.

Baksay Dani barátom kiment Kossuthtal; Viddinből jött vissza. Soltész Sándor öccse volt S. Ferenc tanárnak.

Batta Ignác velem szolgált; kitűnő irányzó, majd derék tűzmes-ter volt, még szinte él, úgy tudom, Nyiregyházán lakik.

Barna Antal (nem András!) Tornában körtvélyesi pap volt 2 évig; Munkácsra való, él. Gál Elek huszár volt. (Az egyszerű honvéd nevezet alatt mindig bakát értünk.) Nagy úr a Nyirben valahol.

Yajányi Lajos szintén nemzetőr volt a tornai században; később ugyan lehetett guerilla is, de erről semmit sem hallottam. Ilyes dolgok feljegyzésében tévedhetett Balogh Gyula.

Nyilas Samu nem szolgált. Ő otthon ült; talán nem is látott ellen-séget. A névsorból törlendő.

Szini keresztneve Károly volt. Valami íróféle ember lett belőle.

Réthy József (nem Ferenc) Gömörben mint kálósi pap halt meg.

Tréki Török József nem tüzér, hanem veressipkás altiszt volt, Miskolcon mint elemi iskolai tanító halt meg.

Tudtommal pataki diákból lett honvédek voltak még:

Béky János, tanító volt Göncön, onnan elvitték foglyul és egy teljes éven át magánbörtönben volt. Lakott Szepsiben sokáig, végre mint csobai tanító halt meg.

Szilágyi János bánhorváti tanító, — él.

Demeter János felsőborsodi martonyi pap, — él.

Gönczy Pista tüzér volt, meghalt korán Nyiregyházán mint mérnök.

Jakabházy Gyula szintén tüzér volt, a mi ütegünkben is.

Nemzetőrök voltak:

Nagy Sándor felsőborsodi, székácsi pap és Nagy Károly úr

Megyasszoról az abauji zászlóaljban, — Nagy Kálmán cigáncli pa[^]píú, nemrégén halt meg mint pap a Nyírben, Balkánon.

Természetes, hogy sokan elestek, sokan pedig, ha élve maradtak is, nem jöttek többé iskolába. A legtöbben pedig; azóta haltak el. Azért nagyon kevesen vagyunk immár, akik bizonyosságot tehetünk. Én kivált, kinek — kevés időt töltvén Patakon — csak kevés ismerettségem volt. Nem is sokat adtunk rá, hogy valaki honvéd volt, mert egymásra mindnyájan voltunk. Az volt inkább feltűnő és kivétel, ha valaki nem volt. Azért találkoztak is, akik átallották bevallani, hogy nem voltak, erősítvén, ahol lehetett, hogy igenis voltak. Sokan voltak a gimnáziumból 14—15 évesek is, — többen a miskolciból is.

Nehéz dolog lesz, sőt lehetetlennek tartom teljes névsort szerkeszteni; most már kevesen vagyunk, azok is nagyon széjjel. Pedig igazán érdekes lenne a jövő kor előtt, kivált saját leendő unokáink előtt, tudva azt is, hogy mind önkéntesek voltunk.

Örülnék, ha írásomból annyi amennyi felhasználni valót ki tudna böngészni.

Visnyó, 1899. december 20.

Sáfrány Mihály lelkész.

Batta Náci

Batta Náci sárospataki diák volt, mint ilyen állott be honvédnek. 1829 Imárcius 24-én, Szabolcs megyében született, tehát alig 19 éves volt akkor. A tüzérséghez lett besorozva s az egész szabadságharcot mint tüzér küzdötte végig a Görgey táborában, Sehweháltól Világosig.

Apámmal egy üteghez került és a Harsány-parti (geszti) ütközetig együtt is harcoltak. Kezdetől igen jó, benső baráti viszonyban voltak; amint azonban a hadjárat alatt elszakadtak egymástól, évek hosszú sora telt el, míg a régi jó bajtársak — kik a hadjárat alatt egy-egy alkalommal egymás életét is megmentették — véletlenül találkozhattak (amint azt előbb Hentaller Lajos a Budapesti Hírlapban leírja) s felidézheték egymásnak a rég elmúlt idők dicsősége! napjait és elmerenghetnek azoknak gyászos következményei felett.

Az a benső baráti viszony, mely a szabadságharcnak ezt a két egyszerű bajnokát a legnehezebb időkben egymáshoz fűzte, indította arra, hogy boldogult apám emlékirataiban az ő emlékének is szenteljek néhány sort, annyit csak, amennyit részint apámtól hallottam, részint a Batta hozzátartozói révén megtudnom sikerült. Sajnos, e tárgyban hozzá intézett levelemre súlyos betegsége miatt tőle már nem, hanem fiától kaptam választ, s így csak általánosságban mondhatok el egyetmást.

Résztevett természetesen ő is minden nevezetesebb ütközetben. Iglónál az éjjeli rajtaütés alkalmával combján szuronyszúrástól megsebesült; sebét kimosatva és bekötöztetve azonban tovább szolgált az ütegnél; ekkor lett tüzemester.

A tokaji csatában történt, hogy menekülés köabeü a? ellenséges lovasság közül egy tiszt az ő lovát revolverrel lelőtte, Görömbey nevű honvédtüzért pedig levágta. Görömbey hatalmas fejevágást kapott, leesett lováról a kerítés mellé, ő pedig, t. i. Batta, lelőtt lova alá bukott s ez volt

szerencséje. A lovat ugyanis az elhaladó lovasság összehozta, de neki semmi baja sem lett. Mikor elmúlt a veszedelem, ki tápázkodott a ló alá, megtapogatta magát s látva, hogy nincs semmi baja, a kerítés mellett eszméletlenül állapotban lévő Görömbeyt vállára vette, bevitte egy közeli udvarba, ott kimosogatta a sebeit, kötéssel látta el és gondoskodott biztonságba helyezéséről. Görömbey felgyógyult s később még több csatában vett részt. Ezen eset után Batta hazakerült a szülői házhoz s míg lovat tudott keríteni, három-négy napig otthon volt. Kedves epizód volt, mikor az édesanyja, magánkívüli örömeiben kérdezte: „Mit főzök ebédre, lelkem egy fiam?” A hadjárat nélkülözéseit már megszokott honvédtüzér azt feleli: „Habart paszulyt. édes jó anyám!” A jó anya, kd lelkét kiöntötte volna fiáért, kire álmatlan éjszakáján könnyek közt gondolt: könnyekre fakadt, mert gúnyolódásnak vette fia kívánságát, mikor ő annyi sok minden jóra gondolt. Pedig fia tényleg arra vágyott, az édesanyja által szabolcsi módra készített jó habart paszulyra.

Ezután ismét visszatért az üteghez és Világosig végigharcolta a szabadságharcot.

Világosról teljes katonai ruházatban menekült s egész Nyíregyházáig sehhol fel nem tartóztatták. Nyíregyházán azonban muszka katonák állták útját, kiknek egyikét hirtelen levágva elvágatott s otlakó nagybátyjához menekült. Sikertült neki elrejtve maradni, nem került muszka kézre s nem lett besorozva. Anyjának azonban nem merte tudtára adni életbenlétét és hollétét, mert attól tartott, hogy besúgók révén elfogják. Két évig siratta a szegény anya, míg végre a pataki kollégium küldte az örömhírt, hogy él s mint pataki diák folytatja tanulmányait. Képzeltetni a bánatba merült édesanya örömét, boldogságát.

Batta kitűnő lovas volt és a ló megítéléséhez igen jól értett. Midőn apám hadnagy lett és lovat keresett, Battáf kérte fel, hogy válasszon neki egy jó lovat, mert az altiszti ló, az ő „Sárgája“, nagyon rázós, kényelmetlen. Batta felültette vagy tíz lóra, de a Sárgánál mindegyik rázósabb, kényelmetlenebb volt. Végre Batta — nem szólva semmit — a régi Sárgájára ültette fel, s az pompás volt. így azután a Sárga, mely mégis csak legjobb volt, megmaradt tulajdonában és elkísérte, elvitte Világosig.

Mint fentebb említtem, a két jó barát egymás életét is megmentette egy-egy alkalommal. Isaszegnél történt, hogy kettőjük közé csapott le egy gránát. Minthogy füstölt — tehát fel volt vágva —, mindketten egyszerre ugrottak a gránáthoz. Batta gyorsabb volt, megragadta a füstölgő lövedéket és messzire akarta dobni. A gránát azonban éppen a dobás közben felrobbant s bár megmenekültek, Batta a kezét súlyosan megsértette, amiből azonban szerencsére felépült.

Ugyancsak Isaszegnél, midőn az ütegnek vissza kellett vonulni, Batta leesett az ágyúról. Ekkor apám, — bár a nyakukban volt az osztrák. — a rohamban futó lovakat megállította, Battát felszedte s megmentette az elgázolástól.

Batta szintén ott volt Budavár ostrománál mint tüzér, később az ostromágyúknál résztvevő Budavár ostromában is. A sors úgy hozta magával, hogy ezen dicsőséges napok után a két jó bajtárs csak egyszer találkozhatott. Levélileg — a nyugdíjúgy alkalmával — többször érintkeztek s azokban is fel-felcsillogott a 48-as honvédtüzérek büszke önérzete és a bajtársi szeretet kedves emléke.

S. G.

Kossuth Lajos születésének

100. évfordulója

Természetes folyománya volt az ő rendíthetetlen hazaszeretetének és megingathatatlan szilárd jellemének, hogy életének utolsó percéig rajongott Kossuth Lajos eszméiért, a szabad, független magyar hazáért.

Híve volt Kossuthnak, míg élt Kossuth s midőn a lapok gyászkeretben hirdették halálát, felújultak előtte a, nagy napok és a dicső csaták emékei, fel a nemzetnek és száműzött atyjának szenvedései. Elvonult dolgozószobájába s a gyászkeretes lapot telezokogta honfiúi mély bánatának fájó könnyeivel. S ha valaki szívének legszentebb érzelmeiből merítette a gyászbeszédet, melyet Kossuth Lajosért szerte az országban mondtak, úgy ő ebben bizonyára a legelsőök között volt.

Midőn a 100. évforduló alkalmából megszólaltak a templom harangjai, az egykori honvédtüzér, bár lélekben még inindenkép a régi, testben és erőben már meggyengülve, de azért a 48-as idők lelkesültségével készül áldozni annak a nagy szellemnek, kinek szavára „akkor elment“ ő is. övéinek nem sikerül a fárasztó szogálattól visszatartani s aggódva kísérik templomi székébe s kérve-kérik a jó Istent, hogy adjon neki annyi erőt, amennyivel ezt a munkát elvégezheti. A templomi ének után fáradtan lépdél a szószékbe. Alig hallható, gyenge hangon mondja imáját: „Száz év előtt Te adtad őt nekünk, hogy a Te lelked fényével világoljon előttünk és az Ígéret földjére vezesse be a Te magyar népedet/”

„A Te kiválasztott embered volt ő is, mert erővel, hatalommal jelent meg közöttünk, hogy újra építse a hazának meggyengült alkotmányát.“

„A Te szolgád volt ő is, mert a Te nevedben hirdetett egyenlő emberi jogokat, szabadságot és testvéri szeretetet a Te népednek.“

„Hálát adunk Neked, mert szükséges időben küldted őt, hogy zengő szavával felköltse mély álmából erőtlén nemzetünket és ismét nagygyá, életképessé tegye e hont a felszabadított millió lelkek által. Tiéd egyen a dicsőség, óh népek Istene, a szabaddá lett magyar népnek atyjáé! Tiéd legyen a bála a szabad magyar földért, amelyet véráldozattal szenteltek meg a szabadság bajnokai!“

Hasonló szellemben tartotta emlékbeszédét, mélynek folyamán magával ragadta a lelkesedős szent tüze; a gyenge testben új erő éledt, a sápadt arc kigyúlt, a bágyadt szemek tüzfényben ragyogtak.

S midőn az elköltözött nagy szellem egész életét, munkálkodását, eredményeit vázolta és hálára intette népét, hangja elérzékenyült s ereje alább hagyott; már-már támogatására akartak ott lévő övéi menni: újra erőt vett magán, még akart mondani valamit. Szívében volt s el tudta, még mondani „Boldog vagyok, mikor már-már a sír szélén állva arra gondolhatok, hogy ismertem, láttam őt testi szemeimmel, hallottam szavát s láttam gyújtó szónoklatának csodás hatását; tanuja voltam az ő nagy tetteinek, annak az egész csodás kornak, melyet ma is és mindvégig Kossuth-világnak fognak nevezni. Hálát adok Istennek, hogy éppen akkor oly korban s oly ifjúi erőben voltaan, hogy azt a szent ügyet, melyet ő képviselt, ifjúi lelkesedéssel szolgálhattam, azt a nemes harcot én is végigharcolhattam és részesének tudhatom magamat annak a dicsőségnek is, amely dicsőséggel a Kossuth-világ harcosait megdicsőítette a történelem.“

S midőn a neki már nehéz szolgálatot elvégezve hazatért, testben kifáradva, de lélekben megkönnyebbülve monda: „Így teljes az én dicsőségem, így az én boldogságom.“

Hű volt Kossuth eszméihez Kossuth halála után is. S midőn elhatározott dolog lett, hogy Kossuth Ferenc haza jön, fanatikus hittel vallotta, hogy a függetlenségi eszmék előbb-utóbb új életre kelnek. Remélte, hitte, hogy a Kossuth Lajos szelleme átjárja az igazi magyar nemzetet.

S. G.

Az 1901-ik évben létesítették a 48—49-iki honvédek részére a rendszeres nyugdíj. Tudvalevően addig kegydíjat élveztek azok, akik nagy utánjárással, protekcióval és gyakran meg nem engedett úton-módon szerzett bizonyítványokkal „beigazolták“ honvédtiszti mivoltukat. Többen, kik ismerték apám szabadságharci szereplését, biztatták, hogy kérje ő is a kegydíjat, mit mások már többen, sőt jogtalanul is élveznek. Ezt mindig a legnagyobb méltatlankodással utasította vissza, mert — amint megjegyzi — „ha ezt megtenné, lealacsonyítaná magát és nem volna méltó a honvéd névre, amelynek dicsősége éppen abban rejlett, hogy önzetlen lelkesedéssel, önként sorakoztak Kossuth zászlaja alá. A hazának szent ügyét szolgálták hazafiúi kötelességgel, amelyért jutalmat igényelni becstelen gondolat volna.“

Ettől az álláspontjától nem tért el soha. Midőn azonban a nyugdíjügy rendeztetett, midőn tehát az általánosságban s törvényileg mint „nyugdíj“ és nem „kegydíj“ létesítették, még mindig nagy nehézségekbe került rávenni, hogy folyamodjék a nyugdíjért s csak azáltal sikerült, hogy különben nemcsak honvédtüzér-tiszti volta, de egyáltalában honvéd volta sem lesz elismerve és beigazolva. Így azután mégis kérte a nyugdíjat (az alább következő kérvénye szerint), nem is számítva arra, mily nehézségekbe fog ütközni honvédtiszti mivoltának igazolása.

A törvény szerint ugyanis tisztet csak két más tiszt igazolhatott.

A gömöri és borsodi honvédegyletektől megvolt a honvéd-igazolványa, de Dobos József veressapkás főhadnagyon kívül más tiszt, ki őt ismerte, — tudtával — már nem élt. A régi tüzér bajtárs, Batta Náci élt és kész lett volna igazolni, de ez a legautentikusabb tanú, — kivel csaknem az egész szabadságharcot együtt, egy ütegnél élte át, — tüzemester volt s most előkelő, intelligens, teljesen megbízható úri volta dacára tanúnak nem volt elfogadható. Hosszas utánjárás után, — felkeresve az országos honvéd központi bizottság ügyvezető főjegyzőjét, Mikár Zsigmondot, — járván Görgeynél s igénybe véve gróf Serényi Béla és Hentaller Lajos országgyűlési képviselők közbenjárását, — végre 8 hónap múlva honvédtüzér hadnagyi rangját igazolták és a nyugdíját kiutalták.

„Nem az egyéni dicsőséget keresem én“, — mondja e tárgyban Hentallerhez írott levelében, — „nem is azt az 500 koronát, de mivel a tiszti kinevezésemre vonatkozó parancsot nem lehet feltalálni, kétségessé lett nemcsak tiszti rangom, de még honvéd mivoltom is.“

A hatvani ütközetben leírt szereplése alapján hozzátartozói befolyására megfolyamodta a törvényileg kilátásba helyezett kétszeres nyugdíjat is. Dehát kik igazolták volna az ő magatartását, mikor tiszti rangját is — ami pedig köztudomású volt — alig sikerült igazolnia? Erre nézve írja Hentallernek:

„A történelemírók még Psothe ezredesről sem emlékeznek meg elég méltánylólag, nemhogy kisebb honvédtüzérekéről, ütegparancsnokokról. Pedig nem mi voltunk-e mindig az első vonalban? Hány harcot döntöttünk el, hány győzelmet vívtunk ki pusztán ágyúval! Tudták — mert látták ezt — sokszor csak lőtávolságból bakáink, huszárjaink is s ők respektáltak is bennünket; a dandár s összes parancsnokok, tábornokok szerettek, a nemzetnek jólesett hallani, hogy az osztrákok és muszkák is francia tüzéreknek képzeltek bennünket s most a mi számunkra nincs elismerés; mi, az üteg- stb. parancsnokok a szabadságharc történelmében névtelenekké lettünk, képviselve nem vagyunk.“

S. G.

Nagyméltóságú Miniszterelnök ír!
Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságodnak az 1848/49-es honvédek állami ellátásáról intézkedő, 3000/11—1901. sz. alatt kiadott rendeletében körülírt kedvezményeket, mint 1848/49-ben tényleges szolgálatot teljesített honvéd-tüzér hadnagy, én is igénybevenni óhajtom.

1848-ban ugyanis — már augusztus hó első napjaiban — Pestre mentem s ott a honvédtüzérség kötelékébe mindjárt az alakulás kezdetén beléptem. Miután a Neugebaudében jó hat hétig képeztettünk, gyakoroltattunk, a legelsőül szervezett honvéd lovasütegbe osztatván be, szeptember 20 körül Psotta Mór százados ütegparancsnok vezérlete alatt Székesfehérvárig vonultunk Jellaschich elé, akivel 29-én Pákozdnál megütközvén, felvettük a tűzkeresztséget győzelemmel, dicsőséggel. Itt Moga, majd pedig Görgey tábornok alatt tüzerkedtem egés'z Világosig: 24 kisebb-nagyobb ütközetben, mint tábori tüzer — természetesen mindig nyílt téren s mindig az első vonalban, — hat hónapon át mint köztüzér (alágyús és főágyús), a hetedikben mint rendes irányzó (tizedes), a nyolcadikban mint tűzmester, az utolsó négy hónapon át s legelőször a nagysairlói ütközetben mint hadnagy, mindig azon egy ütegnél, mely később a VI. számot kapta; kivéve a legutóbbi 20 napot, melyre a XI. gyalog üteghez téttem át, s melynek kötelékében csakis három: a harsány!, zsolcai és gesztelyi ütközetben vettem tényleges részt.

A) Az ide A) alatt csatolt okirat szerint honvéd voltom igazoltatott a gömörkishonti honvédegylet által, melynek választmányi tagja voltam.

B) Majd lakhelyemet változtatván, igazoltatott a B) alatt csatolt igazolvány szerint a Borsodmegyei Honvédegylet által is, mely utóbbi igazolja hadnagyi rangomat egyúttal.

C) alatt születési bizonyítványomat,

D) alatt pedig Nagyméltóságod hivatkozott rendelete értelmében

feddhetetlen előéletemről; szóló bizonyítványomat mellékelve, esedezem: Méltóztassék javaimra a Nagyméltóságod már hivatkozott rendelete értelmében az 1848'49-iki honvédlhadnagyok javára megállapított 504.— korona évi nyugdíjat utalványozni, s annak fizetésére a miskolci kir. adóhivatalt utasítani.

Nagyméltóságod 3000/11. sz₄ rendeletének III. 14. szakasza módot nyújt arra is, hogy aki magát valamely módon kitüntette, annak illetménye a rendes nyugdíj kétszereséig felemelhető. Én mindedig segélyt nem kaptam, soha nem is kértem, pedig szegényes falusi hivatalom csekély jövedelme, népes családom fenntartása, gyermekeim növeltetése mellett eddig is rám fért volna. Most azonban a Nagyméltóságod jóvoltából beállott új helyzetben nem tiltja szerénységem, honvéd önérzetem pedig' még bátorít, hogy hadnagyi nyugdíjammak a kétszereséig felemelését is igénybe vegyem.

Én ugyanis az irányzó állásból, — melynél magasabbat honfíúi tiszta lelkesültségem mellett nem ambitionáltam, — tűzmesterré léptettem elő soronkívül, kitüntetésből a kápolna-verpeléti ütközet után.

Mint tűzmester is önként mentem a tűzbe irányozni, p. o. 1849 április 2-án a hatvani ütközetben, ahol előbb szerencsésen vetett gránátjaimmal egy rakétaütegnek, később egy hatfontos ütegnek felettébb veszélyes kereszttüzből mentettem meg ütegünket és fedezetünket, — Pöltenberg tábornok szemeláttára egy ellenséges lőszerkocsit is felgújtván, — aminek következtében másnap ott, — a hatvani gyepen, — már mint hadnagynak gratulált nekem Pöltenberg tábornok szárnysegéde. Alig mertem elfogadni a nagy feladatokkal s súlyos felelősséggel járó állást, jobban örültem volna egy érdem jelnek; de ilyet Görgey akkor még nem osztott. Mint hadnagy is, a zsolcai ütközetben nemcsak hogy félüteget önállóan vezényeltem, hanem közvetlen én irányítottam oly szerencsével, hogy Liptay N. dandárparancsnokunk aznap estve a (népes közvacsorán e szavakkal mutatott be a tisztikarnak: „Legtöbb kárt tett a muszkában“, — amit a lapok is hirdettek, sőt itt nagy vidéken, mint szállóige ma is ismeretes.

Mindezt életem végén a papi szavamra állítom s reménylein azért, hogy e szavaimmal Nagyméltóságod előtt is hitelre talállok, s utóbbi igényem elismerését és tetteges méltánylását is tőle tiszteletteljes bizalommal kérhetem és várhatom. Megkísérlendem ugyan, sőt máris munkába vettem az objektív igazolást; de rám nézve sietős a dolog, mivel immár életem 74-ik évét töltöm, volt tiszti bajtársaim pedig mindnyájan még idősebbek nálamnál, — ha és akik t. i. élnek; az utolsó órák pedig úgy szétszóródtunk, hogy egyik-másik felől Világos óta soha

semmit sem hallottam. Amennyiben azonban kívántatnék és éreclményre jutnék, és az időből ki nem fogynánk: a részbeli igazolásomat később fogom Nagyméltóságod elé terjeszteni.

Ezek után vagyok Nagyméltóságú Miniszterelnök Úrnak
alázatos szolgálója:

Sáfrány Mihály visnyói ev. ref. lelkész,
1848'49-iki honvéd tüzérhadnagy.

Visnyón, Borsod megye, Augusztus hó 16. 1901.

Erre a kérvényre egy év múlva a következő 'miniszterelnöki határozat érkezett:

„Sáfrány Mihály, visnyói lakos, 1848'49-iki honvéd hadnagy, 1902. évi július hó 1-től kezdődőig a miskolci m. kir. adóhivatalnál havi előzetes részletekben folyósítandó évi 504 koronával nyugdíjaztatik.

Az 1901. évi 3000'M. E. H. sz. a. kelt miniszterelnöki rendelet 14. §-ának utolsó pontjában jelzett nagyobb nyugdíjban nem volt részesíthető, mert az arra való jogosultságát nem igazolta.“

A kétszeres nyugdíj iránti kérelmét tehát a bizottság elutasítja, mert 50 év multán nem tudja tisztí rangot viselt élő tanukkal támogatni, — az a kétségtelen tény pedig, hogy a hatvani csatában soronkívül lépett elő hadnaggyá — s a papi becsületszó szentsége a szűkkeblű bizottság előtt nem elfogadható bizonyíték! De még a lehetőséget sem adja meg arra, hogyha nem volt tisztekel is, de teljesen megbízható, intelligens, volt 1848/49-es úriembereikkel, együtt szolgált volt bajtársiakkal — pl. Batta Ignác stb. — igazolhassa a kérelmében felhozottakat. A bizottságnak másként kellett s lehetett volna eljárni ily esetben már azért is, mert minél több szabadságharcbeli hasonló hőstett lett volna az utódok számára megörökítendő.“

Ezek azok, miket boldogult apám honvédtüzéri életéből s azzal kapcsolatban össze tudtam szedni és rendezni.“ — Nagy fáradtságomba került rávenni, hogy beszéljen s írjon arról, amire határozottan emlékszik, mert nem szeretett olyan dolgokról beszélni, melyek az ő szabadságharci ténykedésével voltak kapcsolatban.

S midőn fájó szívvel, de igaz büszkeséggel teszem le a tollat s áldom az Istent, hogy a családuknk számára szánt ezen szerény munkával is áldozhattam az édesapám emlékének, különösen hangsúlyozom — híven az ő puritán jelleméhez,

hazafias, nemes gondolkozásához, — hogy nem több van ezekben az emléksorokban, mint amennyi tényleg az ő önzetlen, szűkebbkörű szereplésére vonatkozik s azzal kapcsolatban van, hanem inkább kevesebb.

Ezekután még csak azt jegyzem meg — elfogultság nélkül, — hogy ami az ő egyéniségét illeti:

mint *ember*, a becsületesség, a jóság és igazságosság mintaképe volt, —

mint *férfi*, a határozottság, bátorság és erős akarat megtestesülése, —

mint *pap*, Isten szolgájának tartotta magát s aszerint élt, gondolkozott és cselekedett egyházában, családjábari és — nyilvános életében egyaránt. S midőn szellemi erejének teljességében érezte már testi erejének fokozatos hanyatlását, elítélve a világi fényűzést, — végrendeletként mondja: „Ne? vegyetek nekem szemfedőt sem, takarjatok be papi palástommal, az legyen az én szemfedőm!“, —

mint *apa*, megáldva Istentől sok gyermekkel, nehéz körülmények között is a legnagyobb önfeláldozással, szeretettel, gonddal, fáradalmakkal élt nekik, érettök. Alig néhány héttel halála előtt mondta imára kulcsolt kezekkel: „Sok gyermekkel áldott meg a Gondviselés. Sok bánatom volt miattatok, ele több örömöm, több boldogságom volt bennetek. Áldom az Istent, hogy adott titeket nekem“, —

mint *férj*, a felülmúlhatatlan jóság, gyöngédség, szeretet. Ez a végtelen szeretet csak akkor aludt ki drága szívéből, midőn az utolsót is eldobogta. Az utolsó pillanat előtt, midőn az Úr kegyelme még egyszer megengedte hűséges, nagy útra kész szolgájának, hogy pillanatra feleszmélve még egyszer sejtse, hogy mellette van a hűség, jóság és szeretet őrangyala, imádott hitvese, kit annyira szeretett: végső erejét összeszedve, imára kulcsolt s már hidegedő kezével ajkához emeli és megsókolja — utolsó búcsúként — azt a kezét, mely oly sokszor elsimította homlokáról a gondnak, a bánatnak nehéz fellegét. 1903. augusztus 24-én d. u. H.3 órakor visszaadta nemes lelkét Teremtőjének.

Áldás emlékére!

S. G.

Porcs János

tanár úr tájékoztatómegjegyzései a szöveg egyes pontjaihoz

impulsus: sugallat.

pramótió: 2—3 évi tanítótság után bizonyos ideig külföldi egyetemre kellett menniök az ilyeneknek.

ominosus: végzetes.

mentorsága: vezetése.

declinisták: a mai elemi 2. osztály.

— — — akkor a tudás szerint ültették sorba a tanulókat.

conjungista: a mai elemi 3. osztály.

grammatista: a mai gimnáziumi első osztály.

inferior syntaxista: a mostani gimnáziumi másodk osztály.

superior syntaxista: a mostani gimnáziumi harmadik osztály.

Vanza Mihály: mint miskolci ügyvéd öreg kort ért el.

rethor: a mostani gimnáziumi negyedik osztály.

poéták: a mostani gimnáziumi ötödik osztály.

orátorok: a mostani gimnáziumi hatodik osztály.

subscribáltam: a mostani 6 osztállyal egyező és az akkori számítás szerint 9. osztályt végző tanulók a vizsga után az iskolai törvények értelmében egy könyvbe sajátkezűleg beírták nevüket. Ettőlfogva diákokká lettek.

— — — a Szepessy Béla és Mátyás apja volt.

harmóniás: az iskolai énekkarral temetett halottat „harmóniás halott”-nak hívták.

collátió: a temetés után a diákoknak küldött lakoma.

praeceptorátus: az iskolában tanító diákokat hívták praeceptoroknak.

Amici, diem perdidit: barátaim! ezt a napot elvesztettem.

comparáltattam: melléknevek fokozását nevezik comparatióknak.

Andris; Szepesy András, kinek nevelője volt.

Scholcz: nevét később Solymosi-ra magyarosította.

— — — A mesteremberek közül a csiznadiák, vargák és gubások minden télen tartottak bált, ami rendszeren három egymásután következő éjszaka volt; — maga ez a három bál tehát kilenc éjszakára terjedt. A többi céhek bálja csak egy éjszaka volt.

chimeráit: ábrándjait.

Palóczy: Palóczy László egyházi gondnok, később országgyűlési köve!. Az avasi templom előtt van eltemetve.

— — — Szathmáry József püspök.

Pttp János: a liceum igazgató tanára volt. Akkor Rector Professornak hívták.

echózta: visszhangozta.

coetus: gyülekezet.

Nánásy: miskolci segédlelkész volt később diósgyőri lelkész.

Hézszer Endre: miskolci segédlelkész volt, később palkonyai lelkész.

typografus: nyomdász.

Tettes: Tekintetes.

nos praeceptores: Mi tanítók

bibliathea: könyvtár.

inspector: felügyelő.

Zöldfa: vendéglő volt a Mindszenti templommal szemben.

Tréki Török József: miskolci születésű liceumi tanuló, később miskolci elemi iskolai tanító.

tón ja: hangja.

Regéczy István: tanár volt.

resolúio: válasz....

-- — — Megbukott már Metternich, legyőzve a viszály,

Éljen sokáig a hon, éljen a király.

Szathmáry Barna: Bécsben szolgált akkor, mint katona. Mint nyugalmazott százados Miskolcon élt. Munkáesi Mihály festőművész sógora vob, időskorában halt meg. Nem nagyon lelkesült az önálló Magyarországéit.

Gyuri: Dienes Gyuri.

Kun Pál: miskolci tanár volt.

Ungarici fratres: Magyar testvérek!

Surgite et frangite jugum! Lázadatok fel és törjétek szét jármotokat!

Constitutio: alkotmány.

concurráljak; p ályázzak.

censurára: vizsgára.

s

Március 15-ike: lap címe volt.

ellenőr: vagy contrascriba, a szenior után következik rangban, tehát a második diák volt a sárospataki kollégiumban.

primáriusokat: Primáriusok vagy esküdt diákok voltak azok, kik szigorú vizsga után feleskettettek arra, hogy a diákság közt a rendet fenntartják. E célból beosztott sor szerint a korcsmákat a megszabott idő után megvizsgálták és az ott mulatozó diákokat hazatérésre szólították fel. Segédlelkészi címök és jellegük volt. Lelkészekké lettek, ha megválasztották őket. Címök tiszteletes volt. Az alsózempléni egyházmegyében vizsga nélkül lehettek segédlelkészekké. Vizsgájok szigorúbb volt, mint bármelyik egyházmegyén tartott kápláni vizsga.

provisorius: ideiglenes.

Abschiedot: Útlevelet. Vagyis kikapja az iskolától azt a bizonyítványt, melylyel végkép elhagyja a miskolci liceumot.

Verhung: A katonatoborzást érti alatta. Ez pedig úgy történt, hogy csinos huszárok cigányzenével bejárták a várost, a korcsmák előtt körbe állottak, kezökben többnyire tele palackkal és úgy járták a magyar szólót. A legényeket hívogatták katonának. Aki borukból ivott és a marokba csapott, vagyis kezét fogott, az már katonává lett és valamelyik verbunkos katona azonnal fejébe nyomta a csákóját. Pénzt is kapott foglalólul.

handbüétet: sajátkezüleg kiállított levelet.

Süetõ kondói úr: A nemzetörök kapitánya volt.

Examen: templomban tartott vizsga.

Censura: iskolában tartott vizsga.

Tetemvár: Miskolc egyik városrésze.

Numerák: számok.

Chevaulegerek: könnyü lovasság.

Ah meine Braut!; Ó! menyasszonyom!

Die Kánonén sind zurückgenommen, aber der Flügel ist zum Teufel gegangen.

Az ágyúkat visszaszerezetük, de a szárnyat elvitte az ördög.

(A szárnyat elvesztettük.)

Schon gut, mir ist ja alleseinst.: Na jó, nekem mindegy.

Meine Batterie. Az én ütegem.

Das war brav.: Derék dolog volt.

Meine cavallerie Batterie.: Az én lovas ütegem,

FÁne Wunde von hinten macht keine Éhre. A hátulról kapott seb nem válik becsületünkre.

Deprimált: nyomott.

Parlamentair: követ, hírnök, hivatalos megbizatással.

Exmittaltattam: kibocsáttattam.

Cara patria: Kedves Haza.

Figulus figulum odit. Fazekas gyűlöli a fazekast.

Figulus odit figulum. Csakis a fazekas gyűlöli a fazekast.

A szövegben előforduló családnevek

Andrássy gróf, — Apostol,
Baksay, — Baksi, — Ballá, — Bárczy, — Barna, — Batta,
—
Béky. — Bénisz, — Bocsor, — Bódog, — Boldizsár, — Büdy,
Császár, — Cserniczky, — Csik, — Csillay, — Csorna,
v
Dálnoky, — Demeter, — Dienes, — Dobos, — Dolessál,
Édes,
Fabó, — Farkas, — Fáy, — Futó,
Gál, — Garas, — Gencsy, — Gortvay, — Gönczy, — Gyóry,
Hacsi, — Hanka, — Hazai, — Hentaller, — Hézsér, — Hlapatsek,
Imri,
Jakabházy,
Kálniczky, — Karsay, — Kazay, — Kemény, — Kiss, — Kiszely, —
Kolláth, — Koós, — Korlát, — Kovács, — Kövér, — Kun,
Lácza, — Lengyel, — Lenkey, — Léva, — Lipcsey, — Losonczy, —
Lovász, — Lőrincz,
Maklár, — Marton, — Milecz, — Molnár, — Müller,
Nádossy, — Nagy, — Nánásy, — Nyilas,
Ónody, — Orbán, — Osvárt, — Osváth,
Palóczy, — Papp, — Papszász, — Pásztor, — Porcs, — Profét, — Putnoky,
Rác, — Radvánszky, — Ragályi, — Regéczy, Rétby, — Rugosz,
Seboltz, — Serfőző, — Siroki, — Soltész, — Soltész-Nagy, — Somogyi,
Somossy, — Soós, — Sturmman, — Sütő,
Szabó, — Szalatnay, — Szarka, — Szathmár, — Szebenyi, — Szemere.
Szép, — Szepess, — Szeremley, — Szilágyi, — Szilárdy, —
Szini,
Tomasek, — Tomka, — Tompa, — Török, — Tréky,
Va'dnay, — Vágner, — Vágó, — Vajányi, — Vass, — Vay báró, —
Veresegyházy, — Veresmarthy,
Zsarnay,